

ΕΚΚΛΗΣΙΑ

ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΤΟΣ ΜΗ' | ΑΘΗΝΑΙ, ΙΩΑΝΝΟΥ ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ 14, Τ. 140-ΤΗΛ. 718-308 | 15 ΙΟΥΛΙΟΥ 1971 | ΑΡΙΘ. 17

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΕΝΑΝΤΙ ΤΩΝ ΣΥΓΧΡΟΝΩΝ

ΠΑΓΚΟΣΜΙΩΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ

ΣΤ'

1. Μεγάλη και θεία ή αποστολή τῆς Ἀγίας ἡμῶν Ἐκκλησίας. Τὸ ἔργον Αὐτῆς ἐπὶ τῆς γῆς σωτηριῶδες. Ἡ Ἐκκλησία καλεῖται τὸν ἄνθρωπον νὰ καταστήσῃ ὄντως ἄνθρωπον, ὄντως εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, τοῦ πλάστου καὶ Δημιουργοῦ του. Ἡ Ἐκκλησία θὰ ὑποδείξῃ εἰς τὸν σύγχρονον ἄνθρωπον τὴν οὐσιαστικὴν ἀξίαν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου· τὴν εὐαγγελικὴν καθηκοντολογία αὐτοῦ· τὴν κατὰ Χριστόν, ἀλλὰ καὶ τὴν κατὰ τὸ ἴδιον συμφέρον κοινωρικὴν αὐτοῦ συμπεριφορὰν· τὴν εὐαγγελικὴν ἐρμηνείαν τῶν ὑψίστων ἀληθειῶν, αἵτινες ἀποδεικνύουν καὶ καθιστοῦν ἅμα τὸν ἄνθρωπον «θείας» δημιουργίας ἔμψυχον ὄν, ἥτοι τῆς ἀληθοῦς ἐλευθερίας, δικαιοσύνης καὶ ἰσότητος καὶ τίνα τὰ πλαίσια, ἐντὸς τῶν ὁποίων ὀφείλομεν οἱ ἄνθρωποι νὰ κινούμεθα καὶ νὰ δρῶμεν. Ἡ Ἐκκλησία θὰ διδάξῃ καὶ θὰ ἐμπνεύσῃ εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν πάντα νοῦν ὑπερέχουσαν θείαν εἰρήνην καὶ τὰς ὑψηλὰς ἐκείνας ἀρετάς, δι' ὧν διακρίνεται ὁ ἄνθρωπος τοῦ κτήνους καὶ πάντων τῶν κατωτέρων ζωικῶν ὄντων· δῆλον ὅτι θὰ διδάξῃ τὸν ἄνθρωπον ἢ Ἐκκλησία τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην καὶ τὰς ἐκ ταύτης ἀπορρεούσας λοιπὰς ἀρετάς, οἷαι ἡ μακροθυμία, ἡ πραότης, ἡ ἀνεξικακία, τὸ ἀνώτερον ἦθος ἐν ταῖς σχέσεσι τοῦ ἀνθρώπου πρὸς πάντα συνάνθρωπόν του, ὃν ὀφείλει νὰ βλέπῃ ὡς τέκνον τοῦ αὐτοῦ οὐρανοῦ Πατρὸς καὶ ἄρα ἀδελφόν του τῷ πνεύματι.

2. Μεγάλη λοιπὸν καὶ θεία ἢ ἀποστολή τῆς Ἀγίας ἡμῶν Ἐκκλησίας. Αὕτη καὶ μόνη κατέχει τὸ ἀναφαίρετον κτῆμα τῶν θείων εὐαγγελικῶν ἐντολῶν καὶ ἀρετῶν, ὡς τὴν ἱερωτάτην παρακαταθήκην Αὐτῆς καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν εὐαγγελικῶν διδασκαλιῶν δύναται νὰ διακηρύξῃ τοῖς πᾶσιν, ὅτι πάντες ἔχομεν ἐν τῇ ζωῇ τὴν αὐτὴν ἀρχὴν, ἥτοι τὴν ζωὴν, ὡς καὶ τὸ αὐτὸ τέλος, ἥτοι τὸν θάνατον, ὡς τὸ κοινὸν τέρμα τοῦ βίου. Ἐπομένως ἕκαστος κρίνεται οὐχὶ κατὰ τὸ ἀξίωμα του ἐπὶ τῆς γῆς ἢ κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην ἰσχύν του ἢ κατὰ τὴν δύναμιν τῆς σοφίας καὶ τῶν γνώσεών του ἢ κατὰ τὴν κατοχὴν ὑπ' αὐτοῦ ἐν ἀφθονίᾳ ἢ μὴ τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν· ἀλλὰ κρίνεται κατὰ τὴν ἠθικὴν ἀξίαν τῆς ἰδίας προσωπικότητος καὶ ἀναλόγως τῆς διὰ τῶν ἔργων ἐπιδειχθείσης ἀγάπης του πρὸς τε τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τὸν πλησίον. Ἡ δὲ πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπη ἀποδεικνύεται κυρίως ἐκ τῆς πρὸς Αὐτὸν πίστεως, τῆς μόνης ἱκανῆς διὰ τὴν ἐμφύτευσιν ἐν τῇ ψυχῇ του τῆς ἐλπίδος, τῆς μυστικῆς ταύτης ἀπὸ Θεοῦ δυνάμεως πρὸς ὑπομονὴν ἐν τῷ βίῳ διὰ τὰς ἐπισυμβαίνουσας θλίψεις καὶ συγχρόνως τῆς προαγγελτικῆς καὶ ἀγαλλιασιφόρου προγεύσεως τῆς μακαριότητος.

3. Ἡ Ἀγία τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία ἔχει καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὸ δικαίωμα νὰ προσέλθῃ, αὐτόκλητος, ὡς ὑπερασπιστῆς καὶ ἀμύντωρ τῶν ὑψίστων ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων καὶ

τῶν νομίμων προσωπικῶν τοῦ ἀνθρώπου συμπερόντων, ἂν καὶ ἐφ' ὅσον παραβλάπτωνται ἢ κινδυνεύωσιν. Ἡ Ἐκκλησία δικαιούται καὶ δύναται νὰ στηλιτεύσῃ πᾶσαν κακίαν, ἀνομίαν, ἀδικίαν, ὀποθενδήποτε προερχομένην. Ἡ Ἐκκλησία θὰ ἐλέγξῃ καὶ θὰ καταπολεμήσῃ τὰ πάθη ἀτόμων καὶ λαῶν, ἐθνῶν καὶ ἡπείρων. Αὕτη θὰ προασπίσῃ τὸν ἀδικούμενον καὶ ἀθῶον καὶ αὕτη θὰ ἐμφυσήσῃ καὶ θὰ ἐμφυτεύσῃ εἰς τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων τὰς αἰωνίας ἀρχὰς τῆς χρηστότητος, τῆς φιλευσπλαγχνίας καὶ τῆς συμπαθείας. Αὕτη καὶ μόνη δύναται νὰ διαλύσῃ τὰ σκοτιζόντα τὴν ψυχὴν τοῦ ἀσυνέτου ἀνθρώπου πάθη, τὰ μίση, τὰς καχυποψίας, τὸν φόβον, τὰς προλήψεις καὶ δύναται οὕτω νὰ καταστήσῃ συναντιλήπτωρ καὶ συνεπίκουρος ἕξοχος τῆς Πολιτείας, μάλιστα εἰς τὴν ἀπόκτησιν τῆς πολιτικῆς ἰσονομίας καὶ τῆς κοινωνικῆς εὐημερίας.

4. Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ ἡμετέρα Ἑλληνικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τὸ πάλαι καὶ καθ' ἅπασαν τὴν ἱστορικὴν Αὐτῆς διαδρομὴν. Ἀλλὰ σήμερον; Περαιτέρω θὰ θίξωμεν ἐγγενεῖς τινὰς καὶ ἐξωγενεῖς παράγοντας, παρεμποδίσαντας τὴν Ἀγίαν ἡμῶν Ἐκκλησίαν εἰς τὸ ἔργον Αὐτῆς τὸ μέγα καὶ ὑψηλὸν καὶ κατὰ φυσικὴν συνέπειαν, ἀναστειλάντας τὴν δραστηριοποίησιν τῶν μέσων καὶ μεθόδων Αὐτῆς πρὸς ἐπιτέλειαν τῆς ἱστορικῆς, τῆς ἱερᾶς καὶ θείας ἀποστολῆς Αὐτῆς. Τοῦτο μόνον ἐπιθυμοῦμεν ἀπὸ τοῦ νῦν νὰ ἐπισημάνωμεν καὶ ἐξάρωμεν. Ὅτι δηλ. ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία ἔχει καὶ σήμερον τὴν δύναμιν καὶ ὄλον τὸν πνευματικὸν ὄπλισμόν, παρά τινὰς ἀναστελλούσας τὸ ἔργον Αὐτῆς ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν ἐπιδράσεις, νὰ ἀναλάβῃ πρὸς φωτισμὸν καὶ πρὸς ἀνακαινισμὸν τῶν πιστῶν τῆς, ὅπουδήποτε γῆς καὶ πρὸς ἐπιβολὴν ἅμα τῶν ὑγιῶν Ἀρχῶν τῆς μεταξὺ τῶν τε ὁμοφρόνων καὶ τῶν ἑτεροφρόνων. Τὴν ἀνακαινιστικὴν δὲ δύναμιν ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν δύναται: ν' ἀντλήσῃ ἐκ τῆς ἀνεξάντλητου ἱστορικῆς τῆς δράσεως καὶ τῶν ὑπὸ τῶν ἱερῶν ἐκπροσώπων Αὐτῆς ἐπιτελεσθέντων μεγάλων καὶ θαυμαστῶν αἰωνίας ἀξίας ἔργων.

5. Ἐχουσα τηλικούτον ὄπλισμόν χάριτος θείας καὶ πνεύματος οὐρανοῦ ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἡ μόνη ἔχουσα τὸ δικαίωμα,

ἀλλὰ καὶ τὴν δυνατότητα ν' ἀκουσθῇ ἀνὰ τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης, ἐν τῇ διακηρύξει τῶν θεοπνεύστων ῥημάτων τοῦ Ψαλμοῦδοῦ.

«Ὁ νόμος τοῦ Κυρίου ἄμομος, ἐπιστρέφων
 ψυχάς·
 ἡ μαρτυρία Κυρίου πιστή, σοφίζουσα νήπια·
 τὰ δικαιώματα Κυρίου εὐθέα, εὐφραίνοντα
 καρδίαν·
 ἡ ἐντολὴ Κυρίου τηλαυγής, φωτίζουσα ὀφθαλ-
 μούς·
 ὁ φόβος Κυρίου ἀγνός, διαμένων εἰς αἰῶνα
 αἰῶνος·
 τὰ κρίματα Κυρίου ἀληθινά, δεδικαιωμένα ἐπὶ
 τὸ αὐτό,
 ἐπιθυμητὰ ὑπὲρ χρυσίων καὶ λίθων τίμιων πολλῶν
 καὶ γλυκύτερα ὑπὲρ μέλι καὶ κηρίον».

Ἡ Ἐκκλησία θὰ ἐπαναλάβῃ καὶ σήμερον τοὺς θεῖους τοῦ θείου Ψαλμοῦδοῦ λόγους, τοὺς ἰδικούς τῆς λόγους, ὡς τε Κυρία καὶ Ταμιούχος καὶ Φύλαξ καὶ Κληρονόμος αὐτῶν. Θὰ ἐπαναλάβῃ τοὺς λόγους τούτους εἰς τὸν πελαγοδρομοῦντα καὶ παραπαίοντα ἄνθρωπον τῆς ἐποχῆς μας πρὸς σωτηρίαν τῆς ψυχῆς του. Θὰ εἴπῃ εἰς τὸν ἁμαρτωλόν. Ὁ νόμος τοῦ Κυρίου εἶναι ἀγνός, καθαρός, ἀνιδιοτελής, ἅγιος καὶ ἐδόθη χάριν ἀκριβῶς ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν. Γενόμενος ὑφ' ἡμῶν ἀποδεκτός, ἔχει τὴν δύναμιν τοῦ ἐπιστρέφειν ψυχάς, τοῦ ἐμφυσᾶν τὴν μεταμέλειαν, τοῦ ἐκζητεῖν τὴν συγχώρησιν ἀπὸ Ἐκεινον, τὸν Ὅποιον πρότερον ἠρνεῖτο καὶ εἰς τὸν Ὅποιον ὁ ἁμαρτωλὸς δὲν ἐπίστευεν. Ὁ νόμος τοῦ Κυρίου, γνωστός καὶ ἀποδεκτός γενόμενος ὑπὸ τῶν εὐδιαθέτων ψυχῶν, φωτίζει αὐτὰς καὶ παιδαγωγεῖ ἐν Χριστῷ. Ὅτι τοῦτο εἶναι ἀληθές, βεβαιοῖ ὁ θεόπνευστος λόγος καὶ πάλιν, ἐν οἷς λέγει: «Ἡ μαρτυρία Κυρίου πιστή». Ὁ θεόπνευστος λόγος τῆς Ἀγίας Γραφῆς εἶναι ἀλήθεια καὶ βεβαιότης· εἶναι «μαρτυρία πιστή» ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου γενομένη· μαρτυρία, ἱκανὴ καὶ τὰ νήπια νὰ σοφίξῃ ἀκόμη. Διότι νήπια εἴμεθα οἱ ἄνθρωποι, οἱ ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ νόμου τοῦ Κυρίου πορευόμενοι καὶ τὸν ἐφάμαρτον βίον πορευόμενοι. Νήπια κατὰ Θεόν, ἔστω καὶ ἂν πολλάκις ὁ κόσμος θεωρεῖ τινὰς σοφούς. Διότι ἡ μὴ κατὰ Θεόν

Η ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΘΝΟΣ ΠΑΡΑΚΑΤΑΘΗΚΗ ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ*

Σπανίως θλιβερά γεγονότα, και μάλιστα ήτται, έσχον εις την ζωήν των Έθνών την επίδρασιν, την όποιαν έσχεν ή "Αλωσις της Βασιλίδος των Πόλεων επί την ζωήν και τας τύχας του ήμετέρου Γένους. Η άποφράς ήμέρα της 29ης Μαΐου του 1453 υπήρξε μὲν ή άφετηρία άπειραρίθμων και άνεκδιγηήτων δια τὸ "Έθνος ήμῶν δεινῶν, άποτελεεί όμως δι' αυτό και την άφετηριαν της νέας του έξορμήσεως, πρὸς δημιουργίαν του νεωτέρου πολιτισμοῦ του. Τοῦτο, κατά τὸ μέγιστον αὐτοῦ μέρος, όφείλεται εις τὸν «ήρωα της 'Αλώσεως», όπως όρθῶς έχαρακτηρίσθη¹, τὸν τελευταίον αὐτοκράτορα του Βυζαντίου, τὸν Κωνσταντίνον Παλαιολόγον.

Χάριτας, έπομένως, όφείλομεν εις την Έθνολογικήν Έταιρείαν και τὰς άλλας παραλλήλους προσπαθείας, αἱ όποιαι κατ' έτος μᾶς δίδουν την ευκαιρίαν νά ανατρέχωμεν εις την μεγάλην αὐτήν μορφήν του έθνικοῦ μας πανθέου και νά άφίνωμεν την ψυχήν μας, έστω και έπι' όλίγον, νά ύποστῆ την ευεργετικήν επίδρασιν της θερμουργοῦ άκτινοβολίας της.

Έάν όμως ή κατ' έτος ύπόμνησις άποτελεή χρέος χάριν όχι του τιμωμένου, άλλ' ήμῶν αὐτῶν, τὸ νά

* Όμιλία γενομένη υπό του Μακαριωτάτου Αρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν και πάσης Ἑλλάδος κ. Ἰερωάννου του 29ην Μαΐου έ. έ. εις την αίθουσαν της Ἱστορικής και Έθνολογικής Έταιρείας.

1. Ἴδε «Ακτίνες» ΙΣΤ' (1953) σ. 256 έξ. άρθρον υπό τὸν ὡς άνω τίτλον της κ. Ἀγγελίνας Λεκεπηνοῦ.

σοφία, μωρία παρά τῷ Θεῷ έστιν. Η Έκκλησία θά διακηρύξη και θά διδάξη, ότι «τὰ δικαιώματα Κυρίου ευθέα», ήτοι όρθά, δίκαια, άγνά και σωτηριώδη δια τὸν άνθρωπον είναι και ευφραίνουν την καρδίαν του επιστρέφοντος άμαρτωλοῦ. Διότι αἱ έντολαι του Κυρίου, αἱ δια της Έκκλησίας Αὐτοῦ κηρυττόμεναι και διδασχόμεναι, είναι ό τηλαυγής φάρος, όστις φωτίζει τὸν εις τὸ σκότος του βίου πορευόμενον άμαρτωλὸν άνθρωπον, διανοίγει τὸς όφθαλμοῦς της ψυχῆς αὐτοῦ, ώστε νά βλέπη πλέον τὰ όρθά και δίκαια και πρόποντα και ωφέλιμα και σωτηριώδη δι' αὐτόν, δια τε την παροῦσαν και δια την μέλλουσαν ζωήν. Τότε δὲ ό μετανοῶν άνθρωπος άρχίζει νά άπτηται της σοφίας, όταν ό φόβος του Θεοῦ

έπαναφέρωμεν εις την μνήμην μας την ύπέροχον αὐτήν έθνικήν φυσιογνωμίαν, έφέτος, οτε άγομεν την έκατοστήν πενηκοστήν επέτειον της έθνικῆς μας παλιγγενεσίας, τὸ χρέος τοῦτο δὲν είναι μόνον πολλαπλάσιον, άλλ' άποτελεεί ταυτοχρόνως και επιτακτικήν πρὸς τὸ τιμώμενον πρόσωπον όφειλήν, της όποιας ή Έθνολογική μας Έταιρεία μου έκαμεν έφέτος την τιμήν νά μου αναθέσει την έξόφλησιν. Ευχαριστῶν όθεν θερμῶς δια την επιδειχθεΐσαν πρὸς με έμπιστοσύνην, πρέπει έξ άρχῆς νά όμολογήσω, ότι ή όφειλή κινδυνεύει νά παραμείνη ανεξόφλητος λόγω του πενιχροῦ πνευματικοῦ αποθέματος του όμιλοῦντος.

Ὡς πενιχρά, λοιπόν, προσπάθεια πρὸς έξόφλησιν της πρὸς τὸ τιμώμενον σήμεραν πρόσωπον όφειλής και πρὸς ύπογράμμισιν της μεγίστης συμβολῆς του τελευταίου αὐτοκράτορος του Βυζαντίου εις την επιβίωσιν του Έλληνισμοῦ, ως θεωρηθῆ και ή σήμεραν ένώπιον ὡμῶν επιχειρηθησομένη σκιαγραφία της πρὸς τὸ "Έθνος ιεράς παρακαταθήκης, την όποιαν του ενεπιστεῦθη ό Κωνσταντίνος Παλαιολόγος. Η πρὸς τὸ "Έθνος παρακαταθήκη του Κωνσταντίνου Παλαιολόγου άπαρτίζεται εκ τῶν ὄσων κατά τὰς τελευταίας πρὸ της 'Αλώσεως ήμέρας άφ' ένός μὲν είπεν, άφ' έτέρου δὲ έπραξε.

Κατ' ευτυχῆ δὲ συγκυρίαν, όχι μόνον αἱ πράξεις, αλλά και τὰ λεχθέντα υπό του ήρωϊκοῦ αὐτοκράτορος διεφυλάχθησαν υπό τῶν ιστορικῶν κειμένων της εποχῆς του και από γενεᾶς εις γενεάν μεταδιδόμενα άπετέλεσαν και δέον νά άποτελοῦν πολύτιμον του ήρωϊκοῦ

άρχιση νά κρούη τὰς πύλας της ψυχῆς αὐτοῦ. Τότε δὲ γεννᾶται έν αὐτῷ ή πεποίθησις, ότι αἱ έντολαι του Θεοῦ είναι οὐ μόνον αἱ μόναι άληθεΐς και σώζουσαι δυνάμεις, άλλ' άμα και έν τῇ συνεχεΐ επιτελέσει αὐτῶν, επί μάλλον επιθυμητότεραι γίνονται ύπὲρ ὅλους τὸς θησαυροῦς της γῆς και έν τῇ εφαρμογῇ αὐτῶν άποβαίνουσι γλυκύτεραι ύπὲρ μέλι και κηρίον. Η Έκκλησία λοιπόν πάντα ταῦτα θά διδάξη εις τὸν παραπεσόντα και παραπαίοντα σημερινὸν άνθρωπον.

Ἄλλά θά συνεχίσωμεν!

ΚΩΝ. Γ. ΜΠΟΝΗΣ

Καθηγητῆς του Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

αυτοκράτορος κληρονομίαν, διαθρέψαντα τὸ Ἔθνος πνευματικῶς καὶ ἐμψυχώσαντα αὐτὸ καθ' ὅλην τὴν σκοτεινὴν περίοδον τῆς μακραίωνος δουλείας του.

Ὡς γνωστὸν, ὁ Μωάμεθ ὁ Πορθητῆς, πρὶν ἐπιτεθῆ κατὰ τῆς ΚΠόλεως, ὠργάνωσεν, ὅπως θὰ ἐλέγομεν σήμερον, μίαν ἰσχυρὰν ἐπιθεσιν εἰρήνης, τῆς ὁποίας τὸ ἀποκορύφωμα ἦτο ἡ συνθήκη φιλίας με αὐτὸ τοῦτο τὸ Βυζάντιον. Τοιουτοτρόπως, κατώρθωσε νὰ ἐξουδετερώσῃ κάθε τυχὸν ἐπιθυμίαν τῆς Δύσεως νὰ σπεύσῃ εἰς βοήθειαν τῆς κινδυνευούσης Ἀνατολῆς. Ἄλλὰ καὶ ὅσοι ἀπὸ τοὺς τότε ἡγεμόνας ἔτυχε νὰ ἀνησυχήσουν διὰ τὴν τύχην τῆς ἰδικῆς των Χώρας, ἔσπευδον καὶ αὐτοὶ διὰ ποικίλων τρόπων νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν φιλίαν τοῦ ἐπιδρομέως.

Ἐχειροτέρευσαν ὁμοῦ τὰ πράγματα καὶ διότι ὁ Μωάμεθ, ἐνῶ διὰ τῶν χειλέων καὶ τῶν συνθηκῶν διεκήρυσσε τὰς φιλειρηνικὰς του διαθέσεις, διὰ τῶν ἔργων του παρεσκεύαζε συντόμως τὴν τελικὴν ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔφοδον. Ἡ πλεόν καταφανὴς ἐχθρική του ἐνέργεια, τὴν ὁποίαν κατώρθωσε νὰ σκεπάσῃ με τὰς κραυγαλέας του διαμαρτυρίας, ὅτι πᾶσα ὑπόνοια ἐναντίον του ἀποτελεῖ φοβερὰν κατ' αὐτοῦ συκοφαντίαν, ἦτο ἡ ἀνέγερσις μεγάλου φρουρίου (τοῦ Ροῦμελι Χισσάρ) εἰς τὰ πρόθυρα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸ ὁποῖον ἔθετε τὴν Πόλιν καὶ τὴν πρὸ αὐτῆς θάλασσαν ὑπὸ τὸν ἀπόλυτον ἔλεγχόν του².

Πρὶν ἀρχίσουν ἐπισήμως αἱ μάχαι, ὁ Σουλτᾶνος, ὅπως μαρτυρεῖ ὁ σύγχρονος ἱστορικὸς τῆς Ἀλώσεως Κριτόβουλος, θέλων νὰ μείνῃ πιστὸς εἰς τὰς διατάξεις τοῦ Κορανίου, ἐμήνυσε εἰς τὸν βασιλέα νὰ παραδώσῃ ἀμαχητὶ τὴν πόλιν καὶ ὑπεσχέθη ἐνὸρκως νὰ χάρισῃ εἰς ὅλους τὴν ζωὴν: «Γίνωσκε» διεμήνυσε, «τὰ τοῦ πολέμου ἦδη ἀπηρτίσθαι, καὶ καιρὸς ἔστιν ἀπὸ τοῦ νῦν πρᾶξαι τὸ ἐνθυμηθὲν πρὸ πολλοῦ παρ' ἡμῖν, τὴν δὲ ἔκβασιν τοῦ σκοποῦ τῷ Θεῷ ἀφίμεν. Τί λέγεις; βούλει καταλιπεῖν τὴν πόλιν, καὶ ἀπελθεῖν ἐνθα καὶ βούλει μετὰ τῶν σῶν ἀρχόντων καὶ τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῖς, καταλιπὼν τὸν δῆμον ἀζήμιον εἶναι καὶ παρ' ἡμῶν καὶ παρὰ σοῦ, ἢ ἀντιστήναι, καὶ σὺν τῇ ζωῇ καὶ τὰ ὑπάρχοντα ἀπολέσεις, σὺ τε καὶ οἱ μετὰ σοῦ, ὁ δὲ δῆμος αἰχμαλωτισθεὶς παρὰ τῶν Τούρκων διασπαρῶσιν ἐν πάσῃ τῇ γῆ:». Καὶ ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος, ὁ τελευταῖος βυζαντινὸς αυτοκράτωρ μᾶς αυτοκρατορίας γεμάτης ἀπὸ δόξαν, ἔδωσε μίαν ἀθάνατον ἀπάντησιν, Ἑλληνικὴν ἀπάντησιν, ἀνταξίαν τῶν ὑψηλῶν καὶ εὐγενῶν πεπρωμένων τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς:

«Εἰ μὲν βούλει, καθὼς καὶ οἱ πατέρες σου ἔζησαν εἰρηνικῶς σὺν ἡμῖν συζῆσαι καὶ σὺ, τῷ Θεῷ χάρις. ἐκεῖνοι γὰρ τοὺς ἐμοὺς γονεῖς εἰς πατέρας ἐλόγιζον καὶ οὕτως ἐτίμων, τὴν δὲ πόλιν ταύτην ὡς πατρίδα. καὶ γὰρ ἐν καιρῷ περιστάσεως ἅπαντες ἐντὸς αὐτῆς εἰσιόντες ἐσώθησαν, καὶ οὐδεὶς ὁ ἀντισταίνων ἐμακροβίω, ἔχε δὲ καὶ τὰ παρ' ἡμῖν ἀρπαχθέντα ἀδίκως

2. Ἴδε Ἱερωνύμου Κοτσώνη, Ἄπὸ τὸ Χρονικὸν τῆς Ἀλώσεως «Ἀκτίνες» ΙΕΤ' (1953), σ. 245.

κάστρα καὶ γῆν ὡς δίκαια, καὶ ἀπόκοπον καὶ τοὺς φόρους τόσους ὅσους κατὰ τὴν ἡμετέραν δύναμιν κατ' ἔτος τοῦ δοῦναι σοι, καὶ ἀπελθε ἐν εἰρήνῃ. τί γὰρ οἶδας εἰ θαρρῶν κερδᾶναι εὐρεθεὶς κερδανθεὶς; τὸ δὲ τὴν πόλιν σοι δοῦναι οὐτ' ἐμὸν ἔστι οὐτ' ἄλλου τῶν κατοικούντων ἐν ταύτῃ κοινῇ γὰρ γνώμη πάντες αὐτοπροαιρέτως ἀποθανοῦμεν καὶ οὐ φεισόμεθα τῆς ζωῆς ἡμῶν»³.

Ὅταν ὁ Μωάμεθ εἶχεν ἐτοιμασθῆ καθ' ὅλα, καὶ στρατιωτικῶς καὶ πολιτικῶς, ἐξεκίνησεν ἀπὸ τὴν Ἀδριανούπολιν διὰ νὰ καταλύσῃ πλήρως τὴν ἰσχύν τοῦ Βυζαντίου⁴. Τὴν 5ην Ἀπριλίου κατέλαβε μετὰ τὴν ἀκολουθίαν του τὴν παρὰ τὴν πύλην τοῦ ἁγίου Ρωμανοῦ θέσιν, τὴν ὁποίαν θὰ διετῆρει μέχρι τοῦ ἡρωϊκοῦ θανάτου του, ὁ τραγικὸς τελευταῖος ἡμῶν αυτοκράτωρ. Ἐξέλεξε δὲ τὴν θέσιν αὐτὴν διὰ τὸν ἑαυτὸν του, διότι ἦτο ἡ περισσότερον ἐπικίνδυνος. Ἐξω τῶν τειχῶν εἰς τὴν ἀπέναντι θέσιν ἦτο ἐγκατεστημένον καὶ τὸ στρατηγεῖον τοῦ θανασίμου ἐχθροῦ του⁵.

Μέχρι τῆς 20ῆς Ἀπριλίου δὲν ἔχομεν ἀξιόλογόν τι πολεμικὸν γεγονός. Τὴν ἡμέραν ὁμοῦ αὐτὴν συνέβη ἐν ἑκ τῶν πλεόν δραματικῶν καὶ σπουδαίων γεγονότων, ἡ περίφημος ναυμαχία, ἀπέναντι ἀκριβῶς τῆς καταθλιπτικῶς πολιορκουμένης Κωνσταντινουπόλεως, μετὰξὺ ὀλίγων χριστιανικῶν πλοίων καὶ ὀλοκλήρου τοῦ τουρκικοῦ στόλου. Ἡ νικηφόρος αὐτὴ ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν ναυμαχία ὑπῆρξε τὸ μοναδικὸν εὐτυχὲς γεγονός, καθ' ὅλην τὴν μακρὰν καὶ φοβερὰν πολιορκίαν, τὸ ὁποῖον ἐνέπνευσε θάρρος, ἀλλὰ καὶ ἐλπίδα τινὰ νίκης, εἰς τοὺς γενναίους ὑπερασπιστὰς «τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων», ἐν μέσῳ τῆς σκληρᾶς καὶ ἀτέρμονος ἀλληλουχίας ἀτυχημάτων, τὰ ὁποῖα χαρακτηρίζουν κατὰ τρόπον ἐπώδυνον τὴν ἐσχάτην ἀγωνίαν τῆς ἀπεγνωσμένης ἐκείνης πάλης, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Ἀγγλοῦ ἱστορικοῦ Pears. Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς δραματικῆς ναυμαχίας, οἱ πολιορκούμενοι, μετὰ τὴν ἀγωνίαν, παρηκολούθουν ἀπὸ τὰς ἐπάλξεις τῶν τειχῶν τὴν ἔκβασιν καὶ ἀνέπεμπον ἀκαταπαύστως ἱκετηρίους δεήσεις πρὸς τὸν «αἰώνιον Θεόν». Καὶ ἡ νίκη ἔκλινεν ὀριστικῶς πρὸς τοὺς μέλλοντας ἐν τέλει νὰ νικηθοῦν.

Ὁ Σουλτᾶνος, μένεα πνέων διὰ τὴν ἀποτυχίαν καὶ τὸν ἀποδεκατισμὸν τοῦ στόλου του, ἔστρεψεν ὅλην τὴν λύσσαν του εἰς τὸν βομβαρδισμὸν τῶν τειχῶν, πλησίον τῆς πύλης τοῦ ἁγίου Ρωμανοῦ. Τὰ πρῶτα τραγικὰ ρήγματα δὲν ἤρρηξαν νὰ φανοῦν εἰς τὰ ἄλλοτε ἀπόρητα τείχη. Τὸ ἦθικόν τῶν πολιορκουμένων, οἱ ὁποῖοι ἐμάχοντο ἀκαταπαύστως ἡμέραν καὶ νύκτα χωρὶς νὰ κοιμῶνται, χωρὶς τὴν παραμικροτέ-

3. Ἴδε Ἀγγελίνας Λεκαπηνοῦ, ἔ. ἄ. σ. 261.

4. Ἴδε Ἱερωνύμου Κοτσώνη, Ἄπὸ τὸ Χρονικὸν τῆς Ἀλώσεως, «Ἀκτίνες» ΙΕΤ' (1953) σ. 245.

5. Ἴδε Ἀγγελίνας Λεκαπηνοῦ, αὐτόθετι 261.

ραν ανάπαυσιν, ἤρχισε νὰ κάμπτεται. Τὸ θλιβερόν αὐτὸ γεγονός ἀνησύχησε περισσότερο παντὸς ἄλλου τὸν δυστυχῆ βασιλέα. Ἄγρυπνος καὶ ὁ ἴδιος ἐπὶ τόσας νύκτας, πιεζόμενος καὶ ἀγωνιῶν ἀπὸ τὸ βῆρος τῶν τραγικῶν εὐθυνῶν του, ὑπῆρξεν ἀληθῶς ἡ ἐμπνευστρια ψυχὴ τῆς πολιορκίας.⁶ Ἐφιππος, ἀκούραστος, μὲ γενναῖον καὶ ἀπτόητον φρόνημα, ἐπνιγε τὴν δόδονην καὶ τὸν θρήνον τῆς ἰδικῆς του καρδίας, περιήρχετο τὰ τείχη καὶ μὲ κόπον καὶ ἀγωνίαν προσεπάθει ὁ τεθλιμμένος βασιλεὺς, νὰ τονώσῃ τοὺς ἀμυνομένους, νὰ τοὺς ἐμπνεύσῃ θάρρος, ἐλπίδα καὶ ἡρωϊσμόν μέχρι θανάτου. «Παρακαλῶ ὑμᾶς, ἀδελφοί, ἔλεγε, εἰρηνεύετε. Ἄρκει ἡμῖν ὁ ἔξωθεν πόλεμος καὶ μὴ μάχεσθε ἀναμεταξὺ ὑμῶν, διὰ τοὺς οἰκτιρμοὺς τοῦ Θεοῦ»⁷.

Διότι, ὅπως εἰς πᾶσαν ἐποχὴν, τοιουτοτρόπως καὶ τότε ὑπῆρξαν δυστυχῶς ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι προσεπάθησαν νὰ ἐκμεταλλευθοῦν πρὸς ὠφέλειάν των τὴν τραγικὴν αὐτὴν κατάστασιν καὶ περιφερόμενοι «εἰς τὰς πλατείας καὶ ρύμας τῆς πόλεως, κατὰ τοῦ δυστυχοῦς βασιλέως καὶ τῶν ἀρχόντων ἐξέχεον ἐκ τοῦ μισοῦ αὐτῶν λάρυγγος... Αὐτὸς δὲ ὁ τρισμακάριστος τὸ τοῦ Δαβὶδ ῥητόν μιμούμενος τὸ «ἐγὼ δὲ ὡσεὶ κωφὸς οὐκ ἤκουον καὶ ὡσεὶ ἄλαλος ἐγενόμην...» τὰ ἤκουε καὶ ἐσιώπα καὶ ἐξηκολούθει ἄκαμπτος τὸ καθήκόν του μέχρι ἐσχάτων»⁸.

Ὡς δὲ νὰ μὴ ἦσαν ἀρκεταὶ ἅπαναι αἱ ἔξωθεν καὶ ἔσωθεν ἀνακύπτουσαι διὰ τὸν αὐτοκράτορα δυσκολίαι, εἶχεν οὗτος νὰ ἀντιμετωπίσῃ καὶ νὰ ἐξομαλύνῃ καὶ τὰς ἐκ τῶν ἐρίδων μεταξὺ τῶν στενωτέρων συνεργατῶν του ἀναφυομένης. Πρὸς τοῦτο παρενέβαινε μεταξὺ αὐτῶν διὰ προτροπῶν, αἱ ὁποῖαι ὡς πλήρεις πατριωτισμοῦ καὶ χριστιανικοῦ ἠθους διατηροῦν πάντοτε τὴν ἀξίαν των. «Ἀδελφοί», ἔλεγε, «οὐκ ἔστιν ἀναμέσον ἡμῶν τοιοῦτος ποιεῖν, καὶ λέγειν, καὶ μάχεσθαι, ἀλλὰ καὶ τοῖς μισοῦσιν ἡμᾶς συγχωρήσωμεν καὶ τῷ Θεῷ δεηθῶμεν, ἵνα λυτρωθῶμεν ἐκ τοῦ προφανοῦς στόματος τοῦ αἰσθητοῦ τούτου δράκοντος»⁹.

Οἱ λόγοι ὅμως, τοὺς ὁποίους εἶπεν, ὅτε οἱ πάντες, καὶ αὐτὸς ἀκόμη ὁ τοποτηρητὴς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, τὸν προέτρεπον νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν πολιτοκρουμένην πρωτεύουσαν, εἶναι ὄντως ἀθάνατοι:

«Ἡ συμβουλὴ ὑμῶν εἶναι ἐξαίρετος», εἶπεν. «Εὐχαριστῶ ὑμᾶς ἐπ' αὐτῇ. Γινώσκω δὲ καὶ πόσον ὠφέλιμον εἰς τὸν ἡμέτερον ἀγῶνα θὰ ἦδύνατο νὰ εἶναι τὸ προτεινόμενον ὑφ' ὑμῶν διάβημα, ἐπειδὴ, ὡς λέγετε ἄριστα, τὰ πάντα δύνανται νὰ συμβῶσι· καὶ μόνον οὐδέποτε θ' ἀποφασίσω νὰ ἐγκαταλίπω ἐν τοιαύτῃ συμφορᾷ τὸν κληρὸν μου καὶ τὰς ἀγίας ἐκκλησίας καὶ τὴν πρωτεύουσαν, τὸν θρόνον καὶ

τὸν λαόν μου. Τί θὰ ἔλεγε περὶ ἐμοῦ ἡ οἰκουμένη; Σὰς ἰκετεύω ἀπεναντίας, ὅπως ζητήσητε παρ' ἐμοῦ, νὰ μὴ σὰς ἐγκαταλίπω. Ναί, ἐπιθυμῶ νὰ ἀποθάνω ἐδῶ μεθ' ὑμῶν. Ἐπειτα ἔκυψε καὶ ἐκλαυσε πικρῶς...».

Μεγαλειώδης μὲ ὄλην τὴν τραγικότητά της, ὁμολογουμένως, σκηνὴ, ἀξία ἐνὸς Ἑλλήνου αὐτοκράτορος εἰς τὰς τελευταίας τραγικὰς στιγμὰς τοῦ πίπτοντος Ἑθνους του. Ὁ G. Schlumberger, θαυμάζων τὸ γεγονός, γράφει: «Ἡ δραματικὴ αὐτῆ σκηνὴ περικλείει ἀναμφισβήτητον μεγαλεῖον. Βλέπομεν διαγραφόμενον τὸν ἡρωϊκὸν χαρακτήρα τοῦ ἀτυχοῦς ἡγεμόνος, ὁ ὁποῖος μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἔμελλε νὰ θυσιασθῇ χάριν τοῦ λαοῦ του. Ὁ βασιλεὺς ἐπανελάμβανε πολλάκις, ὅτι, ὅπως ὁ καλὸς ποιμὴν, ὠφείλε νὰ θυσιάσῃ τὴν ζωὴν ὑπὲρ τοῦ ποιμνίου»¹⁰.

Τὴν 25ην Μαΐου συνεκροτήθη πολεμικὸν συμβούλιον ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ βασιλέως. Τὰ σημεῖα τῆς κοπώσεως καὶ τῆς ἀγωνίας ἦσαν ἐκδηλα εἰς τὰ πρόσωπα τῶν συνεδριζόντων. «Οὐδέποτε εἰς τὴν λαμπρὰν ἐκείνην πόλιν, τὴν τόσον θερμῶς ἀγαπομένην, οἱ πολῖται τοῦ Βυζαντίου εἶχον αἰσθανθῆ τὴν καρδίαν νὰ σπαράσσεται τόσον ὑπὸ τοιοῦτου ἄλγους», γράφει ὁ Schlumberger. Ὁ κληρὸς καὶ οἱ μεγιστᾶνες ἐκλιπαροῦν διὰ τελευταίαν φορὰν τὸν βασιλέα νὰ φύγῃ. «Ἄν δὲν δύναται νὰ σωθῆ ἡ πόλις, σώσωμεν τοῦλάχιστον τὸν αὐτοκράτορα», κραυγάζουν. Τὸ Σλαβονικὸν χρονικὸν σημειῶνει ὅτι τὴν ὥραν αὐτὴν ὁ βασιλεὺς, συντριβεῖς ὑπὸ τῆς συγκινήσεως, ἐλιποθύμησεν. Καὶ συνεχίζει: «Ἐδέησε δὲ νὰ ραντίσωμεν αὐτὸν μὲ νερὸν ἀρωματισμένον, διὰ νὰ ἐπαναφέρωμεν εἰς τὴν ζωὴν τὸ σῶμα ἐκεῖνο τὸ ἐξηντηλημένον ἀπὸ τὰς τόσας ἀγρυπνίας, ἀπὸ τὰς τόσας σκληρὰς μερίμνας, ἀπὸ κόπωσιν φρικτὴν, ἀπὸ μακρὰν νηστείαν, τὴν ὁποίαν ἐπέβαλεν εἰς τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἀπὸ ζῆλον εὐσεβείας πρὸς τὸν Θεόν». Ὅταν ἐπανέκτησε τὰς εἰσθήσεις του ὁ ἡρωϊκὸς βασιλεὺς ἀπέκρουσε μετ' ἀγανακτικῆς τὴν πρότασιν τῆς φυγῆς¹¹.

Ἄλλ' ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀπαράμιλλα εἰς ἕξερσιν καὶ μεγαλεῖον καὶ εἶναι ἀντάξια τῆς μνήμης ἐνὸς τοιοῦτου αὐτοκράτορος, εἶναι ὅσα εἶπεν οὗτος, ὅταν ἐπέστρεφεν ἐκ τῆς τελευταίας ἐπιθεωρήσεως τῶν τειχῶν τῆς πόλεως, τὴν ὁποίαν ἐνήργησε τὴν παραμονὴν τῆς Ἀλώσεως.

Τὴν 4ην ἀπογευματινὴν, ὅταν κατέπαυσεν ὁ σφοδρὸς κανονιοβολισμὸς τῶν Τούρκων, ὁ Κωνσταντῖνος ἄφησε ἐπ' ὀλίγον τὴν θέσιν του καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς πόλεως, «ἵνα ἐπιτελέσῃ μὲν τὴν δικήν του αὐτοῦ ὡς βασιλεὺς, ἐκπληρώσῃ δὲ τὰ καθήκοντά του ὡς Χριστιανός». Ὁ τελευταῖος αὐτοκράτωρ συνεκέντρωσε περὶ αὐτὸν τὰ πλῆθη τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ κλήρου, τὰ ὁποῖα μόλις ἐπέστρεφον

6. Ἴδε Ἀγγελίνας Λεκαπηννοῦ, αὐτόθι σ. 261, 262.

7. Τῆς αὐτῆς, αὐτόθι, σ. 262.

8. Ἴδε Ἀγγελίνας Λεκαπηννοῦ, αὐτόθι σ. 262.

9. Τῆς αὐτῆς, αὐτόθι σ. 263.

10. Ἴδε Ἀγγελίνας Λεκαπηννοῦ, αὐτόθι σ. 263.

11. Ἴδε Ἀγγελίνας Λεκαπηννοῦ, αὐτόθι σ. 264.

ἐκ καταναγκτικῆς λιτανείας. Συνεκέντρωσε τὸ πλῆθος μετὰ τῶν συγκλητικῶν καὶ τῶν λοιπῶν ἀρχόντων καὶ τῶν μεγιστάνων. Καὶ ὀλίγας ὥρας πρὶν παύσῃ πλέον νὰ ὀμιλῇ, ἠθέλησε νὰ ἀπευθύνῃ πρὸς τὴν ἔνδοξον πόλιν καὶ τὸν ἡγαπημένον του λαὸν τὸν ὕστατον χαιρετισμόν. Ὀλίγας ὥρας πρὶν θυσιάσῃ τὴν ζωὴν του εἰς τὸν βωμὸν τοῦ καθήκοντος, ἠθέλησε νὰ ἀφήσῃ εἰς τὸν ἔθνος ἡμῶν τὴν διὰ μέσου τῶν αἰῶνων τελευταίαν διαθήκην του. Ἡ συγκινητικὴ αὕτη σκηνή, ἡ ἐξαιρετικῶς ἐπιβλητικὴ, περιέκλειεν ἐξόχως τραγικὸν μεγαλεῖον.

Ἄπαντες ἐκεῖνοι οἱ μελλοθάνατοι ἥρωες, οἱ ἔτοιμοι διὰ τὴν ὑψίστην θυσίαν ὑπὲρ τοῦ εὐγενεστάτου τῶν ἀγῶνων, ἤκουαν μὲ εὐλάβειαν τοὺς φλογεροὺς λόγους τοῦ πολυφιλήτου αὐτοκράτορός των, ὁ ὁποῖος ἐκ τῶν πρώτων θὰ ἐθυσιάζετο εἰς τὸν «ὑπὲρ πάντων ἀγῶνα»¹².

«Εὐγενέστατοι ἄρχοντες», εἶπε, «καὶ ἐκλαμπρότατοι δῆμαρχοι καὶ στρατηγοὶ καὶ γενναϊότατοι συστρατιῶται, σεῖς γνωρίζετε καλῶς ὅτι ἔφθασεν ἡ ὥρα!... Σταθῆτε ἀνδρείως καὶ μὲ γενναίαν ψυχὴν, ὅπως πάντοτε ἐπράξατε μέχρι τοῦδε πολεμοῦντες κατὰ τῶν ἐναντίων τῆς πίστεώς μας. Παραδίδω εἰς τὰς χεῖρας ὑμῶν τὴν ἐκλαμπροτάτην καὶ περιφημον αὐτὴν πόλιν καὶ πατρίδα μας καὶ βασιλεύουσαν τῶν πόλεων.

Καλῶς, λοιπόν, γνωρίζετε, ἀδελφοί, ὅτι πάντες ἀνεξαιρέτως ὀφείλομεν, παρὰ νὰ ζῶμεν, νὰ προτιμήσωμεν νὰ ἀποθάνωμεν, διὰ τέσσαρά τινα:

Πρῶτον μὲν, ὑπὲρ τῆς πίστεως ἡμῶν καὶ τῆς θρησκείας.

Δεύτερον, ὑπὲρ τῆς πατρίδος.

Τρίτον, ὑπὲρ τοῦ βασιλέως, ὡς ἐκλεκτοῦ τοῦ Κυρίου, καὶ

Τέταρτον, ὑπὲρ συγγενῶν καὶ φίλων.

Λοιπόν, ἀδελφοί, ἐὰν δι' ἐν ἕκαστον ἐξ αὐτῶν κεχωρισμένως ὀφείλομεν νὰ ἀγωνιζώμεθα μέχρι θανάτου, πολὺ περισσότερο, ὅπως βλέπετε σαφῶς, προκειμένου περὶ τῶν τεσσάρων ὁμοῦ, τὰ ὁποῖα κινδυνεύομεν νὰ χάσωμεν. Ἐὰν ὁ Θεός, διὰ τὰ πλημμελήματά μου, παρσχωρήσῃ τὴν νίκην εἰς τοὺς ἐχθρούς, κινδυνεύομεν πρὸς χάριν τῆς ἀγίας ἡμῶν πίστεως, τὴν ὁποίαν ἐδώρησεν εἰς ἡμᾶς ὁ Χριστὸς διὰ τοῦ ἰδικοῦ Του αἵματος. Αὕτη εἶναι τὸ πάντων πολυτιμότερον. Διότι καὶ ἐὰν τις κερδίσῃ ὀλόκληρον τὸν κόσμον, χάσῃ δὲ τὴν ψυχὴν του, ποῖον τὸ ὄφελος; Δεύτερον (ἐὰν νικηθῶμεν) θὰ χάσωμεν τὴν τὸσον περιφημον πατρίδα μας καὶ τὴν ἐλευθερίαν μας. Τρίτον, θὰ χάσωμεν τὴν βασιλείαν... Τέταρτον δέ, στερούμεθα τῶν φιλάτων μας τέκνων καὶ συζύγων καὶ συγγενῶν...¹³

12. Τῆς αὐτῆς σ. 264, 265.

13. Ἰερωνύμου Κοτσώνη, Ἡ τελευταία Δημογραφία τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου, ἐν «Ἀκτίες ΙΣΤ' (1953), σ. 241.

Συστρατιῶται, γίνεσθε ἔτοιμοι καὶ στερεοὶ διὰ τοὺς οἰκτιρμούς τοῦ Θεοῦ, καὶ μεγαλόψυχοι...¹⁴ Δὲν ἔχω καιρὸν νὰ σᾶς εἶπω περισσότερα. Μόνον τὸ τεταπεινωμένον σκῆπτρόν μου ἀναθέτω εἰς τὰς χεῖρας ὑμῶν, ἵνα τὸ διςφυλάξῃτε μὲ εὐμένειαν¹⁵. Ὁ ἀδαμάντινος στέφανος σᾶς ἀναμένει εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ ἡ μνήμη σας θὰ μείνῃ αἰώνιος καὶ θὰ εἶναι ἀνταξίαι εἰς τὸν κόσμον αὐτόν»¹⁶.

Ταῦτα εἶναι ὀλίγα ἐξ ἔσων ὁ τελευταῖος ἡμῶν αὐτοκράτωρ τῆς Βασιλείδος τῶν Πόλεων, Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος εἶπε πρὸς τοὺς περὶ αὐτὸν καὶ πρὸς τοὺς συναγωνιστάς του. Ταῦτα ὅμως δὲν ἀπηυθύνοντο μόνον πρὸς ὄσους ὑπῆρξαν εὐτήκοοι μάρτυρες τῶν λεχθέντων. Τοσοῦτα δὲ μᾶλλον, καθ' ὅσον οἱ λόγοι τοῦ θυσιασθέντος ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τοῦ πρὸς τὴν πατρίδα καθήκοντος αὐτοκράτορος ἐπεσφραγίσθησαν καὶ διὰ τῶν ἔργων, καὶ διὰ τῆς ὑπερόχου αὐτοῦ στάσεως, καὶ τέλος, διὰ τῆς θυσίας αὐτῆς τῆς ζωῆς του.

Μετὰ τὴν ὀμιλίαν του, ἀποσπάσματα τῆς ὁποίας ἠκούσκατε, ἐπηκολούθησε μία ὄντως ἀπαράμιλλος σκηνή. Ἄπαντες ἐκεῖνοι οἱ ἄρχοντες τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ζητοῦντες συγχώρησιν ὁ εἰς ἀπὸ τοῦ ἄλλου, κατησπάζοντο ἀλλήλους καὶ μὲ δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμούς «μῆτε φιλάτων τέκνων μνημονεύοντες οὔτε γυναικῶν ἢ πλοῦτου φροντίζοντες» ἀφοῦ «καρδίαν ὡς λέοντος ἐποίησαν», ἔλεγον: «Ἀποθάνωμεν ὑπὲρ τῆς Χριστοῦ πίστεως καὶ πατρίδος ἡμῶν».

Τὴν ἀνωτέρω ἄκρως συγκινητικὴν σκηνὴν, ἡκολούθησαν ἄλλαι ἀκόμη συγκινητικώτεραι.

Τὴν Κωνσταντινούπολιν εἶχεν ἤδη ἀρχίσει νὰ τὴν καλύπτῃ τὸ σκότος τῆς νυκτός, ὁπότε ἠκούσθησαν τὰ γλυκῆχα «τετρακόσια σήμαντρα κι' ἐξήντα δυὸ καμπάνες» τῆς Ἁγίας Σοφίας, νὰ καλοῦν τοὺς πιστοὺς, νὰ συμμετάσχουν εἰς τὴν τελετὴν τοῦ θείου Δείπνου, ἡ ὁποία ἐπέπρωτο νὰ εἶναι, φεῦ, ἡ ἐντὸς αὐτῆς τελευταία.

Ὁ ναὸς εἶχεν ὑπερπληρωθῆ καὶ οἱ πιστοὶ εἶχον κατακλύσει καὶ αὐτὰ τὰ εὐρύχωρα προαύλια. Εἶχε προσέλθει καὶ ὁ αὐτοκράτωρ, μὲ ὀλόκληρον τὴν Αὐλήν, ὡς καὶ ἅπαντες οἱ πολιτικοὶ καὶ οἱ στρατιωτικοὶ ἄρχοντες τῆς ἐκπνεούσης καὶ ἐπιθανατιῶ ἀγωνία εὐρισκομένης αὐτοκρατορίας. Ἄπαντες ὁμοῦ, μεθ' ἅπαντος τοῦ ἱεροῦ κλήρου, ἐγονυπέτησαν τὸ ὕστατον τὴν λαμπρὰν ἐκείνην ἐσπέραν τοῦ Μεῖου ὑπὸ τοὺς ὑπὸ ἀπειρίας φῶτων καταυγαζομένους μεγαλοπρεπεῖς θόλους». «Κατὰ τὴν πολυθρῦλητον ἐκείνην νύκτα ἅπαντες οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας, οἱ εὐπατρίδαί ἐκεῖνοι, ἅπαντες οἱ ὑπολειπόμενοι ἐκ τῆς παμπληθοῦς καὶ γηραιᾶς Βυζαντινῆς ἀριστοκρατίας, οἱ ἱερεῖς ἐκεῖνοι, οἱ μαχηταί, οἱ ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ ἅπαντες..., λησμονοῦν-

14. Ἰερωνύμου Κοτσώνη, ἔ. ἀ. σ. 242.

15. Τοῦ αὐτοῦ, ἔ. ἀ. σ. 242.

16. Τοῦ αὐτοῦ ἔ. ἀ. σ. 243.

“ΔΙ’ ΑΠΟΚΑΛΥΨΕΩΣ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ,”*

«Παῦλος, δοῦλος Ἰησοῦ Χριστοῦ, κλητὸς ἀπόστολος, ἀφορισμένος εἰς εὐαγγέλιον θεοῦ ὃ προεπηγγείλατο διὰ τῶν προφητῶν αὐτοῦ ἐν γραφαῖς ἁγίαις Δαυὶδ κατὰ σάρκα, τοῦ ὀρισθέντος υἱοῦ Θεοῦ ἐν δυνάμει κατὰ πνεῦμα ἁγιωσύνης ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν, Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν» (Ρωμ. α' 1-4).

Ἴδου ἡ ἀρχὴ τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ ἀποστόλου Παύλου. Εἶναι αὐτὸ Εὐαγγέλιον ἐν Χριστῷ καὶ περὶ τοῦ Χριστοῦ. Ὁ δοῦλος αὐτὸς Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ κλητὸς ἀπόστολος, εἶναι ἀφορισμένος εἰς τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸ ἀναφέρεται εἰς τὸν σεσαρκωμένον Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ ἐκ νεκρῶν ἀναστάντα Ἰησοῦν Χριστόν.

1. «Παῦλος ὁ θεολόγος καὶ ἡ οὐράνιος σάλπιγξ, τὸ στόμα Χριστοῦ», ὅπως τὸν χαρακτηρίζει ὁ Ἱερὸς Χρυσόστομος, ὁ πρωτοκορυφαῖος ἀπόστολος τοῦ Χριστοῦ, ὅπως τὸν παραδέχεται ἡ Ἐκκλησία, ὁ μεγαλύτερος ἄνθρωπος τῆς Χριστιανισμοῦ καὶ τὸ μεγαλύτερον πνεῦμα τῆς ἐποχῆς του, ὅπως τὸν ἀνγνωρίζει ἡ ἱστορία, ὁ πρῶτος μετὰ τὸν Ἐνα, ἡ μεγάλη αὐτῆ καρδιά, ἡ ὁποία εἶναι καρδιά ὄλου τοῦ κόσμου, τὸ Εὐαγγέλιον τὸ ὁποῖον κηρύττει, ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ καὶ διατυπώνει μὲ κάθε σαφήνεια, ὅτι

* Ὁμιλία γενομένη ἀπὸ τοῦ βήματος τοῦ Ἀρείου Πάγου κατὰ τὸν ἐπίσημον ἑορτασμόν τῆς μνήμης τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, τὴν 29ην Ἰουνίου 1971.

τες τ' ἀμοιβαῖα παράπονα κατενώπιον τοῦ ἐπικειμένου θανάτου, συνήνωσαν τὰς δεήσεις αὐτῶν εἰς ἓνα τεράστιον πόθον».

«Ἡ ἐθιμοτυπία ἐξέλιπεν, αἱ ἀνισότητες ἐξηφανίσθησαν. Οἱ δημόται προσκλίνουσι κατὰ γῆς καὶ ἀνεγείρονται εἰς μετανοίας μετὰ τῶν πατρικίων, οἱ πλούσιοι μετὰ τῶν πενήτων, οἱ δοῦλοι μετὰ τῶν ἀρχόντων... Ὅσον πλέον προχωρεῖ ἡ λειτουργία... τόσον περισσότερον αὐξάνουσιν οἱ θρηνοὶ καὶ ὁ κοπετὸς τοῦ λαοῦ κορυφῶται. Ἐφαίνεται, ὅτι ἡ ζωὴ πάντων τῶν περιστάτων ἦτο περιορισμένη ἐντὸς μόνον τῆς διαρκείας ἐκείνης τῆς θείας Εὐχαριστίας καὶ ὅτι ἐκάστη συλλαβὴ ἐξερχομένη ἐκ τῶν χειλέων τῶν ἱερέων, ἦτο νέον βῆμα πρὸς τὴν προκειμένην ἄβυσσον».

Ὅτε δὲ ἐψάλλετο τὸ κοινωνικόν... ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος, ἐνδεδυμένος τὴν ἐπίσημον, ἀλλ' ἐφαρμένην ἤδη πολεμικὴν του στολήν, προχωρεῖ πρὸς τὸ Ἅγιον Βῆμα...

Καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ λυγμοὶ σταματοῦν. Εἰς ὄλον ἐκείνον τὸν ἀπέραντον ναὸν δὲν ἀκούονται εἰ μὴ

«οὐκ ἔστι κατὰ ἄνθρωπον... ἀλλὰ δι' ἀποκαλύψεως Ἰησοῦ Χριστοῦ» (Γαλ. α' 11-12).

Ἐὰν ὑπάρχη ἐν ζωτικὸν νεῦρον εἰς τὸ Εὐαγγέλιόν του, ἐν στοιχείον δυνάμεως ἀκαταγωνίστου, αὐτὸ εἶναι τὸ στοιχεῖον τῆς ἀποκαλύψεως. «Εὐδόκησεν ὁ Θεός, λέγει ὁ ἴδιος ὁ κλητὸς ἀπόστολος, ἀποκαλύψαι τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἐν ἐμοί» (Γαλ. α' 16). Ποῖος ὅμως εἶναι αὐτὸς ὁ Παῦλος, ἐν τῷ ὁποίῳ ἀποκαλύπτεται ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ; Εἶναι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἠχημαλώτισε πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ. Εἶναι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἔφερε τὰ στίγματα τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματί του. Εἶναι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος εἶχε τὸ πάθος τοῦ προφήτου καὶ τὰς ἱκανότητας τοῦ σοφοῦ· τὴν τέχνην τοῦ παιδαγωγοῦ καὶ τὰς ἀρετὰς τοῦ ἀσκητοῦ· τὰς ἀλύσεις τοῦ φυλακισμένου, τὰς τρικυμίας τοῦ θαλασσοπόρου, τὰς ῥοζασμένας χεῖρας τοῦ ἐργάτου. Εἶναι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος κυριολεκτικῶς ἦτο βεβαπτισμένος εἰς τὴν ἀγάπην καὶ τὴν προσευχὴν, τὴν ἄγνην καὶ ἁγίαν πρόθεσιν καὶ τὸν ἔνθεον ζῆλον· ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἦτο ἐστεφανωμένος μὲ τὴν αἱματίνην πορφύραν τοῦ μάρτυρος.

Ἡ ἀποκάλυψις λοιπὸν αὐτῆ, ἡ φανέρωσις δηλαδὴ τῶν μυστηρίων καὶ τῶν ἀρρήτων βουλῶν τοῦ Θεοῦ, πραγματοποιεῖται εἰς ἓνα τοιοῦτον καινὸν ἄνθρωπον, τὸν Παῦλον. Μὲ μίαν δημιουργικὴν ἐπέμβασιν τοῦ Θεοῦ, πραγματοποιεῖται ἐντὸς του μία ἀλλαγὴ, ἡ ὁποία φθάνει ὡς τὰς τελευταίας ρίζας τῆς ὑπάρξεώς του.

μόνον αἱ λέξεις τῶν μυστικῶς λεγομένων ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ Βήματος εὐχῶν καὶ ἡ ἀπαλὴ ψαλμωδία τοῦ χοροῦ τῶν ψαλτῶν, μέχρις ὅτου ὁ ἱερεὺς, προβαίνων εἰς τὴν Ὁραϊάν Πύλῃν, καλεῖ τοὺς πάντας νὰ προσέλθουν «μετὰ φόβου Θεοῦ, πίστεως καὶ ἀγάπης».

Ὁ αὐτοκράτωρ, προσευχόμενος κατ' ἴδιαν χαμηλοφώνως, ἀσπάζεται πρῶτον τὰς ἁγίας εἰκόνας καὶ ζητήσας παρὰ πάντων συγχώρησιν διὰ τὰς ἁμαρτίας του, μεταλαμβάνει μετὰ ἄκρας εὐλαβείας τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων. Κατόπιν αὐτοῦ πληθὸς πολὺ τῶν συμμαχητῶν του καὶ τοῦ λαοῦ, ἀφοῦ ἠσπάσθησαν καὶ συνεχώρησαν ἀλλήλους διὰ τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν, προσῆλθον εἰς τὸ Ποτήριον τῆς ζωῆς¹⁷.

† Ὁ Ἀθηναῖος ΙΕΡΩΝΥΜΟΣ
(Συνεχίζεται)

17. Ἱερωνύμου Κοτσώνη, Ἀπὸ τὸ Χρονικὸν τῆς Ἀλώσεως, ἔ. ἀ. σ. 248.

Ἐν προκειμένῳ, δὲν ἔχομεν μίαν ἀπλὴν ἐξέλιξιν θρησκευτικῶν δυνάμεων. Ἐχομεν μίαν οὐσιαστικὴν διακοπὴν μὲ τὸ παρελθόν. Μίαν μεταβολὴν κατευθύνσεως ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον. Μίαν κοινωνίαν τοῦ πρῶην διώκτου μετὰ τοῦ Χριστοῦ. Ἐδῶ ἀνίσταται ἕνας νέος ἄνθρωπος ἐν Χριστῷ. Ἡ δημιουργικὴ αὐτῆ θεία ἐπέμβασις, ἡ ὁποία πραγματοποιεῖται ἔξωθεν τῆς Δαμασκοῦ, δὲν ὀδηγεῖ τὸν ἀπόστολον Παῦλον εἰς σύγχυσιν καὶ κατάργησιν τῆς προσωπικότητός του. Ἀντιθέτως, αὐτῆ τὸν κτυπᾷ καὶ τὸν θεραπεύει, τὸν θανατῶνει καὶ τὸν ζωοποιεῖ. Μὲ τὴν συνεκτικὴν ἐκείνην δύναμιν, ἡ ὁποία συνδέει τὸν Χριστὸν μετὰ τοῦ πιστοῦ, μὲ τὴν δύναμιν τοῦ Πνεύματος τοῦ Χριστοῦ, δηλ. τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἀπετελέσθη ὁ «καινὸς ἄνθρωπος», ὁ ὁποῖος ἤλλαξεν ὀριστικῶς «τόπον διαμονῆς» τρόπον δηλ. σκέπτεσθαι καὶ τρόπον ἐνεργεῖν καὶ ζῆν. Ἐνδύεται τὸν Χριστὸν ὡς ἕνα ἔνδυμα τῆς ψυχῆς. Ὅχι ὅπως ὁ ἠθοποιὸς ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει ταυτισθῆ μὲ τὸ πρόσωπον, τὸ ὁποῖον παριστάνει, ἀλλ' ὅπως ὁ ἱερεὺς, ὁ ὁποῖος, ἐνδεδυμένος ἔμπροσθεν τοῦ ἁγίου θυσιαστηρίου, ὁμιλεῖ καὶ ἐνεργεῖ ὄχι αὐτός, ἀλλὰ μέσῳ αὐτοῦ ὁ Χριστός. Ἐδῶ, ὁ κλητὸς ἀπόστολος Παῦλος συμπάσχει, συναποθνήσκει, συνθάπτεται, συνανίσταται, συζῆ, συνδοξάζεται, συμβασιλεύει μετὰ τοῦ Χριστοῦ. Ἐνσωματοῦται καὶ συμμορφοῦται μὲ τὸν Ἰησοῦν. Ὅλα αὐτὰ ἐκφράζονται μὲ τὸν σύντομον καὶ ἐκφραστικώτατον τύπον του: «Ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ». Αὐτῆ ἡ ἔνωσις του μὲ τὸν Χριστὸν εἶναι τὸ ζωτικὸν νεῦρον τῆς βιωτῆς του, τῆς ἀποστολικότητός του, τῆς θεολογίας του καὶ τῆς ἠθικῆς του.

«Ἐν αὐτῷ, τῷ Χριστῷ, καὶ δι' Αὐτοῦ, καὶ εἰς Αὐτὸν τὰ πάντα».

Εἰς αὐτὸν λοιπὸν τὸν «καινὸν ἄνθρωπον» πραγματοποιεῖται ἡ θεία ἀποκάλυψις. Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος λέγει ὅτι εἰς οὐδένα ἄλλον ἄνθρωπον ὁ Θεὸς ἀπεκάλυψε τόσα μεγάλα καὶ ἀπόρρητα μυστήρια, ὅσα εἰς τὸν Ἀπόστολον Παῦλον.

Ἡ ἀποκάλυψις αὐτῆ γίνεται ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ. «Γνωρίζω δὲ ὑμῖν, ἀδελφοί, λέγει εἰς τοὺς Γαλάτας, τὸ εὐαγγέλιον τὸ εὐαγγελισθὲν ὑπ' ἐμοῦ ὅτι οὐκ ἔστι κατὰ ἄνθρωπον· οὐδὲ γὰρ ἐγὼ παρὰ ἀνθρώπου παρέλαβον αὐτὸ οὔτε ἐδιδάχθην, ἀλλὰ δι' ἀποκαλύψεως Ἰησοῦ Χριστοῦ» (Γαλ. α' 11-12). Προφανῶς, πρόκειται διὰ τὴν ἀποκάλυψιν ἔξωθεν τῆς Δαμασκοῦ. Ἐκτὸς ὅμως αὐτῶν καὶ δι' ἄλλων ὁραμάτων συμπληροῦται αὐτῆ. Ὁλοκληροῦται δὲ διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τὸ ὁποῖον πληροῖ τὴν ὑπαρξίν του, τὴν καταλάμπει καὶ τὴν ὀδηγεῖ εἰς τὴν γνῶσιν τῶν ἀγνώστων καὶ ἀπορρήτων καὶ τὴν βίωσιν τῶν οὐρανίων.

2. Ὁ ἴδιος ὁ θεῖος Ἀπόστολος Παῦλος μᾶς ὁμιλεῖ διὰ τὸ περιεχόμενον αὐτῆς τῆς ἀποκαλύψεως. Ἀπεκάλυψεν ὁ Θεὸς εἰς αὐτόν, μᾶς λέγει, «τὸ μυστήριον τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς καὶ τοῦ Χριστοῦ, ἐν ᾧ εἰσὶ πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως

ἀπόκρυφοι» (Κολ. β' 2-3). Ἀπεκάλυψεν ὁ Θεὸς εἰς αὐτὸν τὸν Παῦλον, ὀλόκληρον τὸ «αἰώνιον εὐαγγέλιον» αὐτοῦ, τὴν «οἰκονομίαν τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ» τὴν «οἰκονομίαν τοῦ μυστηρίου τοῦ ἀποκεκρυμμένου ἀπὸ τῶν αἰώνων καὶ ἀπὸ τῶν γενεῶν ἐν τῷ θεῷ», τὸ «μυστήριον τὸ χρόνις αἰωνίοις σεσιγημένον», τὴν «πολυποίκιλον σοφίαν τοῦ θεοῦ», «τὸ πλάτος καὶ μήκος καὶ βάθος καὶ ὕψος», «τὸν ἀνεξιχνίαστον πλοῦτον τοῦ Χριστοῦ», τὸ «μυστήριον τοῦ Χριστοῦ». Εἰς τὸν μαθητὴν του Τιμόθεον διερμηνεῖ τὸ μυστήριον τοῦ εὐαγγελίου του μὲ τὸν ἐξῆς θεόπνευστον ὕμνον: «Καὶ ὁμολογουμένως μέγα ἔστι τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον· Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί, ἐδικαιώθη ἐν Πνεύματι, ὤφθη ἀγγέλοις, ἐκηρύχθη ἐν ἔθνεσιν, ἐπιστεύθη ἐν κόσμῳ, ἀνελήφθη ἐν δόξῃ» (Α' Τιμ. γ' 16).

Τὸ κέντρον καὶ ἡ οὐσία τοῦ εὐαγγελίου τοῦ Παύλου εἶναι ὅτι ὁ Θεὸς εἰσηλθεν εἰς τὴν ἱστορίαν. «Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο». Ποία εἶναι ἡ θέσις τῆς πρὸ Χριστοῦ καὶ ἄνευ σωτηρίας ἀνθρωπότητος μὲ τὸν πεπτωκότα Ἀδάμ; Καὶ ποία εἶναι ἡ ἀνθρωπότης, τὴν ὁποίαν ἀνεδημιούργησεν ὁ Χριστός; Ἀποῦ «Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί», ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός εἶναι ὁ ἱστορικὸς Θεάνθρωπος. Ὁ σκοπὸς τῆς ἱστορίας δὲν ἦτο ὁ Ἀβραάμ καὶ ἡ ἀπ' αὐτὸν καταγωγὴ. Σκοπὸς τῆς ἱστορίας ἦτο, εἶναι καὶ θὰ εἶναι ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεὸς ἀπέστειλε Ἐκεῖνον τὸν μονογενῆ ἐν τῷ κόσμῳ, ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Καὶ ὅπως ὄλοι οἱ ποταμοὶ καταλήγουν εἰς τὸν πλατὺν ὠκεανόν, ἔτσι καὶ ὄλαι αἱ ἐπαγγελίαι καταλήγουν εἰς τὸ ἴδιον πρόσωπον, εἰς τὸν Ἰησοῦν. Ἡ σὰρξ καὶ τὸ αἷμα χωρίζουν τοὺς ἀνθρώπους καὶ τοὺς λαοὺς. Τὸ Πνεῦμα εἶναι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον τοὺς ἐνώνει. Ὁ Ἰησοῦς Χριστός εἶναι ὁ συνεκτικὸς δεσμός, ὁ ὁποῖος ἐνώνει οὐρανὸν καὶ γῆν, ἄνθρωπον μὲ ἄνθρωπον, ἔθνος πρὸς ἔθνος. Ὁ σεσαρκωμένος Θεός-Λόγος, ὁ ἱστορικὸς δηλ. Θεάνθρωπος, γίνεται τὸ μυστικὸν κέντρον ὄλων τῶν ὄντων καὶ ὀλοκλήρου τῆς κτίσεως. Μόνον ἐν τῷ Χριστῷ, κηρύττει ὁ θεῖος Παῦλος, ὁ κόσμος καὶ ὁ ἄνθρωπος ἀποκτοῦν νόημα, σωτηρίαν καὶ αἰώνιαν μακαριότητα. Διὰ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας Του ὁ Κύριος γίνεται πλέον τὸ κέντρον τῆς ἱστορίας, τῆς προἱστορίας καὶ τῆς μετέπειτα ἱστορίας. «Καὶ ἀρχή, μεσότης, καὶ τέλος πάντων ἔστι τῶν αἰώνων, τῶν τε παρελθόντων, καὶ ὄντων καὶ ἐσομένων, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός», διδάσκει μετὰ τὸν Πρωτοκορυφαῖον καὶ ἡ Ἐκκλησίᾳ διὰ στόματος τῶν ἁγίων Πατέρων. Καὶ τοῦτο διότι διὰ τῆς σαρκώσεώς Του, τῆς Διδασκαλίας Του, τοῦ Πάθους Του, τῆς Ἀναστάσεώς Του καὶ τῆς Ἀναλήψεώς Του, αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὁ ἕνας τῆς Τριάδος, ἀναλαμβάνει ἐντὸς τῆς θεανθρωπίνης ὑποστάσεώς Του ὄλον τὸν ἄνθρωπον. Γίνεται αὐτὸς ὁ πρωτότοκος πάσης τῆς κτίσεως καὶ ἡ ἀπαρχὴ τῆς καινῆς κτίσεως καὶ λυτρῶνει ἐν ἑαυτῷ τὴν κτίσιν εἰς τὸν ἄνθρωπον.

3. Αὐτὸ τὸ εὐαγγέλιον ἔρχεται νὰ κηρύξη καὶ πρὸς τοὺς σοφοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ τοῦ Ἱεροῦ τούτου

ΑΓΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ*

Ἡ Χριστιανικὴ Ἐνωσις Ἐπιστημόνων ἀπεφάσισε νὰ ἐξετάσῃ ἐφέτος κατὰ τὰς συγκεντρώσεις τῆς τὰ προβλήματα τῆς οἰκογενείας. Ἀντὶ ἄλλης εἰσαγωγῆς εἰς τὴν πρώτην τοιαύτην συγκέντρωσιν, ἐθεωρήσαμεν φρόνιμον νὰ ἀναλύσωμεν ὀρισμένα ἀγιογραφικὰ κείμενα, ἀναφερόμενα εἰς τὴν χριστιανικὴν ἔννοιαν τοῦ γάμου. Τὸ θέμα δὲν εἶναι ἀπλοῦν, καθ' ὅσον δὲν ὑπάρχει εἰσέτι παρ' ἡμῖν ὀλοκληρωμένη καὶ σαφῆς θεολογία περὶ τοῦ γάμου. Διὰ νὰ ἀντιληφθῇ τις τοῦτο, ἄς προσέξῃ τὸν ἀόριστον καὶ ἀσαφῆ τρόπον, καθ' ὃν ἐκφράζεται περὶ τοῦ σκοποῦ τοῦ γάμου ἐκ τῶν παλαιότερων ὁ Χρῆστος Ἀνδρουτσος (Δογματικὴ, ἐν Ἀθήναις 1970, σελ. 369 ἐξ.) Δὲν εἶναι ἐπίσης, δυνατόν εἰς τὴν συνάφειαν αὐτὴν νὰ μὴ ἀναφερθῇ κανεὶς εἰς τὰς ἐπὶ τοῦ θέματος παρατηρηθείσας διακυμάνσεις κατὰ τὰς σχετικὰς συζητήσεις ἐν τῇ Β' Βατικανεῖῳ Συνόδῳ, καθὼς καὶ τὰς παραλλαγὰς μεταξὺ τοῦ ἀρχικοῦ κειμένου καὶ τοῦ τελικοῦ τοιοῦτου, τοῦ ἐγκριθέντος ὑπὸ τῆς Συνόδου (Βλ. Unam Sanctam, Vatican II, L' Église dans le Monde de ce Temps, tome II, Commentaires ὑπὸ Mgr. Philip Delhave, Dignité du Mariage et de la Famille, σελ. 387-453). Εἶναι χαρακτηριστικόν, πάντως, ὅτι οἱ παρ' ἡμῖν νεωστὶ γράψαντες περὶ τοῦ γάμου (Π. Τρεμπέλας, Δογματικὴ, Ἀθῆναι 1961 τόμ.

* Διάλεξις γενομένη τὸν χειμῶνα τοῦ 1969 πρὸς τὰ μέλη τῆς Χ.Ε.Ε ἐν Ἀθήναις. Εἰς ὀλίγα μόνον ὅσμητι ἐγένοντο κατὰ τὴν ἐκτύπωσιν ἐποουσιώδεις προσθήκαι.

3, σελ. 320-346. Μαρκ. Σιώτης, καὶ Ἰωάν. Καρμίρης ἐν Θ.Η.Ε., 4, στ. 197-209) καὶ πλουσιώτεροι εἶναι καὶ σαφέστεροι. Εἰδικώτερον, ὁ καθηγητῆς Ἰωάννης Καρμίρης, μεθ' ὅσα περὶ τοῦ σκοποῦ τοῦ γάμου γράφει, καταλήγει ὡς ἐξῆς: «Νομίζομεν ὅτι θὰ ἦτο δυνατόν ἐξ ἐπόψεως Ὁρθοδόξου νὰ θεωρηθῶν ὡς κύριος καὶ τελικὸς μὲν σκοπὸς τοῦ γάμου ἡ πνευματικὴ καὶ ἡθικὴ τελείωσις τῶν συζύγων, πάντες δὲ οἱ ἄλλοι σκοποὶ ὡς δευτερεύοντες καὶ ἐνδιάμεσοι, ἄγοντες πρὸς τὸν τελικόν». Ἐχω τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ὅσα ἀκροθιγῶς μόνον θὰ ἐκτεθῶν ἐν συνεχείᾳ ἀποτελοῦν, σὺν τοῖς ἄλλοις, τὸ βιβλικὸν ὑπόβαθρον τῆς διατυπώσεως ταύτης τοῦ κ. Καθηγητοῦ. Εἶναι περιττὸν καὶ νὰ σημειωθῇ ὅτι εἰς τὰ χρονικὰ ὅρια μιᾶς διαλέξεως τὸ θέμα δὲν ἐξαντλεῖται οὔτε κατ' ἕκτασιν οὔτε εἰς βάθος.

* *

Ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ δὲν εὐρίσκει τις οἰανδήποτε συστηματικὴν διαπραγμάτευσιν περὶ τοῦ θέματος τοῦ γάμου. Ἀναλόγως τῶν παρουσιαζομένων ἀναγκῶν, οἱ ἱεροὶ συγγραφεῖς τῆς Κ.Δ. παρουσιάζουν ἢ διαπραγματεύονται ὀρισμένας ὀψεις τοῦ θέματος, διὰ νὰ ἀπαντήσουν πάντοτε εἰς τὸ συγκεκριμένον πρόβλημα, πού ἐτέθη εἰς αὐτούς. Ἐπὶ τῇ βάσει ὁμῶς αὐτῶν τῶν ἀποσπασματικῶν στοιχείων καὶ τοῦ ὅλου πνεύματος τοῦ εὐαγγελίου, ἢ Ἐκκλησίας διεμόρφωσεν εἰς τὰ λειτούργικὰ τῆς βιβλία καὶ εἰς τὴν Θεολογίαν τῆς ἀνεπτυγμένην πῶς

βράχου ὁ πτερωτὸς Ἀπόστολος. Τὸ ἄλμα τὸ ὁποῖον ἐπραγματοποίησε πρὸς τὴν Εὐρώπην, εἶχεν ὡς πρῶτον σταθμὸν τοὺς Φιλίππους τῆς Μακεδονίας. Ἐν συνεχείᾳ, ὁ Ἑλληνικὸς μας χώρος καθαγιάζεται διὰ τοῦ κηρύγματός του ἐν Θεσ/νίκη καὶ Βερροία. Καὶ κατόπιν εἰσέρχεται εἰς τὴν καρδίαν τῆς Ἑλλάδος, εἰς τὸ κλεινὸν τοῦτο ἄστυ, διὰ νὰ κηρύξῃ ἐν μέσῳ τῶν εἰδώλων καὶ τῆς πτωχῆς ἀνθρωπίνης σοφίας, τὸν «ἀγνώστον» ἐκεῖνον θεόν, ὁ ὁποῖος θὰ συντρίψῃ τὰ εἶδωλα καὶ θὰ ἀναστήσῃ εἰς τὰς καρδίας τὸν ἀληθινὸν Θεόν Αὐτρατῆν, ὁ ὁποῖος θὰ καταργήσῃ τὴν ἀνθρωπίνην σοφίαν καὶ θὰ μεταδώσῃ τὴν θεϊαν σοφίαν, ἢ ὁποία μόνη δύναται νὰ ἀξιοποιήσῃ καὶ τὴν σοφίαν τῶν ἀνθρώπων. Τὸ ἔργον αὐτὸ ὁ θεῖος Παῦλος τὸ κάμνει μὲ τὸν ἴδιον ἐνθεον ζῆλον, μὲ τὸν ὁποῖον τὸ ἔκαμε καὶ εἰς τὴν Συρίαν καὶ εἰς τὴν Κύπρον καὶ εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ἡ ἴδια ἀγία καὶ πάναγνος διάθεσις κυριαρχεῖ ἐντὸς του, ὅταν ἀντικρύξῃ τοὺς σοφοὺς Ἀθηναίους καὶ κηρύττῃ καὶ εἰς αὐτούς, ὅπως καὶ εἰς Θεσ/νίκην καὶ Φιλίππους καὶ ἄλλαχού, Ἰησοῦν Χριστὸν σεσαρκωμένον, ἐσταυρωμένον, ἀναστάντα καὶ ἀναληφθέντα.

Σήμερον, ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην ἐποχὴν, ἔχομεν ἀπόλυτον καὶ ἄμεσον τὴν ἀνάγκην νὰ ἐνωτισθῶμεν

ἐκ νέου τῶν ῥημάτων τοῦ ἐνθέου Ἀποστόλου. Ἐπιτακτικὴ κατέστη ἡ ἀνάγκη νὰ προσκαλέσωμεν ἐκ νέου τὸν φλογερὸν θεῖον Ἀπόστολον διὰ νὰ κηρύξῃ ἐκ νέου τὸ Εὐαγγέλιον καὶ εἰς ἡμᾶς τοὺς Ὁρθοδόξους Ἑλληνας, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν λεγομένην Χριστιανικὴν Εὐρώπην καὶ εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Ἡ ἀνάγκη εἶναι πασιφανής. Ὁ κόσμος σήμερον εἶναι ἀγεφύρωτα διηρημένος. Ὁξύτερα παρουσιάζονται τὰ πνευματικά, καὶ τὰ ἠθικά καὶ τὰ κοινωνικὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα ἐπαυξάνουν τὴν διαίρεσιν. Ἄν, λοιπόν, ὑπάρχῃ μία ἐλπίς ἄρσεως τῶν διαιρέσεων καὶ ἐπιλύσεως τῶν ὀξέων ἀνθρωπίνων προβλημάτων, αὐτὴ ἡ ἐλπίς εἶναι ὁ σεσαρκωμένος Θεός-Λόγος, τὸ κέντρον τῆς ἱστορίας καὶ τῆς ἐνότητος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Καὶ ὅπως τότε, ἔτσι καὶ σήμερον ὁ κλητὸς Ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ θεῖος Παῦλος, μᾶς λέγει: Ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἡ σωτηρία σας. Ἐν Κυρίῳ ἡ ἐλπίς σας. Ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἡ ἐνότης σας καὶ ἡ κατάργησις τῶν διαφορῶν σας. Ἐν Χριστῷ ἡ ἀνύψωσις σας καὶ ἡ θέωσις σας. Ἐν αὐτῷ καὶ δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα.

Ἄρχιμ. ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ Γ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

τὴν χριστιανικὴν ἀποψιν περὶ τοῦ γάμου. Ἡμεῖς ἐδῶ θὰ περιορισθῶμεν εἰς τὴν παρουσίαν ὠρισμένων ἀπόψεων περὶ τοῦ γάμου, πού παραδίδει ἡ Κ. Διαθήκη. Πρέπει δὲ νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὄχι μόνον ὁ ἀποσπασματικὸς χαρακτήρ τῶν κειμένων, τὰ ὅποια ἀκριθιγῶς μόνον θὰ ἐρμηνεύσωμεν, ἀλλὰ καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ διδασκαλία αὕτη τῆς Κ.Δ. περὶ γάμου εἶναι δ ατυπωμένη εἰς τὸ ὑπόβαθρον τῶν προβλημάτων τῆς οἰκογενείας εἴτε ἐντὸς τῆς Ἰουδαϊκῆς κοινωνίας εἴτε ἐντὸς τῆς Ἑλληνορωμαϊκῆς μὴ Ἰουδαϊκῆς τοιαύτης.

Ὁ παλαιὸς Ἰσραὴλ διεμόρφωσε τὴν περὶ γάμου ἀντίληψίν του ὠθούμενος ἀπὸ τὸ κίνητρον τῆς διατήρησεως τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς περὶ θείας γονιμότητος καὶ ἱεραῶς πορνείας ἀντιλήψεις ἐνὸς εἰδωλολατρικοῦ πολιτισμοῦ πού τὸν περιέβαλλεν. Ἐξ ἄλλου, οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ διεμόρφωσαν τὴν ἀποψιν τῶν περὶ γάμου ὠθούμενοι ἀπὸ τὸ κίνητρον τῆς διατήρησεως τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ μέχρι τῆς ἐπανόδου τοῦ Κυρίου εἰς τὸ ὑπόβαθρον τῆς Ἰουδαϊκῆς καὶ Ἑλληνορωμαϊκῆς ἀντιλήψεως περὶ τοῦ φύλου καὶ τῆς οἰκογενείας. Διὰ τοῦτο πρὶν εἰσελθῶμεν εἰς τὸ κυρίως θέμα μας, πρέπει δι' ὀλίγων νὰ σκιαγραφῶμεν τὰς περὶ τοῦ γάμου ἀντιλήψεις τοῦ Ἰουδαϊκοῦ καὶ τοῦ ἑλληνορωμαϊκοῦ περιβάλλοντος τὴν Κ.Δ. κόσμου. Χωρὶς νὰ ἔχωμεν ἀμυδρὰν ἔστω ἰδέαν περὶ αὐτῶν, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐνοήσωμεν εἰς ὅλην τὴν σημασίαν τὰς θέσεις τῆς Κ. Διαθήκης.

Ἐντὸς τοῦ κόσμου τῆς Π.Δ. πρέπει νὰ διακρίνωμεν μεταξὺ τοῦ γάμου ἐν τῷ σχεδίῳ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ γάμου εἰς τὴν ζωὴν τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ. Κατὰ τὴν διήγησιν τῶν πρώτων κεφαλαίων τῆς Γενέσεως δημιουργοῦ τοῦ γάμου εἶναι ὁ Θεός. Ἡ σεξουαλικότης εὐρίσκει τὸ νόημά της εἰς τὴν ἔνωσιν δύο ὑπάρξεων, τὰς ὁποίας καλεῖ ὁ Θεὸς νὰ «βοηθήσουν» ἀλλήλας (Γεν. 2,18). Ἄλλοῦ ἡ γονιμότης παρουσιάζεται περισσότερον συνδεδεμένη μετὰ τῆς σεξουαλικότητος, ἡ ὅποια εἶναι καλὴ λίαν, ὅπως ἄλλωστε καλὸς λίαν εἶναι καὶ ὀλόκληρος ὁ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δημιουργηθεὶς κόσμος. Τὸ σχετικὸν χωρίον «αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν γῆν καὶ κατακυριεύσατε αὐτῆς» (Γεν. 1,28) δὲν ἐξαντλεῖ βεβαίως, τὸ περιεχόμενον οὔτε τοῦ προορισμοῦ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους οὔτε τοῦ γάμου. Ἐὰν συνέβαινε τοιοῦτόν τι, θὰ ἠδύνατό τις νὰ ἰσχυρισθῇ σήμερον, ὅποτε ἡ γῆ ὑπερεπλήρωθη καὶ ὁ ἄνθρωπος ἐκυριάρχησεν ἐπ' αὐτῆς, ὅτι συνειελέσθη ὁ προορισμὸς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους (!) ἢ ὅτι ὁ γάμος ἐξεπλήρωσε τὸν προορισμόν του (!). Ταῦτα περὶ τοῦ γάμου ἐν τῷ σχεδίῳ τοῦ Θεοῦ. Ἐντὸς ἡμῶς τῆς ζωῆς τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ, μετὰ τὸ προπατορικὸν ἁμάρτημα, τὸ ἀρχικὸν σχέδιον τοῦ Θεοῦ δὲν εὐρίσκει δυνατότητας πραγματοποιήσεως. Ὅταν, μάλιστα, ὁ Θεὸς βραδύτερον παιδαγωγῶν τῶν λαῶν Του, δίδει εἰς αὐτὸν τὸν Νόμον, ὁ θεσμὸς τοῦ γάμου δὲν εἶναι πλέον ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τοῦ ἀρχικοῦ ιδεώδους. Ἐν τῇ πράξει ὁ Νόμος προσαρμόζει, μερικῶς τουλάχιστον, τὰς ἀπαιτήσεις εἰς τὴν σκληρότητα τῶν καρδιῶν (πρβλ. Ματθ. 19,8). Ἡ γονιμότης θεωρεῖται ὡς ἡ ἀρχικὴ ἀξία τοῦ γάμου, εἰς τὴν ὅποιαν ὅλα τὰ ἄλλα ὑποτάσσονται. Ἡ σύζυγος καθίσταται τὸ ἀντικείμενον

τῆς σεξουαλικῆς δραστηριότητος τοῦ ἀνδρός. Τὸ καθήκον της εἶναι νὰ πολλαπλασιάσῃ τὴν οἰκογένειαν τοῦ συζύγου της. Ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν πρέπει νὰ ἐνοήσωμεν τὴν σχέσιν μονογαμίας καὶ πολυγαμίας ἐντὸς τῆς ζωῆς τοῦ παλαιοῦ Ἰσραὴλ, ἀλλὰ καὶ τοῦ συγχρόνου τῷ Ἰησοῦ Ἰουδαϊσμοῦ. Πάντως, παρ' ὅλας τὰς κοινωνικὰς πιέσεις ἐπὶ τοῦ θεσμοῦ τοῦ γάμου, τὸ στοιχεῖον τῆς αὐθορμητοῦ ἀγάπης παραμένει ὡπωσδήποτε ζῶν. Κλασικὸν παράδειγμα τοιαύτης ἀγάπης ἔχομεν ἐντὸς τῆς Π.Δ. τὸ ἄσμα τῶν Ἀσμάτων, ἀσχέτως πρὸς τὴν μεταφορικὴν του σημασίαν. Διότι, ἀκριβῶς ἡ μεταφορὰ τοῦ γάμου εἰς τὰς σχέσεις τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν λαόν Του δείχνει τὴν ἐντὸς τῆς Π.Δ. διατήρησιν ἐκ τοῦ ἀρχικοῦ σχεδίου τοῦ Θεοῦ περὶ τοῦ θεσμοῦ τοῦ γάμου τῆς ἀγάπης, ὡς τοῦ οὐσιώδους στοιχείου τοῦ δεσμοῦ τούτου. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ προφήτου Ὡσηὲ καὶ ἐξῆς (Ὡσηὲ 2,19 ἐξ. Ἡσ. 54,5. Ἰεζ. 16) ὁ χαρακτήρ τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ σχέσις Του πρὸς τὸν Ἰσραὴλ ἐξεφράσθησαν ἰδιαζόντως διὰ τῆς εἰκόνας τοῦ γάμου. Ὅτι ἐξαίρεται εἰς τὴν εἰκόνα αὐτὴν εἶναι ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, πού ἀρνεῖται νὰ ἀποχωρῇ τὸν Ἰσραὴλ, παρὰ τὴν ἀπιστίαν του, ἡ δὲ ἀμοιβαία γνωριμία τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Ἰσραὴλ καθρεπτίζεται εἰς τὴν ἐσωτέραν σχέσιν ἀνδρός καὶ γυναικός. Ἐν τῇ Κ.Δ. ἡ μεταφορὰ αὐτὴ εὐρίσκει τὴν εφαρμογὴν της εἰς τὸν Χριστὸν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν, εἰς τοὺς γάμους τοῦ Ἀρνίου (βλ. π.χ. Β' Κορ. 11,2-3 Ἀποκ. 19,7 ἐξ., κ.ά.) Ἡ ἀντίληψις αὕτη περὶ τοῦ θεσμοῦ τοῦ γάμου διεμορφώθη ἐντὸς τῆς Π.Δ. ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἀποκλειστικὴν σύνδεσιν τοῦ σεξ πρὸς τὴν γονιμότητα ἐντὸς τῆς θρησκείας τοῦ Βαβυλ. Ἡ γονιμότης καθ' ἑαυτὴν ἢ ἀπλῶς ὁ ἔρωσ, ἀσχέτως πρὸς τὴν σχέσιν τῶν προσώπων, χαρακτηρίζει ὅλας τὰς γεωργικὰς λατρείας. Ὁ ἔρωσ ἐντὸς τοῦ χρόνου τοῦ ἱεροῦ ἀποτελεῖ τμήμα τοῦ τελετουργικοῦ, πού ἐσχετίζετο μὲ τὸν κύκλον τῶν ἐποχῶν καὶ τὴν ἀναγέννησιν τῆς ζωῆς τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζώων. Ἡ ἀναγέννησις αὕτη ἐθεωρεῖτο ὡς ὁ καρπὸς τῆς γαμικῆς σχέσεως τῶν Θεῶν μετὰ τῶν θειαινῶν. Ἡ Ἁγία Γραφή μετὰ βδελυγμίας ἀποκρούει ὡς ἀνηθικότητα τὴν πρᾶξιν αὐτὴν τῶν εἰδωλολατρῶν (Ἀμὼς 2,6-8) παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Θεὸς Πατὴρ καὶ δημιουργός, ἄνευ σχέσεώς τινος πρὸς θεϊκὴν τινα σύζυγον, εἶναι ἡ πηγὴ τῆς γονιμότητος, τῆς καρποφορίας (Ὡσηὲ 2,8) καὶ τῆς σεξουαλικότητος, ἀπαιτεῖ δὲ τὴν τελευταίαν ταύτην διὰ τὴν διατήρησιν τοῦ λαοῦ Του καὶ τὴν δόξαν τοῦ ὀνόματός Του. Ὁ ἀνὴρ καὶ ἡ γυνὴ γίνονται σὰρξ μία διὰ τῆς δημιουργικῆς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ (Γεν. 2,21-24). Ὅταν οἱ ἄνθρωποι κάμνουν χρῆσιν τῆς σεξουαλικότητος μακρὰν τῆς σχέσεως αὐτῆς πρὸς τὸν Θεόν, ἔρχεται κατὰρα ἐπ' αὐτῶν καὶ ἐπὶ τῶν τέκνων των (κεφ. 3). Εἶναι ἀξιοσημείωτον ὅτι τὸ ἐβραϊκὸν ρῆμα πού ἐκφράζει τὴν προσωπικὴν πρὸς τὸν Θεὸν σχέσιν (γιαδὰ=γνωρίζω) χρησιμοποιοῖ ἡ Π.Δ. προκειμένου καὶ περὶ τῆς σχέσεως τοῦ ἀνδρός μετὰ τῆς γυναικός. Ἐκ τούτων καθίσταται φανερόν, τί ἐνοοῦμεν λέγοντες ὅτι μόνον ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ χαναναϊτικὸν περιβάλλον δύναται τις νὰ ἐκτιμήσῃ τὸ πνεῦμα τῆς Π.Δ. εἰς ὅσα διδάσκει περὶ τοῦ φύλου τῆς γονιμότητος καὶ τῆς σχέσεως προσώπων ἐν τῷ γάμῳ. Τὰς ἰδέας ταύτας περὶ τοῦ γάμου εὐρίσκομεν καὶ ἐν τῇ Κ. Διαθή-

Η ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Α'.

ΑΥΤΟΤΕΛΕΙΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

1. Τὸ Καθεστὼς τῆς «Συντάγματι Κρατοῦσης Πολιτείας».

Μέχρι τοῦδε, ὡς γνωστόν, αἱ σχέσεις μεταξύ τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους καὶ τῆς Ἑλλαδικῆς Ἐκκλησίας διείποντο ὑπὸ νομικὸν καθεστὼς γνωστὸν ὡς σύστημα τῆς ἀνόμω κρατοῦσης Πολιτείας», δοθέντος ὅτι ἡ κανονιστικὴ ρύθμισις τῆς διοικήσεως καὶ διαχειρίσεως τῶν ἀποτελούντων τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος νομικῶν Προσώπων Δημοσίου Δικαίου, ἐλάμβανε χώραν εἴτε ὑπὸ τοῦ νόμου, εἴτε δυνάμει τοῦ νόμου, κατὰ τὴν γνωστὴν ἀρχὴν τῆς νομιμότητος, καθ' ἣν πᾶσα πράξις ἢ καὶ παράλειψις ἀκόμη τῶν διοικητικῶν ὀργάνων, ἀτομικῶν ἢ συλλογικῶν, ἔδει νὰ ἔχη ἔρεισμα ἐν τῇ κειμένῃ νομοθεσίᾳ (Ἵπ. Δικαιοσύνης. Πορίσματα Νομολογίας τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας).

Τὸ προϊσχύον Σύνταγμα καταχύρωνε μὲν τὴν θέσιν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, καὶ δὴ ἀπὸ δογματικῆς ἀπόψεως, πλὴν ὅμως τὸ αὐτοκέφαλον τῆς Ἐκκλησίας ταύτης ἀνεφέρετο εἰς τὴν αὐτονομίαν τῆς ἐναντι ἄλλων Ἐκκλησιῶν. Δὲν ἐρρυθμίζετο, τούτεστιν,

συνταγματικῶς ἡ σχέσις τῆς ἐν λόγῳ Ἐκκλησίας μετὰ τοῦ Κράτους, ἰδίᾳ εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ἐσωτερικὴν αὐτοδιοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας, ἥτις, σημειωτέον, ῥητῶς προεβλέπετο δι' ἄλλους θεσμούς ὡς π.χ. τὴν Ἀνωτάτην Παιδείαν κ.λ.π.

Διὰ τοῦ νέου Συντάγματος τοῦ 1968 τὸ καθεστὼς τῆς νόμω κρατοῦσης Πολιτείας τροποποιεῖται ἐπὶ τὰ βελτίω, ὡς πρὸς τὸ σημεῖον αὐτό, ἐφ' ὅσον ἡ νομοθετικὴ λειτουργία καὶ διαδικασία, εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν Ἐκκλησίαν, περιορίζεται, διὰ τῆς ὑποχρέωσιν τοῦ Κράτους ὅπως, πρὸ πάσης νομοθετικῆς ρυθμίσεως θέματος περὶ ὀργανώσεως καὶ διοικήσεως τῆς Ἐκκλησίας, ζητῆ τὴν προηγουμένην γνώμοδότησιν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ἔστω καὶ ἐάν, κατὰ τὰ παγίως νενομολογημένα, τὸ Κράτος δὲν δεσμεύεται ἐκ τοῦ περιεχομένου τῆς γνωμοδοτικῆς πράξεως, ἐφ' ὅσον δὲν πρόκειται οὔτε περὶ προτάσεως οὔτε περὶ συμφώνου γνώμης.

Δυνάμει οὖν νὰ εἴπωμεν ὅτι τὸ σύστημα σχέσεων Κράτους καὶ Ἐκκλησίας κατὰ τὸ νέον Σύνταγμα τοῦ 1968 εἶναι τὸ τῆς «Συντάγματι Κρατοῦσης Πολιτείας» (Κράτους).

Οὕτω κατὰ τὸ ἄρθρον 1 παρ. 5 τοῦ ἐν ἰσχύει Συντάγματος, «σχέδιον ἢ πρότασις νόμου περὶ ὀργανώσεως καὶ διοικήσεως τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος δὲν εἰσάγονται πρὸς συζήτησιν εἰς τὴν Βουλὴν ἀνεγνωμοδοτή-

κη εἰς μίαν δὲ ἐόρτιον καὶ πανηγυρικὴν διατύπωσιν κατ' ἐξοχὴν ἐν τῇ ἱερᾷ Ἀκολουθίᾳ τοῦ Γάμου, ὅπου πράγματι αἰσθάνεται ὁ νυμφεύμενος τὸν γάμον του ἐν τῇ σειρᾷ τῶν γάμων τοῦ Ἀβραάμ, Ἰσαάκ, Ἰακώβ καὶ τῶν λοιπῶν Ἑβραίων Πατριαρχῶν.

Ὡς πρὸς τὸν Ἑλληνορωμαϊκὸν κόσμον τῶν χρόνων τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων πρέπει νὰ λάβῃ κανεῖς ὑπ' ὄψιν τοῦ ὅτι τὸ παλαιὸν οἰκογενειακὸν ἰδεῶδες τῶν Ρωμαίων εἶχε διαβρωθῆ κατὰ τὴν πορείαν τῆς δημιουργίας τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας καὶ διὰ τῶν ἐπιδράσεων ἐξ Ἀνατολῶν. Οἱ ἱστορικοὶ σημειῶνουν μετὰ τὸν Β' Καρχηδονικὸν πόλεμον μίαν κάθετον πτώσιν τῶν ἠθῶν τῆς Ρώμης. Ὁ πόλεμος αὐτὸς ἐπετάχυνε τὸν ἐρχομὸν μιᾶς ἐμπορικῆς ἐποχῆς εἰς μίαν κοινωνίαν μέχρι τότε ἀγροτικὴν καὶ στρατιωτικὴν (B. S. Angus, The Environment of Early Christianity, London, 1914 σελ. 32). Ἡ ἀντίληψις περὶ τοῦ φύλου ἐντὸς τοῦ Ἑλληνορωμαϊκοῦ κόσμου θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ παρουσιασθῇ ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀπὸ τὴν σεξουαλικὴν φροντίδα ποῦ διαπιστῶνται ὁ ἐπισκέπτης μιᾶς πόλεως, ὡς ἡ Πομπηία (κατεστράφη τὸ 79 μ.Χ. ἀπὸ ἐκρήξιν τοῦ Βεζουβίου) καθὼς καὶ ἀπὸ τὰς περιγραφὰς τῶν Ρωμαίων ἱστορικῶν τῆς ἐποχῆς (Σουητώνιος, Τάκιτος,

Κάσιος) περὶ τῆς Ρωμαϊκῆς κοινωνίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀπὸ τὴν εἰκόνα τῶν αὐτομαστιγιώσεων καὶ τοῦ εὐνουχισμοῦ τῶν ἱερέων ἢ λάτρων τῶν διαφόρων μυστηριακῶν θρησκειῶν τῆς ἐποχῆς. Ἐκλυσις καὶ ἀσκητισμὸς χαρακτηρίζουν τὴν ζωὴν τοῦ Ἑλληνορωμαϊκοῦ κόσμου. Περὶ τοῦ ἀσκητισμοῦ τοῦ ἐθνικοῦ κόσμου γράφει ὁ Angus τὰ ἑξῆς: «Ἐν μέρει ἦτο ἀποτέλεσμα τῆς ἠθικῆς διαρχίας. Οἱ Ὀρφικοὶ εἶχον εἰσαγάγει τὴν ἀντίληψιν ὅτι τὸ σῶμα εἶναι ὁ τάφος καὶ ἡ φυλακὴ τῆς ψυχῆς... Ἐπρόκειτο καὶ περὶ ἠθικῆς διαμαρτυρίας κατὰ τῆς ἠθικῆς ἐκλύσεως τῆς ἐποχῆς. Ἐδίδεν ἐπίσης καταφύγιον εἰς πολλὰ κουρασμένα ἀπὸ τὸν κόσμον πνεύματα: ἡ ἀνία τῆς ἐποχῆς ἠύξανε τὸν ἀριθμὸν τῶν μελῶν τῶν ἀσκητικῶν θιάσων, οἱ ὅποιοι ἀπέρριπτον τὸν γάμον καὶ διὰ τὴν συνέχισιν τῶν ἐξηρτῶντο μόνον ἀπὸ νέους προσηλύτους». (Ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 124).

Ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ υποβάθρου Ἰουδαϊκοῦ καὶ Ἑλληνορωμαϊκοῦ, διετυπώθησαν ἐντὸς τῆς Κ.Δ. αἱ περὶ γάμου ἀπόψεις τῆς νέας θρησκείας.

(Συνεχίζεται)

ΣΑΒΒΑΣ ΑΓΟΥΡΙΔΗΣ

Καθηγητῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

σεως τῆ Διαρκoῦς Ἱερᾶς Συνόδου, ὑποβαλλομένης ἐντὸς 20 ἡμερῶν ἀπὸ τῆς περιελεύσεώς του εἰς αὐτὴν ἢ μετὰ τὴν πάροδον τῆς προθεσμίας ταύτης ἀπράκτου».

2. Τὸ γεννηθὲν ζήτημα.

Καὶ διὰ μὲν τὸν δ.α. τοῦ Ν.Δ. 126/1969 τεθέντα ἐν ἰσχύϊ Καταστατικὸν Χάρτην τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, οὐδὲν θέμα ἐγεννήθη, δοθέντος ὅτι ἡ γνώμη τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἐζητήθη. Ἐγεννήθη ὅμως ζήτημα, ἐὰν ἄλλοι νόμοι ὀργανώσεως καὶ διοικήσεως, γενικῶς διὰ πάντα τὰ νομικὰ πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου ἰσχύος, ἐφαρμόζονται καὶ δ.α. τὰ τοιαῦτα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἔστω καὶ ἐάν, παρὰ τὴν ὡς εἴρηται: διάταξιν τοῦ Συντάγματος, δὲν ἐζητήθη ἢ προηγουμένη γνώμη τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ὡς π.χ. συνέβη μετὰ τὸ Ν.Δ. 169/1969 «Περὶ τακτοποιήσεως ἐκτάκτων ὑπαλλήλων τῶν Δημοσίων Ὑπηρεσιῶν καὶ Ν.Π.Δ.Δ.», ὅπερ εἰς τὰς ἐξαιρέσεις τῆς μὴ ἐφαρμογῆς του δὲν περιελάμβανε ἐρητῶς τὰ Ἐκκλησιαστικὰ Ν.Π.Δ.Δ., δι' ἃ βεβαίως δὲν εἶχε ζητηθῆ ἢ ὡς ἄνω γνωμοδότησις.

Ἐγένετο ἐν τούτοις δεκτὴ ἢ ἀποφίς, ἀτύπως μὲν ὑπὸ τοῦ ΑΣΔΥ, τυπικῶς ὅμως διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 15/1-6/1/6-6-1969 Ἐγκυκλίου τοῦ κ. Πρωθυπουργοῦ, ὅτι τὸ Ν.Δ. 169/1969 δὲν ἰσχύει αὐτοδικαίως ὡς τοιοῦτον διὰ τὰ Ἐκκλησιαστικὰ Ν.Π.Δ.Δ., ἀλλὰ ἰσχύει,

α) ἐφ' ὅσον τὸ Ν.Δ. 169/69 ἐξεδόθη καὶ ἰσχυρεν καθ' ὄν χρόνον τὸ Προσωπικὸν τῆς Ἐκκλησίας διείπετο ὑπὸ τῶν αὐτῶν διατάξεων ὡς καὶ οἱ λοιποὶ ὑπάλληλοι Ν.Π.Δ.Δ. ὡς π.χ. τοῦ ὑπαλληλικοῦ Κώδικος κλπ.

β) ἐν μέρει, καὶ δὴ καθ' ὅσον ἀφορᾷ μόνον τὸ δ.α. καίωμα τῆς μονομοποιήσεως, ὅπερ ἐθεωρήθη παρασχεθὲν, διὰ λόγους ἰσότητος καὶ εἰς τοὺς Ἐκκλησιαστικοὺς ὑπαλλήλους, οὐχὶ δὲ τὴν διαδικασίαν μονομοποιήσεως.

γ) Κατὰ τὰ λοιπὰ, ἡ Ἐκκλησία θέλει ἐκδόσει τὰς ἀναγκαίας Κανονιστικὰς Πράξεις, ὡς π.χ. ἐγένετο ἀρχικῶς μὲν διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 1 Κανονιστικῆς Πράξεως, εἶτα δὲ δ.α. τοῦ ὑπ' ἀριθ. 9 Κανονισμοῦ «Περὶ Κώδικος Ἐκκλησιαστικῶν Ὑπαλλήλων».

3. Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ αὐτοτέλεια.

Ἡ ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους παρασχεθεῖσα αὐτοτέλεια εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος, κατὰ τὸ νέον Σύνταγμα, ἠκολούθησε τὴν ἐκ παραδόσεως νομικὴν μορφήν τοῦ νόμου, βάσει τοῦ προρρηθέντος συστήματος τῆς (νόμου κρατούσης Πολιτείας), πλὴν ὅμως ὁ πρὸς ἔθμισιν τῶν σχέσεων Κράτους καὶ Ἐκκλησίας ἐκδοθεὶς Νόμος, Ν.Δ. 126/1969, «Περὶ Καταστατικοῦ Χάρτου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος» ἔχει τυπικὴν ἰσχύν, περισσότερον ἠϋξημένην τῆς τοῦ ἀπλοῦ νόμου, καὶ δὴ ἀπὸ τριῶν ἀπόψεων:

α. Ἀπὸ τυπικῆς ἀπόψεως: Ὁ ὡς εἴρηται νόμος «Περὶ Καταστατικοῦ Χάρτου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος»

ὄχι μόνον ἐξεδόθη κατὰ τὴν προαναφερθεῖσαν διαδικασίαν τοῦ άρθρου 1 παρ. 5 τοῦ Συντάγματος, μετὰ γνώμην τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ἀλλὰ καὶ παρεχωρήθη ὡς «Χάρτης» (CARTA) τοῦ Κράτους πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ μάλιστα ἐν ἐπ' σήμερ τελετῇ παραδόσεως τοῦ Κειμένου αὐτοῦ ἐκ μέρους τοῦ Πρωθυπουργοῦ πρὸς τὸν Προκαθήμενον τῆς Ἑλλαδικῆς Ἐκκλησίας.

β. Ἀπὸ οὐσιαστικῆς ἀπόψεως: Ὁ Καταστατικὸς οὗτος Χάρτης ἀποτελεῖ τὴν νομικὴν διατύπωσιν τῆς ἐπελευθέρσεως συμφωνίας μεταξὺ Κράτους καὶ Ἐκκλησίας ὡς πρὸς τὸν τρόπον ρυθμίσεως τῶν ἀμοιβαίων αὐτῶν σχέσεων ἐν τῷ πλαίσιῳ:

1. «Corporae» τῆς Ἑλληνικῆς Ἐθνικῆς Πολιτείας, ὡς αὕτη ἐκφράζεται ἐν τῷ Συντάγματι καὶ ἐντὸς τῆς ὁποίας λειτουργεῖ καὶ τὸ Κράτος καὶ ἡ κοινωμία.

2. «Animo» τῆς Ἑλληνορθόδοξου Οἰκουμενικότητος, «ἐφ' ὅσον κατὰ τὸ ἄρθρον 1 παραγρ. 2 τοῦ Συντάγματος 1968, ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος, κεφαλὴν γνωρίζουσα τὸν Κύριον Ὑμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ὑπάρχει ἀναποσπαστῶς ἠνωμένη δογματικῶς μετὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μεγάλης καὶ πάσης ὁμοδόξου τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας».

γ. Ἀπὸ ὀργανικῆς ἀπόψεως: Ἡ παραχωρηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους, ὡς φορέως τοῦ Imperium ἢ «δημοσίας ἐξουσίας», αὐτοτέλεια περιλαμβάνει, ὄχι βεβαίως Imperium in Imperii, «Κράτος ἐν Κράτειν», ἀλλὰ μίαν εὐρείαν καὶ οὐσιαστικὴν αὐτονομίαν ἐν τῇ ὀργανώσει καὶ διοικήσει τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, καὶ μάλιστα τριπλῆν τοιαύτην, ἦτοι:

α. Νομικὴν αὐτοτέλειαν, περιλαμβάνουσαν τὴν ἰδίαν τῆς Ἐκκλησίας νομικὴν προσωπικότητα, συνοδευομένην ἀπὸ ἰδίαν κανονιστικὴν καὶ δικαιοδοτικὴν λειτουργίαν.

β. Οἰκονομικὴν αὐτοτέλειαν περὶ τὴν διαχείρισιν τῶν περιουσιακῶν τῆς στοιχείων.

γ. Διοικητικὴν αὐτοτέλειαν περὶ τὴν ὀργάνωσιν καὶ διοίκησιν τῆς διοικητικῆς λειτουργίας.

Διὰ τὴν τοιαύτην αὐτονομίαν ὁ προσήκων καθ' ἡμᾶς ὅρος θὰ ἦτο ὁ τῆς «αὐτοτελείας», δοθέντος ὅτι ὁ μὲν ὅρος «αὐτονομία» κατὰ κανόνα ἀναφέρεται εἰς τὰς ἐξωτερικὰς σχέσεις ἐν τε τῷ Διεθνεῖ καὶ τῷ Ἐσωτερικῷ Δημοσίῳ Δικαίῳ, ὁ δὲ ὅρος «αὐτοδιοίκησις» ἀποδίδει ὡς κατωτέρω ἐκτίθεται, μέρος μόνον τῆς αὐτοπαρξίας τῆς Ἐκκλησίας, καὶ δὴ τὸ διοικητικὸν τοιοῦτον, μὴ καλυπτομένης τῆς κανονιστικῆς καὶ δικαιοδοτικῆς τῆς Ἐκκλησίας αὐτενεργείας.

Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ ἔθεν αὐτοτέλεια ἀπὸ μὲν ἀρνητικῆς ἀπόψεως καταλήγει εἰς μίαν σοβαρὰν χαλάρωσιν τῆς Κρατικῆς ἐξουσίας τῆς Ἐκκλησίας, ὅπου θετικῆς πλευρᾶς δὲ εἰς τὴν παροχὴν ἰδίας ἀποφασιστικῆς διαδικασίας καὶ ἐξουσίας.

4. Η νομική αυτονομία της Έκκλησίας.

Η νομική αυτονομία της Έκκλησίας της Ελλάδος εκδηλοῦται εἰς τὴν ὑπ' αὐτῆς ἀπόκτησιν, ὄχι μόνον ἰδίας νομικῆς προσωπικότητος, καὶ μάλιστα καθεστῶτος Δημοσίου Δικαίου, ἀλλὰ δικαίωματος ἀσκήσεως, κατὰ νομοθετικὴν παραχώρησιν, δημοσίας ἐξουσίας. Τοῦτο, βεβαίως, σημαίνει ὅτι ἡ Έκκλησία τῆς Ελλάδος ἀσκεῖ παρακεχωρημένην δημοσίαν ἐξουσίαν εἰς τὸν τομέα τῆς ὀργανώσεως καὶ Διοικήσεως τῆς Έκκλησίας, ὑποκαθιστῶσα τὴν τοῦ Κράτους τοιαύτην. Ἡ ἐξουσία αὐτή, ὡς ἄλλωστε καὶ ἡ τοῦ Κράτους, ἀνάγεται εἰς τρεῖς λειτουργίας:

α) Τὴν ἰδίαν αὐτῆς κανονιστικὴν ἐξουσίαν (rule making process), ἥτοι τὸ δικαίωμα τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ὅπως θέτῃ ἰδίους κανόνας δικαίου.

β) Τὴν ἰδίαν αὐτῆς δικαιοδοτικὴν λειτουργίαν, ἥτοι τὸ δικαίωμα τομῆς ὀρισμένων ἐκ τῶν ἐνδίκων διενέξεων τοῦ Κλήρου, καὶ

γ) Τὴν ἰδίαν αὐτῆς ἐκτελεστικὴν λειτουργίαν.

Τοῦτο ὅμως δὲν σημαίνει, ὅτι ἡ Έκκλησία κατέστη *Legibus solutus*, ἥτοι ὅτι ἀπηλλάγη τῆς δεσμεύσεως ἐκ τῆς ἀρχῆς νομιμότητος, πολλῶν δὲ μᾶλλον τῶν συνεπειῶν τῆς, δοθέντος ὅτι αἱ πράξεις καὶ παραλείψεις τῶν Έκκλησιαστικῶν Ν.Π.Δ.Δ., ὅταν δὲν εἶναι σύννομοι, ὑπόκεινται εἰς τὸν ἀκυρωτικὸν δικαστικὸν ἐλεγχοῦ νομιμότητος τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας, προσβαλλόμεναι, ὅταν δὲν εἶναι σύννομοι, δι' αἰτήσεως ἀκυρώσεως κατὰ τὰ ἄρθρα 12 καὶ 107 τοῦ Συντάγματος. Ἡ νομικὴ αὐτοτέλεια αὕτη σημαίνει, ὅτι ἡ Έκκλησιαστικὴ Διοίκησις ὑπόκειται εἰς τριπλῆν νομιμότητα:

α. Τὴν Κανονικὴν νομιμότητα, ἐφ' ὅσον κατὰ τὸ ἄρθρον 1 παρ. 2 τοῦ Συντάγματος «τηρεῖ ἀπαρασλεύτως τοὺς περὶ τὸ δόγμα καὶ τὴν λατρείαν ἱεροῦς ἀποστολικούς καὶ συνοδικούς Κανόνας καὶ τὰς ἱεράς παραδόσεις».

β. Τὴν γενικὴν νομιμότητα τοῦ καθεστῶτος Δημοσίου Δικαίου, ἥτοι Συνταγματικῆς καὶ Διοικητικῆς ἔστω καὶ *Sui generis*, ὡς πρὸς τὴν ὡς ἄνω ὑποχρέωσιν προηγουμένης γνωμοδοτήσεως τῆς Διαρκούς Ἱερᾶς Συνόδου.

γ. Τὴν εἰδικὴν νομιμότητα, δ.ἀ τῆς παρασχεθείσης τῇ Έκκλησίᾳ ἰδίας κανονιστικῆς ἐξουσίας.

Τὰ τρία ταῦτα εἶδη τῆς νομιμότητος μᾶς ἐπιτρέπουν, ἐὰν δὲν μᾶς ἐπιβάλλουν, νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἡ Έκκλησία τῆς Ελλάδος διέπεται ὑπὸ καθεστῶτος ὄχι πλέον ἀμιγῶς Δημοσίου Δικαίου, ἀλλὰ μικτοῦ, ἥτοι Δημοσίου Έκκλησιαστικοῦ Δικαίου, ὅπερ ἀναλύεται ὡς ἀκολούθως:

α. Διὰ τὸ δόγμα καὶ τὴν λατρείαν, τὸ Κανονικὸν Δίκαιον.

β. Διὰ τὰς σχέσεις Κράτους- Έκκλησίας, τὸ Γενικὸν Δημόσιον Δίκαιον.

γ. Διὰ τὴν ὀργάνωσιν καὶ διοίκησιν τῆς Έκκλησίας τῆς Ελλάδος, τὸ εἰδικὸν Έκκλησιαστικὸν Διοικητικὸν Δίκαιον.

5. Η Έκκλησιαστικὴ κανονιστικὴ ἐξουσία.

Τὸ Κράτος ἀναθέσασιν εἰς τὴν Έκκλησίαν τὴν κανονιστικὴν ρύθμισιν τῶν ἰδίων αὐτῆς ὑποθέσεων καὶ ζητημάτων, παρέσχε τὴν ἐχγέριαν ἐκδόσεως ἰδίου τύπου Κανονιστικῶν πράξεων, αἵτινες μάλιστα εἶναι δύο βαθμίδων ἢ ἔστω, μορφῶν:

α. Οἱ «Κανονισμοὶ» τῆς Έκκλησίας τῆς Ελλάδος, οἵτινες κατὰ ῥητὴν διάταξιν τοῦ ἄρθρου μόνου τοῦ Ν.Δ. 407/1970, ἔχουν ἰσχὺν νόμου, ἐφ' ὅσον δύνανται: νὰ τροποποιῶν τὰς κειμένας διατάξεις. Οἱ ἐν λόγῳ Κανονισμοὶ ἐκδίδονται μόνον ἐπὶ τῶν θεμάτων ἐκείνων, ἐπὶ τῶν ὁποίων προβλέπουν περιοριστικῶς αἱ εἰδικαὶ νομοθετικαὶ ἐξουσιοδοτήσεις ἐν τῷ Καταστατικῷ Χάρτῳ, μάλιστα δὲ αἱ ῥητῶς ἐν τῷ Ν.Δ. 407/1970 ἀναφερόμεναι ἐξουσιοδοτήσεις τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου, ὡς π.χ. τὸ ἄρθρον 38 παραγρ. 4 περὶ προσωπικοῦ τῆς Έκκλησίας τῆς Ελλάδος κ. ο. κ.

β. Αἱ «Κανονιστικαὶ Διατάξεις» τῆς Έκκλησίας τῆς Ελλάδος. Οὕτω ἡ Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἱεραρχίας, καὶ ἐν ἀπουσίᾳ αὐτῆς ἡ Διαρκὴς Ἱερά Σύνοδος κατὰ τὸ ἄρθρον 6 περ. Δ. τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου ἀεκδίδει, ἐντὸς τῶν ὑπὸ τῶν νόμων ὀριζομένων καὶ κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν ἱερῶν κανόνων διαγραφομένην ἀρμοδιότητα καὶ εὐθύνην αὐτῆς διατάξεις καὶ ἀποφάσεις, ἰσχυρούσας καθ' ἅπασαν τὴν Έκκλησίαν τῆς Ελλάδος, ἀναφερομένας εἰς ζητήματα πίστεως, θείας λατρείας, Έκκλησιαστικῆς πειθαρχίας, ὀργανώσεως καὶ ἐσωτερικῆς διοικήσεως τῆς Έκκλησίας». Κατὰ συνέπειαν αἱ Κανονιστικαὶ αὗται Διατάξεις ἔχουν τυπικὴν ἰσχὺν κατωτέραν τῆς τῶν Κανονισμῶν, λόγῳ τοῦ ὅτι δὲν δύνανται, ὡς οἱ Κανονισμοί, νὰ τροποποιῶσι διατάξεις τῆς κειμένης νομοθεσίας, δεδομένου ὅτι ἐκδίδονται ἐντὸς τῶν ὑπὸ τοῦ νόμου ὀριζομένων πλαισίων, ὡς ἄνωτέρω ἐλέχθη. Ἐν ἄλλαις λέξεσιν, αἱ Κανονιστικαὶ Διατάξεις δὲν εἶναι, ὡς οἱ Κανονισμοί, οὐσιαστικοὶ νόμοι, ἀλλὰ, οἰοῦναι Κανονιστικὰ Διατάγματα, κατὰ τὸ ἄρθρον 35 τοῦ προἰσχυόντος καὶ τὸ ἄρθρον 48 παραγρ. 1 τοῦ ἰσχύοντος Συντάγματος ἐκδιδόμενα ὑπὸ τοῦ Βασιλέως τοιαῦτα.

Διὰ τῶν Κανονισμῶν, ἥτοι τῶν οὐσιαστικῶν τούτων νόμων ἀφ' ἑνὸς καὶ διὰ τῶν Κανονιστικῶν Διατάξεων, ἥτοι οὐσιαστικῶν Κανονιστικῶν Διαταγμάτων ἀφ' ἑτέρου, ἡ Έκκλησία τῆς Ελλάδος ἀσκεῖ, διὰ πρώτην φοράν μάλιστα ἀπὸ τῆς περιόδου τῆς Τουρκοκρατίας, κανονιστικὴν ἀρμοδιότητα, τούτέστι τὸ δικαίωμα θέσεως ἰδίων δι' ἑαυτὴν κανόνων δικαίου, κατὰ νομοθετικὴν πάντοτε ἐξουσιοδότησιν. Βεβαίως, διευτυπώθη ἀποφίσις, ὅτι εἶναι ἀμφίβολος ἡ συνταγματικότης τῆς τοιαύ-

της ἐξουσιοδοτήσεως, τὸ μὲν ἐν ὄψει τῆς διατυπώσεως τοῦ ἄρθρου 48 παραγρ. 2 τοῦ Συντάγματος, καθ' ὃ «ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ ἀρμοδίου Ὑπουργοῦ ἐπ.τρέπεται ἢ ἐκδοσις βασιλικῶν κανονιστικῶν διαταγμάτων, βάσει ἐξουσιοδοτήσεως νόμου καὶ ἐντὸς τῶν ὁρίων ταύτης, τὸ δὲ ἐπὶ τῇ σκέψει, ὅτι ὁ μόνος κατὰ τὸ Σύνταγμα κανονιστικῆς ρυθμίσεως τρόπος εἶναι πλέον τὸ κανονιστικὸν βασιλικὸν διάταγμα. Πέραν ὅμως τοῦ στενωῦς γραμματικῶν χαρακτήρος τῆς τοιαύτης ἐρμηνείας, ἀνεπερείστου ἄλλωστε λόγῳ τῆς γενικῆς παραδεκτικῆς παντοδυναμίας τοῦ νομοθέτου ἐν τῷ πλαισίῳ τοῦ Συντάγματος, διὰ τυχόν τοιαύτης ἐκδοχῆς, θὰ ἀνετρέπετο ἢ ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ἀκολουθουμένη νομικὴ θεωρία καὶ πρακτικὴ, καθ' ἣν ὁ νομοθέτης δύναται νὰ παράσῃ νομοθετικὴν ἐξουσιοδότησιν καὶ εἰς ἄλλα ὄργανα τοῦ Κράτους, ἐκτὸς τοῦ Βασιλέως, πρὸς ἐκδοσιν κανονιστικῶν πράξεων, ὡς ἐπὶ παραδείγματι εἰς τοὺς Ὑπουργοὺς διὰ τὰς ὑπουργικὰς κανονιστικὰς ἀποφάσεις, εἰς τὰ αὐτοδιοικουμένα συλλογικὰ ὄργανα διοικήσεως, ὡς πρὸς τοὺς κανονισμοὺς αὐτῶν, τοὺς ἀστυνομικοὺς διευθυντὰς ὡς πρὸς τὰς ἀστυνομικὰς διατάξεις κ.ο.κ. Ἀλλὰ τοιοῦτόν τι δὲν ἠθέλησεν ἀσφαλῶς ὁ συνταγματικὸς νομοθέτης, ἀποβλέψας προφανῶς εἰς τὴν συνταγματικὴν κατοχύρωσιν τῆς ἤδη διαμορφωθείσης θεωρίας καὶ πράξεως περὶ κανονιστικῶν διαταγμάτων, περὶ τῶν ὁποίων τὸ κείμενον τοῦ προϊσχύοντος Συντάγματος οὐδὲν προέβλεπεν πέραν τῆς ἀορίστου διατυπώσεως τοῦ ἄρθρου 35. (Δ.Π. Οἰκονόμου. Τὸ Συνταγματικὸν Ἐρεῖσμα τῆς Ἀρχῆς τῆς Νομιμότητος: Συμβολὴ εἰς τὴν ὁρθὴν ἐρμηνεία τῶν ἄρθρων 27 καὶ 35 τοῦ Συντάγματος, «Νομικὸν Βῆμα» ΙΣΤ' 1965, ἀριθ. 8-9).

Ὑπὸ τὸ πρῶσμα τῶν ὡς ἄνω λεχθέντων, προκύπτει ὅτι ἡ Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ὡς τὸ ἀνώτατον συλλογικὸν ὄργανον διοικήσεως αὐτῆς, ἔχει ἤδη ἐφοδιασθῆ με ἐπαρκῆ κανονιστικὴν ἐξουσίαν, καταστάσα ἐν εἶδος οἰοῦν νομοθετικὸν σώματός, κατὰ παραχώρησιν πάντοτε ὑπὸ τοῦ Κράτους τῆς ἐπὶ ὀρισμένων θεμάτων ἀρμοδιότητος τῆς νομοθετικῆς λειτουργίας του.

6. Ἡ δικαιοδοτικὴ λειτουργία τῆς Ἐκκλησίας.

Παραλλήλως πρὸς τὴν Κανονιστικὴν ἐξουσίαν τῆς Ἐκκλησίας, αὕτη διετήρησε καὶ τὴν ἐκπαλαί κτηθεῖσαν δικαστικὴν ἐξουσίαν. Διετήρησε, δηλαδὴ, τὸ δικαίωμα τῆς ἰδίας αὐτῆς δικαιοδοσίας ἐπὶ τοῦ Κλήρου καί, ἀντιστοίχως, ἰδίας αὐτοῦ δωσιδικίας, ὅπερ ἐκδηλοῦται διὰ τῆς δυνατότητος ὀργανώσεως καὶ λειτουργίας τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Δικαιοσύνης, ἀνεξαρτήτου πλήρως ἀπὸ τὴν Κρατικὴν Δικαιοσύνην, κοινὴν καὶ διοικητικὴν, κατὰ τὸ ἄρθρον 40 τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου, καθ' ὃ τὰ παραπτώματα τῶν κληρικῶν καὶ μοναχῶν ὡς πρὸς τὰ καθήκοντα καὶ τὰς ἐπαγγελματικὰς αὐτῶν τὰ συνεπαγόμενα ἐκδικάζουν τὰ Ἐκκλησιαστικὰ Δικαστήρια».

Καὶ ναὶ μὲν ὑπῆρχε, κατὰ τὰ ἐν τῷ Ἐκκλησιαστικῷ Δικαίῳ διδασκόμενα, ἴδιον σύστημα Ἐκκλησιαστικῆς

καὶ Δικαιοσύνης, πλὴν ὅμως αἱ ἐλλείψεις καὶ αἱ ἀδυναμίες, ἰδίαι εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὸν σεβασμὸν τῶν γενικῶν ἀρχῶν τοῦ Δικαίου, ὡς αὐταὶ διδάσκονται ἐν τῇ Ἐπισημῇ διεθνῶς καὶ γίνονται δεκταὶ νομολογικῶς παρ' ἡμῶν, κατέστησαν ἀναγκαίαν τὴν νέαν νομοθετικὴν ρύθμισιν τῆς δικαστικῆς λειτουργίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, κυρίως εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὸν δικονομικὸν ἐκσυγχρονισμὸν τῆς ἀπονομῆς τῆς δικαιοσύνης, ἔστω καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου. Δι' αὐτὸν προφανῶς τὸν λόγον, ὁ Καταστατικὸς Χάρτης ἀνεφέρθη ῥητῶς εἰς ἐκδοθησόμενον νόμον ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ἐν τῷ ὡς ἄνω ἄρθρῳ 40. «Εἰδικὸς νόμος ρυθμίζει τὰ τῆς ἰδρύσεως, συγκροτήσεως, ἀρμοδιότητος καὶ λειτουργίας τῶν Δικαστηρίων τούτων».

Οἴκοθεν νοεῖται, ὅτι ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Δικαιοσύνη περιλαμβάνει μόνον τοὺς Κληρικούς, ἐφημερίους καὶ μὴ οὐχὶ δὲ τοὺς ὑπαλλήλους τῆς Ἐκκλησίας, οἵτινες ναὶ μὲν διέπονται ὑπὸ ἰδίου καὶ διαφόρου τοῦ τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων Δικαίου, πλὴν ὅμως κατὰ τὸν Κώδικα Ἐκκλ. Ὑπαλλήλων δὲν ὑπάγονται εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Δικαστηρίων, ἀκόμη καὶ διὰ τὰς παραβάσεις τῶν Ἱερῶν Κανόνων, αἵτινες δι' αὐτοὺς δημιουργοῦν μόνον πειθαρχικὴν εὐθύνην.

Ὡσαύτως, διατηρεῖται ἄθικτος ἡ δικαιοδοσία τῶν τε κοινῶν καὶ διοικητικῶν δικαστηρίων ἐπὶ τῶν Κληρικῶν, δικαιομένων, ἐφ' ὅσον οἱ Ἱεροὶ Κανόνες τὸ ἐπιτρέπουν, εἰς χρῆσιν τοῦ ἐνδεδειγμένου δι' ἐκάστην περίπτωσιν ἐνδίκου βοηθήματος, δεδομένου ἄλλωστε ὅτι ὁ «τῷ ἰδίῳ δικαίωματι χρώμενος οὐδένα ἀδικεῖ». Ὅπως δὲ ποτε πάντως ἐπιτρέπονται τὰ ἐνδίκαια μέσα ἀκυρώσεως, διὰ τῶν ὁποίων, ὡς γνωστόν, ἐπιζητεῖται ἡ ἀναγνώρισις τῆς νομιμότητος καὶ ἡ πάταξις τῆς παρανομίας διὰ τῆς ἐξαφανίσεως τῶν παρανόμων πράξεων ἢ παραλείψεων τῆς Διοικήσεως, ἀκόμη δὲ καὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς. Τυχὸν ἀντίθετος ἐκδοχὴ, σὺν τοῖς ἄλλοις, θὰ προσέκρουε καὶ εἰς τὴν ἐν ἄρθρῳ 12 τοῦ Συντάγματος ἀρχὴν περὶ τοῦ ὅτι «οὐδεὶς στερεεῖται ἄκων τοῦ φυσικοῦ αὐτοῦ δικαστοῦ».

7. Ἡ Ἐκτελεστικὴ Λειτουργία.

Συντιθεμένη ὅθεν ἐκ Κανονιστικῆς καὶ δικαιοδοτικῆς λειτουργίας, ἡ νομικὴ αὐτοτέλεια τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἐμφανίζει καὶ ἐν πρόβλημα διαρθρωτικὸν ἢ ὀργανωτικόν, δοθέντος ὅτι ναὶ μὲν ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος in globo, ἀπέκτησε νομικὴν προσωπικότητα, πλὴν ὅμως διὰ τοῦ ἄρθρου 1 παρ. 4 τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου,

α) Διετηρήθησαν ὡς Νομικὰ Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου αἱ Ἱεραὶ Μητροπόλεις, οἱ Ἱ. Ναοὶ καὶ Ἱεραὶ Μοναί.

β) Ἐπαυσεῖν ὑφισταμένη ἡ νομικὴ προσωπικότης τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ἥτις κατέστη ἀπλῶς συλλογικὸν ὄργανον, καὶ δὴ τὸ ἀνώτατον τοῦ Νομικοῦ Προσώπου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

γ) Κατέστησαν Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου τὰ Ἐκκλησιαστικά Ἰδρύματα καὶ αἱ Ἐκκλησιαστικά Σχολαί.

Οὕτω, τὸ Νομικὸν Πρόσωπον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος περιλαμβάνει ἐν σύνολον 8.000 περίπου Νομικῶν Προσώπων Δημοσίου Δικαίου, ὑπὸ μορφήν στερεώματος μετὰ τῶν ἀστέρων αὐτοῦ, ὡς σχέσεως δηλαδὴ περιέχοντος καὶ περιεχομένου, ἥτοι συνόλου καὶ συνθετικῶν αὐτοῦ μερῶν. Οἱ Ἐκκλησιαστικοὶ Ὁργανισμοί, κατ' ἀντιστοιχίαν πρὸς τοὺς Δημοσίους ἢ Κρατικούς Ὁργανισμοὺς (Π.Δ. Οἰκονόμου. Ἡ Ὁργάνωσις εἰς τὸ σύγχρονον Κράτος, Ἀθῆναι 1961 σ. 198), διακρίνονται πλέον, ὑπὸ τὸν νέον καθεστῶς, εἰς τέσσαρας κατηγορίας, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ κριτηρίου τῆς φύσεως ἐκάστου τούτων:

α. Οἱ ἐκ τῆς Ἱ. Συνόδου ἐξαρτώμενοι Ἐπιτελικοὶ Ὁργανισμοί (Ἀποστ. Δακονία, Ο.Δ.Δ.Ε.Π. κ.λ.π.).

β. Ἡ Ἱερά Ἀρχιεπισκοπὴ καὶ Ἱεραὶ Μητροπόλεις.

γ. Τὰ Ἐκκλησιαστικά Ἰδρύματα παντὸς εἴδους.

δ. Αἱ Ἐκκλησιαστικά Σχολαὶ ἀπασῶν τῶν βαθμίδων.

ε. Οἱ Ἱεροὶ Ναοὶ καὶ αἱ Ἱεραὶ Μοναί.

Τὰ ἐν λόγῳ Νομικά Πρόσωπα κατέστησαν τοιαῦτα Δημοσίου Δικαίου, δυνάμει τοῦ ἄρθρου 1 παρ. 4 τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου. Ταῦτα ἐπιτελοῦν τὸ λεγόμενον ἀδιοικητικὸν ἔργον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος» (Ἄρθρον 35 τοῦ Κατ. Χάρτου), ἀναγόμενα εἰς τὴν κατωτέρω ἐκτεθησομένην «διοικητικὴν αὐτοτέλειαν» τῆς Ἑλλαδικῆς Ἐκκλησίας. Ἐν τοῖς πράγμασιν ὅμως εἶναι, οὐχὶ Γενικοῦ Δημοσίου Δικαίου, ἀλλ' εἰδικοῦ τοιοῦτου, ἥτοι Δημοσίου Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου, λόγῳ τῆς ὑπαγωγῆς τῆς εἰς τὴν ὡς ἄνω τριπλῆν καὶ οὐχὶ ἀπλῆν ἔννοιαν τῆς νομιμότητος.

8. Ἡ οἰκονομικὴ αὐτονομία τῆς Ἐκκλησίας.

Κατὰ τὸ ἄρθρον 42 παρ. 3 τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου, «ἡ διοίκησις, ἡ διαχείρισις καὶ γενικῶς ἡ κατὰ τὸν ἀποδοτικώτερον τρόπον ἀξιοποίησις τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Περιουσίας... ἥτοι τῆς μοναστηριακῆς, ἐκποιητέας τε καὶ μὴ, τῆς ἐνοριακῆς καὶ τῆς ἀνηκούσης εἰς Ἐκκλησιαστικά Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου ἢ Ἰδιωτικοῦ Δικαίου, καθορίζεται βάσει τῶν νόμων τῆς Πολιτείας καὶ τῶν τούτοις συμπορευομένων Ἱερῶν Κανόνων, δι' ἀποφάσεων τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἱεραρχίας. Ἐξ ἄλλου, διὰ τοῦ ἄρθρου 1 παρ. 4 τοῦ αὐτοῦ Χάρτου, «διὰ τὴν διοίκησιν, διαχείρισιν, ἐκμετάλλευσιν καὶ διάθεσιν τῶν περιουσιακῶν στοιχείων καὶ πόρων τῶν νομικῶν τούτων προσώπων, οὐδεμία συγκατάθεσις ἢ ἄδεια οἰασδῆποτε πολιτικῆς Ἀρχῆς ἀπαιτεῖται, ἐπιφυλασσομένων τῶν ἐκ λόγων δημοσίας τάξεως ἢ δημοσίου συμφέροντος γενικῶς ἰσχυουσῶν νομικῶν ρυθμίσεων καὶ ἀπαγορεύσεων».

Διὰ τοῦ δικαιώματος ἐκδόσεως τῶν Κανονιστικῶν Διατάξεων τούτων ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἀπέκτησε διττὴν αὐτοτέλειαν, τὸ μὲν δημοσιονομικὴν, τὸ δὲ «ἐπιχειρηματικὴν».

Ἡ δημοσιονομικὴ αὐτοτέλεια ἔγκειται εἰς τὴν δυνατότητα ἰδίας διαχειριστικῆς διαδικασίας εἰς ἀμφότερα τὰ στάδια, τὸ τε προϋπολογιστικὸν καὶ τὸ λογιστικόν. Καὶ εἰς μὲν τὸ προϋπολογιστικὸν στάδιον διετηρήθη ἡ εὐχέρεια καταρτίσεως ἰδίου προϋπολογισμοῦ ἐσόδων καὶ ἐξόδων. Ὡς πρὸς τὸ λογιστικὸν ὅμως στάδιον ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἀπεδεσμεύθη ἐκ τοῦ μεγίστου μέρους τοῦ συστήματος τοῦ Δημοσίου Λογιστικοῦ, τοῦ τε προϊσχύσαντος δυνάμει τοῦ Βασικοῦ Νόμου Σ.Ι.Β., ὡς συμπληρώθη καὶ ἐτροποποιήθη, καὶ τοῦ ἤδη ἰσχύοντος νόμου περὶ Δημοσίου Λογιστικοῦ πλῆν τῶν συνεπειῶν τοῦ κατωτέρου ἀναφερομένου ἐλέγχου. Οὕτω, δύναται πλέον νὰ καθιερωθῇ ἴδιον σύστημα Ἐκκλησιαστικοῦ Λογιστικοῦ, ὅπερ, καθ' ἡμᾶς, δέον ὅπως πληροῖ δύο βασικὰ ἀπαιτήσεις, ἥτοι τὴν ἐλαστικότητα τῆς ἰδιωτικῆς Λογιστικῆς καὶ τὰς βασικὰς ἐγγυήσεις χρηστότητος τοῦ Δημοσίου Λογιστικοῦ. Τὸ ἐν λόγῳ σύστημα δὲν ἔχει εἰσέτι καθιερωθῆ, εὐρίσκεται δὲ ὑπὸ μελέτην.

Σημαντικώτερα εἶναι ἡ ἐπιχειρηματικὴ αὐτοτέλεια τῆς Ἐκκλησίας, ἥτις, χωρὶς νὰ μεταβάλλῃ τὴν Ἐκκλησίαν εἰς ἐπιχειρηματίαν, πολλῶ δὲ μᾶλλον ἔμπορον, ἐπιτρέπει πλέον εἰς αὐτὴν νὰ προβῇ εἰς τὴν ἀξιολόγησιν καὶ ἀξιοποίησιν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας κατὰ τὸν προφορώτερον τρόπον ἐκμεταλλεύσεως ἢ ἀξιοποιήσεως αὐτῆς, ὅπωςδῆποτε δέ, καὶ καθ' ἡμᾶς, ἐπὶ τῇ βάσει ὀρθοῦ καὶ μακροπρόβου οἰκονομικοῦ προγραμματισμοῦ, πρὸς αὐξήσιν τῆς παραγωγικότητος καὶ ἀποδόσεως ἐν γένει τῶν Ἐκκλησιαστικῶν περιουσιακῶν στοιχείων ἐν γένει, ὡς π.χ. αἱ κατάλληλοι ἐπενδύσεις κ. ο. κ. Βασικὴ ἀρχὴ ἐν προκειμένῳ δέον νὰ εἶναι ἡ τῆς παραγωγικότητος τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ χρήματος χάριν τῶν πνευματικῶν καὶ ἀγιαστικῶν ἔργων τῆς Ἐκκλησίας, κατὰ τὴν γνωστὴν παραβολὴν τῶν ταλάντων, τὴν ὁποίαν ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ὀφείλει πάντοτε νὰ ἐνθυμῆται.

9. Οἱ ἐλεγχοὶ ἐπὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς διαχειρίσεως.

Ἄλλ' ἡ οἰκονομικὴ αὐτοτέλεια αὐτὴ δὲν σημαίνει καὶ οἰκονομικὴν ἀσυδοσίαν τῆς Ἐκκλησίας, ἥτις ὀφείλει ὅπως κινῆται εἰς τὰ πλαίσια τῆς νομιμότητος. Ἡ νομιμότης ὅμως αὐτὴ ἐν προκειμένῳ εἶναι διττὴ.

α. Γενικὴ νομιμότης, ἥτοι ὑποχρέωσις συμμορφώσεως πρὸς τοὺς νόμους τοῦ Κράτους, τοὺς ἰσχύοντας καὶ διὰ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν περιουσίαν, ὡς αἱ λεγόμεναι, κατ' οὐχὶ τόσον νομικῶς δόκιμον διατύπωσιν, (νόμιμοι ρυθμίσεις καὶ ἀπαγορεύσεις) ἐκ λόγων «δημοσίας τάξεως ἢ δημοσίου συμφέροντος».

β. Εἰδικὴ Ἐκκλησιαστικὴ νομιμότης, ἡ καθιερωμένη διὰ τῆς ὡς ἀνωτέρω ἐκτεθείσης ἰδίας Κανονιστι-

κῆς ἐξουσίας τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, καὶ δὴ διὰ τῶν ὡς εἴρηται Κανονισμῶν καὶ Κανονιστικῶν Διατάξεων.

Ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῆς τῆς διττῆς νομιμότητος, ἔχουν ἤδη καθιερωθῆ τρεῖς ἔ λ ε γ χ ο ι τῆς Ἐκκλησιαστικῆς διαχειρίσεως, ὡς ἀκολούθως:

α. Ὁ Καταστατικὸς καί, κατὰ τινὰς, καὶ ὁ προληπτικὸς ἔλεγχος νομιμότητος τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου δυνάμει τοῦ ἀρθροῦ 108 παρ. 1 παρ. γ. τοῦ ἐν ἰσχύϊ Συντάγματος. Κατὰ τὸ ἀρθρον τοῦτο, εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου ὑπάγονται ἰδίως ὁ ἔλεγχος τῶν δαπανῶν τοῦ Κράτους, τῶν ὀργανισμῶν τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως καὶ τῶν ἄλλων νομικῶν προσώπων Δημοσίου Δικαίου, ὡς νόμος ὀρίζει. Καὶ ναὶ μὲν ὁ νόμος καὶ μάλιστα οὐσιαστικὸς δύναται νὰ ὀρίσῃ περαιτέρω διαδικασίαν κατασταλτικοῦ ἔλεγχου, δὲν δύναται ἕμωσ κατὰ τὴν κρατοῦσαν ἀποψιν ν' ἀνατρέψῃ τὴν συνταγματικῶς καθιερωθεῖσαν ἀρμοδιότητα τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου.

β. Ὁ εἰδικὸς ἔλεγχος νομιμότητος τοῦ Κράτους, ἀσκούμενος διὰ τοῦ Γενικοῦ αὐτοῦ Λογιστηρίου, καὶ δὴ μέσῳ τῆς παρ' αὐτῷ Ἵπηρεσίας Ἐπιθεωρήσεως, προβλεφθεῖς, ἢ μᾶλλον διατηρηθεῖς ῥητῶς δυνάμει τοῦ ἀρθροῦ 42 παρ. 8 τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου, καθ' ὃ ἀῆ διαχειρίσεις ἀ π ά σ η ς τῆς Περιουσίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ὑπόκειται εἰς ἔλεγχον νομιμότητος, διενεργούμενον ὑπὸ τῶν ἀρμοδίων οἰκονομικῶν ἐπιθεωρητῶν τοῦ Κράτους, ἐφαρμοζομένων ὡς πρὸς τὰς συνεπειὰς τούτου τῶν ὑπὸ τῶν οἰκείων διατάξεων ὀριζομένων». Οὕτως, ἐνῶ δὲν ἐφαρμόζονται αἰ γενικαὶ διατάξεις τοῦ Δημοσίου Λογιστικοῦ ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ Διαχειρίσει, καθίστανται ἐφαρμοστέαι, δυνάμει τῆς ὡς ἄνω ρήτρας αἰ περὶ σ υ ν ε π ε ι ῶ ν τοῦ ἔλεγχου διατάξεις, τοῦ Δημοσίου Λογιστικοῦ, ὡς π.χ. καταλογισμὸς κ.ο.κ.

γ. Ὁ εἰδικὸς ἔλεγχος νομιμότητος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἀσκούμενος διὰ τῆς λεγομένης «Γενικῆς Οἰκονομικῆς Ἐπιθεωρήσεως», κατὰ τὸ ἀρθρον 42 παρ. 6 παρ. γ τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου, καθ' ὃ ἢ

Ἐπιθεωρήσεις αὐτῆ εἶναι ἀρμοδία διὰ τὴν ἀδιεξαγωγὴν διαχειριστικοῦ καὶ οἰκονομικοῦ ἔλεγχου ἐπὶ π ά ν τ ω ν τῶν διαχειριζομένων περιουσιῶν τῆς Ἐκκλησίας, νομικῶν ἢ φυσικῶν Προσώπων».

Ὁ προληπτικὸς ἔλεγχος τῶν δαπανῶν τῆς Ἐκκλησίας οὐδαμῶ ἀναφέρεται. Κατὰ τινὰ ἀπόψιν, ὑποστηριζομένην ὑπὸ ἀρμοδίων ὑπαλλήλων τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους, οὗτος ἀνήκει εἰς τὸ Ἐλεγκτικὸν Συνέδριον κατὰ τὴν προμνημονευθεῖσαν διάταξιν τοῦ Συντάγματος. Καθ' ἑτέραν ἀποψιν τῶν ἀρμοδίων τῆς Ἐκκλησίας, ὁ ἔλεγχος οὗτος δέον ν' ἀσκήται ὑπὸ Ἐκκλησιαστικῶν ὀργανῶν, τοῦ Συντάγματος ρυθμίζοντος μόνον τὸν καταστατικὸν τοιοῦτον. Πάντως τὸ θέμα καθ' ἡμᾶς χρήζει νομοθετικῆς ρυθμίσεως, ἐν ὅψει μάλιστα καὶ ἐτέρων σχετικῶν περιπτώσεων.

Κατόπιν τῶν ἀνωτέρω, συνάγεται σαφῶς, ὅτι ἐν τῇ διαχειρίσει τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος εἰσάγεται μὲν ἐλευθερία, ἀλλ' οὐχὶ ἀσυδοσία καὶ ἀνέλεγκτος αὐθαιρεσία. Δι' ὃ καὶ πᾶσα διαχείρισις, παντὸς Ἐκκλησιαστικοῦ Νομικοῦ Προσώπου δέον νὰ γίνεταί «κατὰ νόμον», ἢτοι βάσει τῶν ἰσχυόντων νόμων τοῦ Κράτους καὶ Κανονισμῶν τῆς Ἐκκλησίας, δηλαδὴ «εὐσημῶνως» καὶ «κατὰ τάξιν». Τὸ γεγονός ὅτι ἢ Ἐκκλησία δύναται νὰ τροποποιήσῃ τὰς ἰδίας αὐτῆς Κανονιστικὰς πράξεις δὲν σημαίνει εὐχέρειαν παραβιάσεώς των μέχρι τροποποιήσεως. Ἀντιθέτως, ὑφίσταται ὄχι μόνον νομική, ἀλλὰ καὶ ἠθικὴ δέσμευσις τῶν ὀργανῶν τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τήρησιν τῶν ὑπ' αὐτῆς κεκαυονισμένων, ἐν ὅψει τῆς διεθνῶς ἰσχυούσης γενικῆς Ἀρχῆς τοῦ Δικαίου περὶ «Legem patere quam ipse fecisti», καθ' ἣν καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ ἐκδίδον Κανονιστικὴν τινὰ πρᾶξιν ὀργανον ὀφείλει νὰ τηρῇ ταύτην καὶ εἰς τὰς ἐπὶ μέρος περιπτώσεις (Ἰδὲ πλεονα, Δ. Π. Οἰκονόμου, Ὁ Δικ. Ἐλεγχος κλπ. Ἀθῆναι 1966 σ. 169). «Ἐλευθερία κατὰ νόμον» ὅθεν εἶναι τὸ νέον καθεστῶς τῆς διαχειρίσεως ἀπάσης τῆς Ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας.

Δ. Π. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

Ο ΟΡΘΟΣ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΙΑΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΑΠΩΝΙΑΝ

Περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος ἔτους ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἰαπωνίας ἐώρτασε ἐπισημῶς τὴν ἀνακήρυξιν εἰς ἅγιον τοῦ μεγάλου τῆς ἀποστόλου· τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Νικολαΐ Κασάτκιν. Πολλοὶ ἐκ τῶν ἑτεροδόξων δὲν διστάζουν νὰ χαρακτηρίσουν τὴν προσπάθειάν του «μοναδικήν»¹ καὶ τὸν ἴδιον ὡς «διακεκριμένον χριστιανὸν ἱεραπόστολον τοῦ 19ου αἰῶνος»², ἐνῶ τινες ὀρθόδοξοι τὸν θεωροῦν ὡς «ἓνα τῶν διαπρεπεστέρων ἱεραποστόλων ὄλων τῶν ἐποχῶν»³. Μετὰ τὴν ἀκτινοβολίαν τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου του ἀνέτειλεν ἡ Ὁρθοδοξία, πρὸ ἑκατὸν περίπου ἐτῶν, εἰς τὴν Ἰαπωνίαν, τὴν «χώραν τοῦ ἀνατέλλοντος ἡλίου». Ὁ ὀρθος αὐτὸς ἀποτελεῖ ἐν ἐκ τῶν γραφικωτέρων κεφαλαίων τῆς διαδόσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ, εἶναι δὲ περιέργον ὅτι ἔχει παραμείνει ἐν πολλοῖς ἄγνωστος εἰς τὸν Ὁρθόδοξον κόσμον, ἀκόμη καὶ εἰς τοὺς θεολογικοὺς κύκλους.

Ἡ ἱστορία τῆς Ἰαπωνικῆς Ὁρθοδοξίας δύναται νὰ χωρισθῇ εἰς τέσσαρας βασικὰς περιόδους: πρῶτον, τὴν ἀρχικὴν διείσδυσιν, εἰς ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Χριστιανισμὸς ἀπηγορεύετο αὐστηρῶς εἰς τὴν χώραν (1861-1872)· δεύτερον, τὴν περίοδον τῆς ἀνοδικῆς πορείας (1873-1912), κατὰ τὴν ὁποίαν ἀνεπτύχθη συστηματικῶς ἡ ἱεραποστολή ἐν ἐλευθερίᾳ· τρίτον, τὰ ἔτη τῆς δοκιμασίας (1913-1945), ὁπότε ἀφ' ἐνὸς μὲν διεκόπη ἡ βοήθεια τῆς Ὁρθοδόξου Ρωσίας ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀνεβίωσεν ὁ Ἰαπωνικὸς σιντοϊσμός, καί, τέταρτον, τὴν μετὰ τὸν δεύτερον παγκόσμιον πόλεμον περίοδον ἀναπροσαρμογῆς εἰς τὰς νέας πολιτικὰς καὶ πνευματικὰς συνθήκας τῆς Ἰαπωνίας. Εἰς συνοπτικὴν ἔρηναν, δημοσιευθεῖσαν πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἀγγλιστί⁴ καὶ τινα ἄρθρα, ὁ γράφων εἶχε τὴν εὐκαιρίαν νὰ παρουσιάσῃ τὰς βασικὰς γραμμὰς τῆς ἱστορίας αὐτῆς. Ἐνταῦθα θὰ περιορισθῇ εἰς τὴν διεξοδικωτέραν ἐπανεξέτασιν, ἐπὶ τῇ βάσει πληρεστέρων πηγῶν, τῆς πρώτης μόνον δεκαετίας τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τὴν δυναμικὴν αὐτὴν χώραν τοῦ Εἰρηικοῦ.

Τὴν παροῦσαν μελέτην, ἐκτὸς τοῦ ἐπικαίρου καὶ τοῦ ἱστορικοῦ ἐνδιαφέροντος, τὸ ὁποῖον παρουσιά-

ζει, ὑπηγόρευσε ἡ πεποίθησις, ὅτι ἡ προσεκτικὴ σπουδὴ καὶ ἡ κατανόησις τῆς πείρας τῶν Ὁρθοδόξων ἀποστόλων παλαιότερων γενεῶν ἔχει καθοδηγητικὴν σημασίαν, δι' ὅσα συντελοῦνται σήμερον εἰς ἄλλα ἱεραποστολικά μέτωπα. Αἱ φάσεις τῆς ἀναπτύξεως μιᾶς νέας Ὁρθοδόξου λατρευτικῆς κοινότητος, ἡ ζωὴ τῶν πρωταγωνιστῶν τῆς δὲν εἶναι ἀπλῶς «ἱστορία», ἀλλὰ πείρα τῆς Ἐκκλησίας, «θεολογία», ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὸ θετικώτερον θεμέλιον διὰ τὴν ἀνάπτυξιν μιᾶς ζωντανῆς «Θεολογίας τῆς ἱεραποστολῆς» καὶ διὰ τὴν καλλιέργειαν τῆς Ὁρθοδόξου ἱεραποστολικῆς συνειδήσεως κατὰ τὰς ἡμέρας μας.

Συχνὰ ὁ γράφων ἐπεκτείνεται εἰς περιγραφὰς σημαντικῶν γεγονότων, διότι πιστεύει ὅτι αἱ λεπτομέρειαι προσδίδουν εἰς τὴν ἱστορικὴν πραγματικότητα τὸ ἰδιάζον χρῶμα καὶ τὴν ἀτμόσφαιράν τῆς. Αἱ διηγήσεις τῶν «Πράξεων τῶν Ἀποστόλων» δὲν ἔπαυσαν νὰ παρουσιάζουν ἐπικαιρότητα εἰς τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας καὶ βασικὸν θεμέλιον θεολογίας. Μετὰ τὴν σκέψιν ὅτι τὸ χρονονίκον τῆς διαδόσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀποτελεῖ τὴν συνέχειαν τῶν «Πράξεων», προετιμήσαμεν κατὰ τὸ δυνατόν τὸ ἀφηγηματικὸν τῶν πρότυπων.

Α'

Τὸ πνευματικὸν καὶ πολιτικὸν κλίμα ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἀνεπτύχθη ὁ πρῶτος Ὁρθόδοξος Ἰαπωνικὸς πυρὴν ἦτο ἰδιαιτέρως δυσμενὲς διὰ τὸν χριστιανισμόν. Ἡ δυναμικὴ καὶ εὐαίσθητος Ἰαπωνικὴ ψυχὴ εὐρίσκειτο παλαιόθεν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τριῶν βασικῶν θρησκευτικῶν καὶ ἠθικῶν συστημάτων: τοῦ σιντοϊσμοῦ⁵, τοῦ βουδδισμοῦ⁶ καὶ τοῦ

5. K. Florenz, «Die Japaner», ἐν Lehrbuch der Religionsgeschichte (hrsg.) Chantepie de la Saussaye (Tübingen 1925), σ. 262-263. Ἡ παλαιότατη ἐθνικὴ θρησκεία τῆς Ἰαπωνίας ὑπῆρξεν ὁ σιντοϊσμός. Ἡ ἀρχαῖα τάσις του μετὰ τὸ πλῆθος τῶν «θεῶν» (ἀνέρχονται εἰς περίπου 800 μυριάδας!) ἦτο εἶδος λατρείας τῆς φύσεως καὶ τῶν διαφόρων στοιχείων τῶν συνδεομένων μετὰ τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν. Ἡ λατρεία τῶν προγόνων καὶ ἡ θεοποίησις μεγάλων τινῶν ἱστορικῶν στοιχείων δὲν ὑπῆρξε τὸ βασικὸν χαρακτηριστικὸν τοῦ ἀρχικοῦ σιντοϊσμοῦ — ὡς ἐνίοτε ὑποστηρίζεται — ἀλλὰ ἐτοπίσθη ὑπὸ μεταγενεστέρων, κινεζικῶν κυρίως, ἐπιδράσεων [Wörterbuch der Religionen, hrsg. A. Bertolet - K. Goldammer (Stuttgart 1962), 511-529]. Λεπτομερέστερον διὰ τὸν σιντοϊσμόν ἰδέ: E. Schiller, Shinto, die Volksreligion Japans (Berlin-Schöneberg 1911)· J. M. Martin, Le Shintoïsme, 2 vol. (Paris 1924)· A. C. Underwood, Shintoism, The indigenous Religion of Japan (London 1934). Διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἄρθρων καὶ βιβλίων ἐπὶ τοῦ σιντοϊσμοῦ ἰδέ: G. Kato, K. Reitz, W. Schiffer, A Bibliography of Shinto in Western Languages from the Oldest Times till 1952 (Tokyo 1953). Πρβλ. καὶ ἔργα ἀναφερόμενα εἰς ἐπομένους σημειώσεις.

6. Εἰς Ἰαπωνίαν ἐπεκράτησεν ὁ λεγόμενος Μαχαγιᾶνα (Mahāyāna) βουδδισμὸς (= ἀμέγα ὄχημα), προσφέρειν θέ-

1. K. S. Latourette, A History of the Expansion of Christianity, vol. VI, The Great Century in Northern Africa and Asia, A. D. 1800-1914 (London 1944), σ. 379.

2. G. Tucker, The History of the Episcopal Church in Japan, (New York-London 1938), σ. 102.

3. J. Meyendorff, L' Eglise Orthodoxe hier et aujourd' hui (Paris 1960), σ. 158.

4. «Orthodoxy in the Land of the Rising Sun», Orthodoxy 1964. A Pan-Orthodox Symposium ('Αθήναι 1964), σ. 300-319, 438-440. (Εἰς τὸ μνημονευθὲν Συμπόσιον ἐδημοσιεύθη ἀνωμόμως, σημειοῦται ὅμως ὅτι ἐλήφθη ἐκ τοῦ «Πορευθέντες», ὡς καὶ τὰ ἔτερα ἄρθρα τοῦ γράφοντος περὶ τῆς Ὁρθοδοξίας εἰς τὴν Κίναν καὶ τὴν Ἀλάσκαν).

κομφουκιανισμού. Κατά τους 15ον και 16ον αιώνας μεγάλη ανθησις μεταξύ του 'Ιαπωνικού λαού παρουσίασε και η ρωμαιοκαθολική 'Ιεραποστολή, η επέκτασις όμως της χριστιανικής 'Εκκλησίας ἐπνίγη εἰς τὰ κύματα ἐπαινελημμένων ἀμειλίκτων διωγμῶν⁷. Κατά τους 17ον και 18ον αιώνας, ἡ 'Ιαπωνία ἐκράτησε κλειστὰ τὰ σύνορά της εἰς τοὺς ξένους και ἀντέστη μετὰ πείσματος εἰς πᾶσαν διείσδυσιν ὀθνεῖων πολιτιστικῶν ἰδεῶν και ρευμάτων. Αὐτὸ βεβαίως δὲν ἀπέκλεισε μεμονωμένας περιπτώσεις μεταστροφῶν. Ὑπάρχει πληροφορία ὅτι ἤδη κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα ὠρισμένοι 'Ιάπωνες εἶχον ἀσπασθῆ τὴν Ὀρθόδοξον πίστιν. Εἰς τὴν σχολὴν διὰ ξένας γλώσσας, τὴν ἰδρυθεῖσαν εἰς 'Ιρκούτσκι ἐπὶ αὐτοκρατείας Αἰκατερίνης Β', ἐφοίτων σπουδασταὶ 'Ιάπωνες, οἱ ὅποιοι εἶχον ναυαγήσει εἰς μίαν ἀκτὴν τῆς Σιβηρίας. Εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος ὁ καθηγητὴς τῆς 'Ιαπωνικῆς γλώσσης εἰς τὴν Σχολὴν αὐτὴν εἶχεν ἀσπασθῆ τὴν Ὀρθόδοξον⁸.

σιν εἰς πολλοὺς ἀνθρώπους)· εἰσήλθε περὶ τὰ μέσα τοῦ 6ου αἰῶνος, διεδόθη ὁμοῦς κυρίως ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ Τσέν-βουδισμού κατὰ τοὺς 12ον και 13ον αἰῶνας και ἔσχε μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς 'Ιαπωνικῆς τέχνης, διοικητικῆς ὀργανώσεως και νοοτροπίας. Ἐκτὸς τῶν μνημονευομένων εἰς τὰς ἄλλας σημειώσεις ἔργων, ἰδέ: Sir C. Eliot, *Japanese Buddhism* (London 1935, 1959)· H. Glase napp, *Der Buddhismus in Indien und im fernen Osten* (Berlin - Zürich 1936). Διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἄρθρων και βιβλίων ἰδέ: B a n d ō S h ō j u n κ.κ.λ., *A Bibliography on Japanese Buddhism*. (Tokyo 1958). Περισσότερα διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν θρησκευτικῶν ρευμάτων ἐν 'Ιαπωνίᾳ ἰδέ: W. G u n d e r t, *Japanische Religionsgeschichte. Die Religionen der Japaner und Koreaner* (Stuttgart 1943). H. K i s h i m o t o (Ed.), translated and adapted by J. H o w e s, *Japanese Religion in the Meiji Era* (Tokyo 1956), ἰδιαίτερος ἀναφερόμενος εἰς τὴν ὑπὸ μελέτην περίοδον. R. N. B e i l a h, *Tokugawa Religion. The Value of Pre-industrial Japan* (Glencoe, Ill. 1957). M. A n e s a k i, *History of Japanese Religion. With special reference to the social and moral life of the nation* (Rutland, Vt. 1963). H. K i s h i t a, *Buddhismus und Schintoismus in Japan und mein Weg zu Christus* μτφρ. ὑπὸ D. M u n d i n g e r (Bad Salzflun 1966). J. M. K i t a g a w a, *Religion in Japanese History*, (New York 1966) — Lectures on the history of religions N. S. Nr. 7.— K. M o r i o k a and W. H. N e w e l l (Ed.), *The Sociology of Japanese Religion* (Leiden 1968). Ἰδέ ἐπίσης και ἔργα μνημονευόμενα εἰς ἐπομένους σημειώσεις.

7. H. H a a s, *Geschichte des Christentums in Japan* (Tokyo 1902, 1904). Th. O h m, *Kulturen, Religionen und Missionen in Japan* (Augsburg 1929). C. R. B o x e r, *The Christian Century in Japan 1549-1650* (London 1951). J. L a u r e s, *Takayama Ukon und die Anfänge der Kirche in Japan* (Münster 1954). Τοῦ Αὐτοῦ, *Geschichte der Katholischen Kirche in Japan* (Kaldenkirchen 1956). Τοῦ Αὐτοῦ, *Kirishitan Bunko. A manual of books and documents on the early Christian mission in Japan* (Tokyo 1957). J. J e n n e s, *History, of the Catholic Church in Japan. From the beginnings to the early Meiji period (1549-1873). A short handbook* (Tokyo 1959). J. L. V a n H e c k e n, *The Catholic Church in Japan since 1859*. Transl. and rev. by J. V a n H e y d o n c k (Tokyo 1963).

8. O. C a r y, *A History of Christianity in Japan* (New York 1903), vol I, σ. 375. Κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ συγγραφέως: «εἶχε γίνει μέλος τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας». Πρὸβλ. N. G o r o d e t z k y, «The Missionary Expansion of the Russian Orthodox Church», *International Review of Missions*, 31 (1942), σ. 408.

Περὶ τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνος ἀφ' ἑνὸς μὲν ἤρχισε μία κοινωνικοπολιτικὴ και πνευματικὴ ζύμωσις τῶν λαῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐσημειώθη ὕφεις εἰς τὴν ἐχθρικήν στάσιν ἔναντι τοῦ δυτικοῦ κόσμου. Σταθμὸς δι' αὐτὴν τὴν στροφὴν παραμένει τὸ ἔτος 1853, ὅτε ἐφθασαν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ναγκασάκι οἱ πολεμικοὶ στολίσκοι δύο μεγάλων δυνάμεων ὑπὸ τὸν Ρῶσον ἀντιναύαρχον Πουτγιατίν και τὸν Ἀμερικανὸν Perry, οἱ ὅποιοι κατῶρθωσαν νὰ ἔλθου εἰς ἐπαφὴν μετὰ τῶν 'Ιαπώνων. Κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη ἡ 'Ιαπωνία ἀπεφάσισε νὰ συνάψῃ ἐμπορικὰς σχέσεις μετὰ τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν, τῆς Μ. Βρετανίας και τῆς Ρωσίας. Ἐξ ἀφορμῆς αὐτῶν τῶν σχέσεων ἤρχισεν ἡ διείσδυσις τῶν χριστιανικῶν 'Ιεραποστολῶν. Προπύργιον τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν ἔγινε τὸ Ναγκασάκι εἰς τὴν Δυτ. 'Ιαπωνίαν, ὅπου ὑπῆρχον πολλὰ χριστιανικὰ οἰκογένεια διατηρήσασαι τὴν πίστιν των ἀπὸ τῶν 16ου και 17ου αἰῶνων, τὸ σημαντικώτερον δὲ κέντρον τῶν Προτεσταντῶν ἀνεδείχθη ἡ Γιοκοχάμα εἰς τὴν κεντρικὴν 'Ιαπωνίαν· τὸ τρίτον κέντρον χριστιανικῆς δραστηριότητος ἦτο τὸ Χακοντάτε εἰς τὴν Βόρειον 'Ιαπωνίαν, ὅπου ἔδρων οἱ Ὀρθόδοξοι⁹.

Εἰς τὴν παροῦσαν μελέτην δὲν θὰ ἐπεκταθῶμεν εἰς τὰς 'Ιεραποστολικὰς προσπάθειάς τῶν ἄλλων ὁμολογιῶν¹⁰.

Διὰ τὴν ἐπικοινωνίαν μετὰ τῶν Ρώσων, οἱ 'Ιάπωνες ἤνοιξαν κατ' ἀρχὰς δύο λιμένες, τὸ Ναγκασάκι και ἀργότερον τὸ Χακοντάτε, ἐπὶ τῆς βορείως κειμένης νήσου Χοκάιτο. Εἰς τὸ προσωπικὸν τοῦ ρωσικοῦ προξενείου, τὸ ὅποιον ἐγκατεστάθη μετ' ὀλίγον εἰς Χακοντάτε, προεβλέπετο, συμφώνως πρὸς τὰ κρατοῦντα ἔθιμα, και μία θέσις ἱερέως πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν θρησκευτικῶν ἀναγκῶν τῶν διπλωματικῶν ὑπαλλήλων. Κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν θέσιν αὐτὴν διωρίσθη ὁ ἀρχιμανδρίτης Μάιχωφ, ὅστις ὁμοῦς μετὰ ἑν ἔτος ἐπέστρεψε λόγῳ ἀσθενείας εἰς τὴν Ρωσίαν. Τὸ ἔτος 1860 τὸ προξενεῖον ἐζήτησεν ἐπιμόνας ἀπὸ τὴν Ἱεράν Σύνοδον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας ἕνα μορφωμένον κληρικὸν και ἡ Σύνοδος ἀπη-

9. A n e s a k i, *History* (1963), σ. 337-338. [Πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ δυσχεραίνοντος τὴν ἀνάγνωσιν «μνημ. ἔργ.», κατὰ τὴν ἐπανάληψιν τῶν ἔργων εἰς τὰς παραπομπὰς ἀναφερομεν τὸ ἐπώνυμον συγγραφέως, μίαν λέξιν τοῦ τίτλου και τὴν χρονολογίαν δημοσιεύσεως]. Διὰ λεπτομερείας ἐπὶ τῆς γεωγραφίας τῆς χώρας ἰδέ G. T. T r e w a r t h a, *Japan. A Physical, Cultural and Regional Geography* (London 1945, 1947).

10. Διὰ τὸ ἔργον τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν, πλὴν τῶν μνημονευθέντων ἀνωτέρω (σημ. 7) ἔργων, ἰδέ κυρίως: Fr. M a r n e s, *La «religion de Jésus» (Iaso-ja-Kyō). Recessu-tée au Japon dans la seconde moitié du XIX siècle*, tom. I-II (Paris-Lyon 1896). Διὰ τὴν προσπάθειαν τῶν Προτεσταντῶν, πλὴν τοῦ μνημονευθέντος ἔργου τοῦ K. S. L a t o u r e t t e, (σημ. 1) ἰδέ: H. R i t t e r, *Dreissig Jahre protestantischer Mission in Japan* (Berlin 1890), C a r y, *History* (1903), vol. II. W. T. T h o m a s, *Protestant Beginnings in Japan. The first 3 Decades 1859-1889* (Tokyo 1959). C. W. I g l e h a r t, *A Century of Protestant Christianity in Japan* (Rutland κ. κ. 1960). T u c k e r, *History* (1938).

θύνη δι' ἐγκυκλίου της εἰς τὰς διαφόρους θεολογικάς Ἀκαδημίας τῆς χώρας¹¹.

11. Ἡ ἐγκυροτέρα πηγή τῶν γεγονότων τῆς ὑπὸ ἐξέτασιν περιόδου εἶναι τὸ ἰαπωνικὸν βιβλίον Nihon Seikyo Dendo Shi, συγγραφὴν εἰς ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ἔζων οἱ πρωταγωνισταὶ τῆς μελετωμένης δεκαετίας. Εἰς τὸ ἔργον τοῦτο ἐστὴν εἰρηθὴ ὁ Ο. Cary διὰ τὴν σύνθεσιν τοῦ πρώτου μέρους τοῦ βιβλίου του, A History of Christianity in Japan (New York 1903), vol. I, σ. 337-423. Τὸ τελευταῖον ὅθεν παρέχει τὴν πληρεστέραν περιγραφὴν τῶν ἀρχῶν τῆς Ὁρθοδόξου ἰαπωνικῆς ἱεραποστολῆς εἰς εὐρωπαϊκὴν γλῶσσαν. Ὁ Ο. Cary ἦτο ἱεραπόστολος τῆς American Board of Commissioners for Foreign Mission καὶ εἶχε προσωπικὴν γνωριμίαν μὲ τὸν Νικολάϊ Κασάτιν. Ὅπως σημειώνει εἰς τὸν πρόλογόν του (αὐτῶν, τόμ. 1, σ. 7), ὁ Ὁρθόδοξος ἱεραπόστολος τὸν ἐπιπροφύρησεν, ὅτι «ἀνάμνη καὶ εἰς τὴν ρωσικὴν γλῶσσαν ἐλάχιστα εἶχον δημοσιευθῆ ἀναφορικῶς πρὸς τὴν ἱεραποστολήν, τῆς ὁποίας ὁ τελευταῖος ἦτο ἐπὶ κεφαλῆς». Ἐκτεταμένην μελέτην (καίτοι οὐχὶ πάντοτε ἀντικειμενικὴν) ἐπὶ τῇ βάσει ρωσικῶν πηγῶν, παρουσίασε τὸ 1954 ὁ J. Glazik, Die russisch-orthodoxe Heidenmission seit Peter dem Grossen (Münster 1954), σ. 178-196. Εἶναι ὁμῶς ἀξιωματικόν, ὅτι ἀγνοεῖ τὴν ἀνωτέρω ἀναφερθεῖσαν κατ' ἐξοχὴν πηγήν.

Συνοπτικώτεροι πληροφορίαι καὶ διαφορὴ νύξεις διὰ τὴν περίοδον αὐτὴν εὐρίσκονται εἰς: E. Smirnov, A Short Account of the Historical Development and Present Position of Russian Orthodox Missions (London 1903). G. Fabregues, «L' Eglise russe au Japon», Échos d' Orient (Paris), 7 (1904), σ. 171-175. F. Raeder, «Die Missionstätigkeit der russischen orthodoxen Kirche», Allgemeine Missions-Zeitschrift (Berlin), 32 (1905), σ. 549-552. K. Lübeck, Die russischen Missionen, Abhandl. aus Missionskunde und Missionsgeschichte (Aachen 1922), σ. 16-23. N. Behr, «Missionary Work of the Russian Church», The Christian East 11 (1930), σ. 36-40. «Lettre de l' Archevêque du Japon Serge» καὶ «Missions orthodoxes du Japon et de Persé», Irénikon 8 (1931), 17-21. G. Florovsky, «Russian Missions. An historical sketch», The Christian East 14 (1933), σ. 30-41. R. D. McCoy, «The Greek Catholic Church in Japan», Japanese Christian Year Book (Tokyo 1938), σ. 163-167. Τοῦ Αὐτοῦ, «The Greek Orthodox Church in Japan», Japanese Christian Year Book (1940), 187-188. G. G. Gorodetzky, Orthodox (1942), σ. 410. S. Bolshakoff, The Foreign Missions of the Russian Orthodox Church (London 1943). Τοῦ Αὐτοῦ, «Les missions étrangères dans l' église orthodoxe russe», Irénikon 28 (1955), σ. 159-175. Latourrette, History (1944), σ. 379-381. J. Witte, «Japan», Religion in Geschichte und Gegenwart, έκδ. 2α, τόμ. III, σ. 542. P. S. Yamamoto, «The Orthodox Church in Japan», Holy Cross (Boston 1959). G. K. Piovesana, «La mission russe au Japon», Église Vivante 12 (1960), σ. 422-427. N. Struve, «Orthodox Missions, Past and Present», St. Vladimir's Seminary Quarterly (New York) (1963), σ. 37-39.

Πολλὰ ἐπίσης πληροφορίαι ἐδημοσιεύθησαν εἰς ἑλληνικά περιοδικά, κυρίως τῶν Πατριαρχείων: «Ἐκκλησία ἐν τῇ διασπορᾷ», Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια 10 (1890), σ. 36. 9 (1888-89) σ. 267. Φ. Χ., «Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος τῆς Ἰαπωνίας Νικόλαος», Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια 32 (1912), σ. 98 ἔξ. «Ἡ ἐν Ἰαπωνίᾳ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία», Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια 18 (1898), σ. 235. «Οἱ ἐν Ἰαπωνίᾳ Χριστιανοὶ ἱεραπόστολοι καὶ αἱ σχετικαὶ αὐτῶν πρόοδοι», Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια 2 (1881-82), σ. 671. «Ἐπιθεώρησις Τύπου», Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος 1 (1908), τ. 2, σ. 167. Α. Π., «Ὁρθόδοξοι Ρωσικαὶ ἱεραποστολαί», Νέα Σιών 1 (1904), σ. 382. «Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἐν Ἰαπωνίᾳ», Θερησκευτικὴ Φωνὴ 1 (1880), σ. 82. «Διάφορα», Θερησκευτικὴ Φωνὴ 1 (1880), σ. 216. «Ὁ χριστιανισμὸς ἐν Ἰαπωνίᾳ», Νέα Σιών 1 (1904), σ. 299. «Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία καὶ Ἰαπωνία», Νέα Σιών 1

τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐτελείωνε τὰς σπουδὰς του εἰς τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν τῆς Πετρούπολεως ὁ Ἰβάν Δημήτρι Κασάτιν. Κατήγετο ἀπὸ τὸ Σμολένσκ τῆς Ρωσίας, ὅπου εἶχε γεννηθῆ τὸν Αὐγούστου τοῦ 1836. Ὁ πατὴρ του, διάκονος εἰς τὸ χωρίον του, καὶ ἡ μήτηρ του, κόρη διακόνου, διεκρίνοντο διὰ τὴν εὐγένειαν τοῦ χαρακτῆρος των καὶ τὴν βαθυτάτην εὐσέβειάν των. Εἰς τὴν παιδικὴν του ἡλικίαν ὁ Ἰβάν ἐσκέπτετο τὴν στρατιωτικὴν σταδιοδρομίαν. Ὅταν ὁμως ἤρχισε νὰ συνειδητοποιῇ τὸν ἑαυτόν του, κατεκτήθη ἀπὸ τὸν πόθον νὰ ἀγωνισθῆ διὰ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ «ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς» καὶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη προσηύχeto διὰ νὰ τοῦ ἀποκαλύψῃ ὁ Θεός, ποῦ ἀκριβῶς καὶ πῶς θὰ ἔπρεπε νὰ ἐργασθῆ¹². Εἰς τὸ Γυμνάσιον τὸ ἐνδιαφέρον του ἦτο ἐστραμμένον εἰς τὴν ἱεραποστολήν τῆς Κίνας, κατὰ τὰ φοιτητικὰ ὁμως ἔτη, μετὰ τὴν μελέτην ἑνὸς βιβλίου τοῦ ὑποπλοιάρχου Κορονίν διὰ τὴν Ἰαπωνίαν, ἡ σκέψις του ἐμαγνητίσθη ἀπὸ τὴν χώραν αὐτήν. Ἡ ἐγκύκλιος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου διὰ τὴν θέσιν τοῦ Χακοντάτε ἤνοιξεν ὀριστικῶς τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν Ἄπω Ἀνατολήν. Ἀφοῦ ἔλαβε τὸ δίπλωμά του ἐκάρη μοναχός, μετονομασθεὶς Νικολάϊ, χειροτονήθη διάκονος καὶ μετ' ὀλίγον ἱερεὺς (Ἰούλιος 1860), τὸν δὲ Αὐγούστου ἠγόρασε μίαν ἄμαξαν καὶ ἀνεχώρησε διὰ τὸ πολύμηνον ταξίδιον μέσῳ Σιβηρίας ὁδηγῶν τὸ ὄχημα αὐτοπροσώπως. Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην δὲν ὑπῆρχον σιδηρόδρομοι καὶ τὰ μακρὰ ταξίδια συνεδέοντο μὲ ταλαιπωρίας καὶ πολλοὺς κινδύνους. Μετὰ δεκάμηνον ὁ νεαρὸς ἱερομόναχος ἐφθασεν εἰς τὸ Χακοντάτε, τὴν 2αν Ἰουλίου 1861, καὶ ἀνέλαβε τὰ καθήκοντά του εἰς τὸ ρωσικὸν προξενεῖον¹³.

(Συνεχίζεται) Ἀρχιμ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΓΙΑΝΝΟΥΛΑΤΟΣ

(1904), σ. 525. «Κατάστασις τῆς Ὁρθοδόξου ἱεραποστολῆς ἐν Ἰαπωνίᾳ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1910», Νέα Σιών 7 (1910), τόμ. 10, σ. 290. «Ἡ Ὁρθόδοξος Ἰαπωνικὴ Ἐκκλησία κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἔτους 1908», Πάνταινος 1 (1908-9), σ. 488. «Ἡ Ὁρθόδοξος Ἰαπωνικὴ Ἐκκλησία κατὰ τὸ 1912», Πάνταινος 5 (1913), σ. 317. «Σύννοδος τῶν ἱερέων τῆς ἐν Ἰαπωνίᾳ Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας», Πάνταινος 6 (1914), σ. 591. «Ὁρθόδοξος Χριστιανικὴ ἐν Ρωσίᾳ κίνησις», Ἀνάπλασις 2 (1889), σ. 253. «Ἡ Ὁρθοδοξία ἐν Ἰαπωνίᾳ», Ἀνάπλασις 6 (1893), σ. 1695, καὶ 16 (1903), φύλ. 300, σ. 1. «Ἡ θερησκευτικὴ κατάστασις ἐν τῇ σημερινῇ Ἰαπωνίᾳ», Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια 23 (1903), σ. 418. «Ἐκκλησιαστικὴ Ἐπιθεώρησις, Ρωσία», Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια 20 (1900), σ. 316. Λεπτομερέστερον ἐπὶ τῶν ἑλληνικῶν πηγῶν ἰδὲ Η. Βουλιγάρου, Ἡ ἱεραποστολὴ κατὰ τὰ ἑλληνικὰ κείμενα ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι τοῦ 1917 (Ἀθήναι 1971).

12. McCoy, Greek Catholic (1938), σ. 163.

13. Glazik, Heidenmission (1954), σ. 180. Kishimoto, Religion (1956), σ. 182. Πρβλ. Φ. Χ., Ἀρχιεπίσκοπος Νικόλαος, Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια 32 (1912), σ. 98 ἔξ.

Η ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΑ

ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΝΟΙΑ ΕΝ ΒΥΖΑΝΤΙΩ,*

Ἡ ἔννοια τῆς φιλανθρωπίας εἶχε διατυπωθῆ ἤδη ἀπὸ τοῦ Δ' αἰῶνος καὶ ἡ περὶ ταύτης θεωρία παρελήφθη ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, ἂν καὶ ἐν Βυζαντίῳ προσέλαβε μᾶλλον θρησκευτικὴν σημασίαν. Ἡ ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος συνέχισις αὕτη τῆς ἀρετῆς τῆς φιλανθρωπίας ἐν Βυζαντίῳ φανεροῦται ἐν τῇ θεωρίᾳ καὶ τῇ πράξει. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνας ἤσκησαν τὴν φιλανθρωπίαν πρὸ παντός ὡς φιλοξενίαν, εὐσπλαγχίαν καὶ ὑπόληψιν πρὸς τοὺς συνανθρώπους.

Ἄλλὰ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς φιλανθρωπίας χαρακτηριστικὸν ἦτο μᾶλλον τὸ ἀτομιστικὸν στοιχεῖον, δηλ. ἀπεσκόπει μᾶλλον ἐν περιορισμένῃ ἐννοίᾳ εἰς ὑποκειμενικὴν ἱκανοποίησιν, ἐνῶ ἡ μεσαιωνικὴ Ἑλληνο-χριστιανικὴ φιλανθρωπία ἡσκέτο ὡς ὁμαδικὸν (συνολικὸν) καὶ καλῶς ὀργανωμένον ἰδαϊκὸν, ἐπιδιωκόμενον ὑφ' ὅλης τῆς κοινωνίας. Πρὸς τοὺς, ἡ φιλανθρωπία ὡς θεωρία εἰς τὴν ἀρχαιότητα ἔμεινε μᾶλλον ὡς φιλοσοφικὴ τις νοσταλγία καὶ ἀναζήτησις παρὰ ὡς ἐφηρμοσμένη ἀρετὴ, ἐνῶ ἡ περὶ ταύτης χριστιανικὴ ἰδεολογία τοῦ Βυζαντίου διηρῦνθη καὶ ἐνεβάθυνεν εἰς τὸ πνεῦμα καὶ τὸ ἐνδιαφέρον διὰ τὸν συνάνθρωπον καὶ ἀνύψωσε τὴν ἀξιοπρέπειαν, τὴν ἀξίαν καὶ τὸν προορισμὸν ἐκάστου ἀνθρώπου. Τοῦτο εἶχεν ὡς ἐπακόλουθον τὴν σημαντικὴν κοινωνικὴν πρόοδον καὶ ποιότητα τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς τῶν ὑπαναπτύκτων μελῶν τῆς κοινωνίας.

Πλούσιοι ἄρχοντες καὶ προστάται συνέβαλον σημαντικῶς εἰς φιλανθρωπικὰ ἔργα καὶ διένειμον ἐλεημοσύνας εἰς ἀπόρους καί, εἴτε διὰ τῶν εὐχῶν τῆς Ἐκκλησίας εἴτε ἐξ ἀπαρνήσεως τοῦ κόσμου, ἔσπευδον εἰς τὸν μοναχικὸν βίον. Ὁ τελικὸς σκοπός, ὁ ὁποῖος ὡδήγει πολλοὺς Βυζαντινοὺς φιλανθρώπους, ἦτο νὰ ἀρέσουν εἰς τὸν Θεόν, διὰ νὰ ἐπιτύχουν τὴν ἄφεσιν ἁμαρτιῶν καὶ νὰ ἀποδείξουν τὴν ἀγάπην τῶν πρὸς τοὺς συνανθρώπους. Ὅμοιως πολλὰ φιλανθρωπικὰ ἔργα ἐγίνοντο πρὸς βελτίωσιν καταστάσεων προκληθεισῶν ἐξ αἰτίας κοινωνικῶν ἀνωμαλιῶν, π.χ. βοήθεια εἰς θύματα ἐπιδημιῶν καὶ ἀπελευθέρωσιν αἰχμαλώτων κ.ἄ.

Ἄλλὰ μετὰ τὸ ἀρχαῖον Ἑλληνο-ρωμαϊκοῦ κόσμου καὶ τοῦ Ἑλληνο-ρωμαϊκοῦ Βυζαντίου ὑπῆρχε καὶ ἡ διαφορὰ, ὅτι πρότερον ὁ ἄνθρωπος ἐθεωρήθη πρὸ παντός ὡς κοινωνικὸν καὶ πολιτικὸν ὄν, ἐνῶ

εἰς τὴν Βυζαντινὴν σκέψιν ὁ ἄνθρωπος ἀνεγνωρίζετο ὅτι «κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ» ἐπλάσθη καὶ πάλιν ὡς ἀποστάτης υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐκλήθη εἰς τὸν οἶκον τοῦ Πατρὸς του διὰ τῆς φιλανθρωπίας τοῦ ἀδελφοῦ του Ἰησοῦ Χριστοῦ. Οὕτω κατ' ἀρχὴν μὲν εἰς τὸν ἀρχαῖον κόσμον ἡ φιλανθρωπία ἦτο περιορισμένη εἰς κίνητρα καὶ πράξεις, ἀντιθέτως δ' εἰς τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν ἠκμασεν ὡς γνησία καὶ ἀνιδιοτελὴς ἰδαϊκὴ ἀρχὴ καὶ ἐν τῇ πράξει ἦτο γενικὸν φαινόμενον.

Ὡς πρὸς τὴν Βυζαντινὴν φιλανθρωπίαν ὡς ἀνιδιοτελοῦς στοργῆς, αὐταπαρνήσεως καὶ χριστιανικῆς ἀγάπης πρὸς φίλους καὶ ἐχθροὺς εἶναι χαρακτηριστικὸν τὸ χωρίον: «Τί ποτ' ἐστὶ φιλανθρωπία μέγεθος, ἥτις ἐστὶν ἡ ἄνευ τοῦ φυσικῶς πείθοντος, ἡ πρὸς οἰονδήποτε στοργή, καθὸ ἄνθρωπος ἐστίν... ἡ δὲ φιλανθρωπία ἄνευ τοῦ φυσικῶς πείθοντος πάντα ἄνθρωπον, καθὸ ἄνθρωπος ἐστὶ, φιλοῦσα εὐεργετεῖ» (Ψευδοκλήμ. Ὁμιλ. ΙΒ', 25). Διὰ τοῦτο εἶναι ζήτημα, ἐὰν ἡ φιλανθρωπία αὕτη, ὡς στοιχεῖον τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ἦτο ἐρριζωμένη πράγματι ἐν τῇ ἠθικῇ καὶ θρησκευτικῇ σκέψει, διότι οἱ Βυζαντινοὶ ἐπίστευσαν εἰς τὸν «Φιλάνθρωπον Θεόν». Ἄλλὰ καὶ ἡ κοινωνικὴ συνείδησις τῆς Ἐκκλησίας ἐπεδίωξε πολιτικὴν διὰ τὴν πνευματικὴν καὶ σωματικὴν μεταμόρφωσιν τοῦ ἀνθρώπου, προσηυχῆθη καὶ εἰργάσθη δι' ὀλόκληρον τὴν μεταμόρφωσιν τοῦ κόσμου καὶ διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς κοινωνικῆς τάξεως. Τοῦτο μαρτυρεῖ ἡ τοῦ ἁγίου Βασιλείου τοῦ Μεγάλου προσευχή: «ὦ Κύριε... τὰ νήπια ἐκθρεψον... τὸ γῆρας περικράτησον... τοῖς πλέουσι σύμπλευσον· τοῖς ὁδοιποροῦσι συνόδευσον... χηρῶν πρόστηθι· ὄρφανῶν ὑπεράσπισον· αἰχμαλώτους ρύσαι· νοσοῦντας ἴασαι· τῶν ἐν βήμασι καὶ μετάλλοις καὶ ἐξορίαις καὶ πικραῖς δουλείαις καὶ πάσῃ θλίψει καὶ ἀνάγκῃ καὶ περιστάσει ὄντων μνημόνευσον ὁ Θεός...».

Οὕτω δὲν ἡσκήθη ἡ φιλανθρωπία ἐν Βυζαντίῳ ὡς ἀποτέλεσμα βίας ἐκ μέρους τῶν κρατικῶν ἀρχῶν ἢ τοῦ αὐτοκράτορος, ὅπως παρετηρήθη νὰ συμβαίη ἐνίοτε σήμερον εἰς τὰς σοσιαλιστικὰς κοινωνίας. Αὕτη ἡ ἀρετὴ ἦτο καθαρῶς ἐκδήλωσις ἀγάπης καὶ ἀνθρωπίνης ὑπολήψεως, καθ' ὅσον οὐδέποτε ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία ἦτο ἡ ἐχαρακτηρίσθη ποτὲ ὡς σοσιαλιστικὸν τι κράτος.

Τὸ πρόγραμμα τῆς προνοίας τοῦ Βυζαντίου οὐδόλως κατέστρεψε τὴν ἀτομικὴν ἐμπιστοσύνην οὔτε τὸν αὐτοσεβασμὸν καὶ τὴν πρωτοβουλίαν. Ἡ Βυζαντινὴ φιλανθρωπία δὲν ἔκαμε τοὺς πτωχοὺς δου-

* Ἐξ ἀφορμῆς τοῦ συγγράμματος τοῦ Δημ. Ι. Κωνσταντέλου, *Βυζαντινὴ Φιλανθρωπία καὶ Κοινωνικὴ Πρόνοια* (ἀγγλ. 1968. Ὁρα βιβλιοκρισίαν προσεχῶς ἐν «Θεολογία»).

ΣΥΝΟΔΙΚΑΙ ΕΓΚΥΚΛΙΟΙ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
 Η ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ
 ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἀριθ. { Πρωτ. 1029
 Διεκπ. 2006 } Ἀθήνησι τῆ 15-6-1971

ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ 1837

Π ρ ο ς

Τοὺς Σεβασμιωτάτους Ἱεράρχας
 τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος

Ὡς ἀνιέρχθη τῆ Διαρκεῖ Ἱεραῖ Συνόδω, κατὰ τὸ
 τρέχον ἔτος ὁ ἑορτασμός τῆς Ναυτικῆς Ἑβδομάδος
 θὰ λάβῃ χώραν ἀπὸ 2ας ἕως τῆς 11ης Ἰουλίου.

Κατὰ τὸ καταρτισθὲν πρόγραμμα ἑορτασμοῦ τῆς
 ὡς εἴρηται («Ἑβδομάδος»), προβλέπεται καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ
 ἀμβωνος τῶν Ἐκκλησιῶν κατὰ τὴν πρώτην καὶ τε-
 λευταίαν Κυριακὴν τῆς Ναυτικῆς Ἑβδομάδος ἔξαρχαι
 τῆς ἐπιδράσεως τῆς θαλάσσης εἰς τὴν ἐξέλιξιν τοῦ Ἑλ-
 ληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ.

Ὅθεν, Συνοδικῆ ἐξουσιοδότησει παρακαλοῦμεν
 ὑμᾶς, ἵνα, ὡς καὶ κατὰ τὸ παρελθόν, πᾶσαν καταβάλλετε
 μέριμναν διὰ τὴν ἐν τῇ καθ' ὑμᾶς θεοσώστῳ Ἐπαρχίᾳ
 ἐκδήλωσιν τῆς, κατὰ τὸν ὡς ἄνω τρόπον, συμβολῆς τῆς
 ἀγίας ἡμῶν Ἐκκλησίας εἰς τὸν διαληφθέντα ἐτήσιον
 Πανελλήμιον ἑορτασμὸν τῆς Ναυτικῆς Ἑβδομάδος.

† Ὁ Ἀθηῶν ΙΕΡΩΝΥΜΟΣ, Πρόεδρος

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος

Ἀρχιμ. Βαρθολομαῖος Κατσούρης

λοπρεπεῖς καὶ ἐξαρτωμένους, ἀδυνάτους εἰς τὸν χα-
 ρακτήρα καὶ παρασιτικούς.

Ἡ ἀντίληψις περὶ τῆς ἐννοίας τῆς ἰσότητος καὶ
 τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης καὶ ἐν γένει τῆς φι-
 λανθρωπίας κατὰ τὴν νοοτροπίαν τοῦ Βυζαντίου διε-
 τυπώθη χαρακτηριστικῶς ὑπὸ τοῦ Σεραπίωνος τοῦ
 Θμουέως (μετὰ τὸ 362) ἐν τῇ εὐχῇ: «Δεόμεθα Θεὸ
 τῶν οἰκτιρῶν ὑπὲρ ἐλευθέρων καὶ δούλων, ἀνδρῶν
 καὶ γυναικῶν, γερόντων καὶ παιδίων, πενήτων καὶ
 πλουσιῶν· πᾶσιν τὸ ἴδιόν σου δεῖξον χρηστὸν· καὶ
 τὴν ἰδίαν σου πᾶσιν πρότεινον φιλανθρωπίαν...
 παρακαλοῦμεν ὑπὲρ ἀποδημούντων... ὑπὲρ τεθλιμμέ-
 νων καὶ δεδεμένων καὶ πενήτων... σὺ γὰρ εἶ ὁ σωτὴρ
 καὶ εὐεργέτης».

M. JORDAN

Ἀριθ. { Πρωτ. 3873
 Διεκπ. 2015 } Ἀθήνησι τῆ 15-6-1971

ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ 1839

Π ρ ο ς

Τοὺς Σεβασμιωτάτους Ἱεράρχας
 τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος

Ἡ Διαρκὴς Ἱεραῖ Σύνεδρος, ἀσμένως γνωρίζουσα
 ὑμῖν τὴν διὰ γενναϊόφρονος χορηγίας τοῦ εὐσεβοῦς κ.
 Ἰωάννου Διαμαντῆ Πατέρα σύστασιν Ἰδρυμάτος ὑπὸ
 τὴν ἐπωνυμίαν «ΙΑΡΥΜΑ ΠΡΟΙΚΟΔΟΤΗΣΕΩΝ
 ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΙΑΜΑΝΤΗ ΠΑΤΕΡΑ, ΠΛΟΙΑΡ-
 ΧΟΥ Ε.Ν. ΕΞ ΟΙΝΟΥΣΩΝ ΧΙΟΥ», τελοῦντος ὑπὸ
 τὴν Προεδρίαν τοῦ ἐκάστοτε Μακαριωτάτου Ἀρχιεπι-
 σκόπου Ἀθηῶν, παρακαλεῖ ὑμᾶς ἐκθύμως, ὅπως, διὰ
 τοῦ περὶ ὑμᾶς εὐλαβεστάτου Ἐφημεριακοῦ Κλήρου,
 τοῦ ἐπιχωρίου τύπου καὶ δι' ὧν ἑτέρων προσφύρων οἶδα-
 τε τρόπον, μεριμνήσητε διὰ τὴν εὐρείαν δημοσιότητα
 τῆς σνηνημένως διαπεμπομένης ὑμῖν σχετικῆς ἀνακοι-
 νώσεως, πρὸς ἐνημέρωσιν τῶν ἐνδιαφερομένων.

† Ὁ Ἀθηῶν Ἱερόνυμος, Πρόεδρος

† Ὁ Καλαβρύτων καὶ Αἰγιαλείας Γεώργιος

† Ὁ Μυτιλήνης Ἰάκωβος

† Ὁ Ἰωαννίνων Σεραφεῖμ

† Ὁ Σεβίων καὶ Κοζάνης Διονύσιος

† Ὁ Ναυπακτίας καὶ Ἐθρονίας Δαμασκηνός

† Ὁ Νικοπόλεως καὶ Πρεβέζης Στυλιανός

† Ὁ Κίτρους Βαρνάβας

† Ὁ Εἰθίης Ἀντώνιος

† Ὁ Διδυμοτείχου καὶ Ὀρεστιάδος Κων/ντῖνος

† Ὁ Κασσανδρείας Σύνεσιος

† Ὁ Νικαίας Γεώργιος

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος

Ἀρχιμ. Βαρθολομαῖος Κατσούρης

Ἀριθ. { Πρωτ. 2898
 Διεκπ. 2012 } Ἀθήνησι τῆ 15-6-1971

ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ 1898

Π ρ ο ς

Τοὺς Σεβασμιωτάτους Ἱεράρχας
 τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος

Διὰ τοῦ ἐπ' ἀριθμ. 1344/B|246/Δ|20-4-1971
 ἐγγράφου τῆς Γενικῆς Γραμματείας Τύπου καὶ Πλη-
 ροφοριῶν παρεκλήθη ἡ Διαρκὴς Ἱεραῖ Σύνεδρος, ὅπως
 προωθῆ ταῖς κατὰ τόπους Ἱεραῖς Μητροπόλεσιν τῆς
 Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ὡς καὶ ταῖς Ἱεραῖς Μητροπό-
 λεσι Κρήτης καὶ Δωδεκανήσου, τὰ ἐκάστοτε ἀποστελ-
 λόμενα Αὐτῇ ἀντίτυπα τῶν ἐκδιδομένων ἐπὶ τῆς
 ὡς εἴρηται Γενικῆς Γραμματείας Τύπου καὶ Πληροφο-

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΩΝ ΣΤΗΛΗ

'Η 'Ορθόδοξος μαρτυρία και σκέψις έν τῇ Εὐρώπῃ.

Με ιδιαίτερον χαράν ἡ Χριστιανικὴ Οἰκουμένη, καὶ ἰδίως ὁ 'Ορθόδοξος κόσμος χαιρετίζει τὴν ὑπὸ τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Γαλλίας καὶ 'Εξάρχου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου κ. Μελετίου ἐκδοσιν εἰς γαλλικὴν γλῶσσαν καὶ ὑπὸ ὠραίαν μορφήν τοῦ περιοδικοῦ «*Témoignage et pensée Orthodoxes*».

Τὸ περιοδικὸν τοῦτο ἔνθεν μὲν θὰ ὑποβοηθήσῃ τὴν συνένωσιν τῶν θεολογικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν δυνάμεων τῆς ἐν Εὐρώπῃ οὐ μόνον Ἑλληνικῆς, ἀλλὰ καὶ καθ' ὅλον 'Ορθόδοξον διασπορᾶς εἰς μίαν κοινὴν προσπάθειαν, τοῦθ' ὅπερ ἤρχισεν ἤδη νὰ γίνηται αἰσθητὸν ἐκ τῶν δύο πρώτων τευχῶν, ἐτέρωθεν δὲ θὰ συντελέσῃ ἐπὶ πλέον καὶ εἰς τὴν ἀνά τὴν Χριστιανικὴν Οἰκουμένην προβολὴν τοῦ 'Ορθοδόξου πνεύματος.

Εἶναι τσοσάτη ἡ διὰ τὴν 'Ορθόδοξον πνευματικὴν νοσταλγία εἰς τὰς τάξεις τῶν ἑτεροδόξων τῆς Δύσεως, ὥστε ἡ ἐν ταῖς Χώρας αὐτῶν ἐκδοσις εἰς τὴν γλῶσσάν των τοιοῦτων περιοδικῶν προσφέρει τῷ ὄντι σημαντικὰς ὑπηρεσίας εἰς τὴν ἀγίαν 'Ορθοδοξίαν, ἥτις ἀποτελεῖ τὴν μόνην ἐλπίδα τοῦ κόσμου.

'Εν ἀκόμῃ βῆμα προσεγγίσεως.

Συμφώνως πρὸς προσφάτους ἐπισκοπικὰς ἢ συνοδικὰς ἐγκυκλίους τῶν ἐπὶ μέρους Ρωμαιοκαθολικῶν 'Εκκλησιῶν τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς ὁλονὲν γίνεται εὐρύτερα ἐφαρμογὴ τῆς σχετικῆς διατάξεως τῆς Β' Συνόδου τοῦ Βατικανοῦ, συμφώνως πρὸς τὴν ὁποίαν δεόν ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ 'Εκκλησία νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸ καθεστῶς τῆς μεταδόσεως τῆς Θείας Κοινωνίας ὑπὸ τὰ δύο εἶδη, ἥτοι ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ ἡγιασμένου ἄρτου καὶ οἴνου.

οἶων, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς ἐνημερώσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ ἐπὶ τοῦ δημοιογικοῦ ἔργου τῆς Ἑθνικῆς Κυβερνήσεως ἐφ' ὅλων τῶν θεμάτων τοῦ κοινωνικοῦ, οικονομικοῦ, Πολιτικοῦ κλπ. βίου τῆς Χώρας.

Ὅθεν, Συνοδικῇ ἐξουσιοδοτήσῃ γνωρίζοντες ὑμῖν τὰ ἀνωτέρω, ἀποστέλλοντες δ' ἅμα ὑμῖν συνημμένως τὸ περιελθὸν τῇ Διαρκεῖ Ἱερᾷ Συνόδῳ ὑπ' ἀριθμ. 3ον ἔντυπον, τῆς διαληφθείσης σειρᾶς («*Ενημερώνοντας τὸν Λαόν*»), παρακαλοῦμεν ὑμᾶς διὰ τὴν κατὰ τὴν ποιμαντικὴν ὁμῶν κρίσιν ἀξιοποίησιν τῶν ἀποστελλομένων ὑμῖν, ὡς εἰρηται, διαφωτιστικῶν ἐντύπων.

† Ὁ Ἀθηνῶν Ι Ε Ρ Ω Ν Υ Μ Ο Σ, Πρόεδρος

'Ο Ἀρχιεραρχαμματοῦ
Ἀρχιμ. Βαρθολομαῖος Κατσούρης

'Η περὶ ἧς ὁ λόγος ἐπιστροφή τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν εἰς τὴν ἐκ τοῦ ἀγίου Ποτηρίου Θ. Κοινωνίαν εἶναι ἐν ἀκόμῃ βῆμα προσεγγίσεως αὐτῶν πρὸς τὴν προᾶξιν τῆς ἀρχαίας ἡνωμένης καὶ ἀδιαιρέτου 'Εκκλησίας, ἥτις διαφυλάσσεται ἀμετάβλητος καὶ ἀκεραία ἐν τῇ 'Ορθοδόξῳ 'Εκκλησίᾳ.

Ἐρχόμεθα ὀλοφύχως, ὅπως ἡ ἐπιστροφή τῶν ἑτεροδόξων 'Εκκλησιῶν εἰς τὸ πνεῦμα καὶ τὸ ἐν τῇ προᾶξει ἐκκλησιαστικὸν καθεστῶς τῶν ὀκτῶ πρώτων αἰώνων ὀλοκληρωθῇ τάχιστα, ἵνα οὕτως ἐξασφαλισθῇ ἡ ἀρίστη προϋπόθεσις τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς μεταξὺ τῶν 'Εκκλησιῶν πλήρους ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας.

'Εκκλησία καὶ Τουρισμός.

'Ακόμῃ καὶ ἐὰν ὑποτεθῇ, ὅτι προσεσχῆτις, καταρτισθεῖσα ὑπὲρ τῶν ἱερῶν Μονῶν καὶ ἄλλων ἱερῶν τόπων, εἰς τοὺς ὁποίους συρρέουν πλήθη τουριστῶν, περιέχει τῷ ὄντι ἐκφράσεις τινάς, αἵτινες θὰ ἠδύνατο νὰ θεωρηθῶν ὡς ἀτυχεῖς, ἢ ὡς σχῆμα ὀητορικῆς ὑπερβολῆς, καὶ πάλιν ὁ ἐγεροθεῖς εἰς βάρος τῆς προσεσχῆς ταύτης θόρυβος θὰ ἦτο ὅλος ἀδικαιολόγητος.

Αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος ἐκφράσεις, διατυπωθεῖσαι ἀσφαλῶς οὐχὶ διὰ τὸν τυζρισμὸν αὐτὸν καθ' ἑαυτὸν, ἀλλὰ διὰ τὰς μετ' αὐτοῦ ἔνδοξοις ἐνίοτε ἠθικὰς ἐκτροπὰς καὶ παρεκκλίσεις, τὰς ὁποίας ἔχουν περιγράψει καὶ δημοσιογράφοι ἤμιστα συντηρητικοί, δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ἀπομονωθῶν ἐκ τῆς συναφείας αὐτῶν καὶ νὰ κριθῶν κατὰ τρόπον ἄδικον.

'Η 'Εκκλησία γενικῶς εὐνοεῖ τὸν ὑγιᾶ τουρισμὸν, ὅστις ἀποβλέπει εἰς τὴν ἀνανέωσιν τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς, εἰς τὴν ἐπαφήν μετὰ τῆς φύσεως καὶ τῶν μνημείων τῆς Τέχνης καὶ εἰς τὴν ἀγνήν ψυχαγωγίαν. Ὅτι ὁμως ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ λυπηταὶ καὶ νὰ προσεῦχῃται διὰ τὴν μετὰ τοῦ τουρισμοῦ εἴσοδον εἰς τὸν τόπον μας καὶ ἡθῶν ἢ ἐκδηλώσεων, αἵτινες ἀποτελοῦν βεβήλωσιν τῆς ἱερότητος πολλῶν χώρων ἢ παρέχουν ἐπιβλαβῆ παραδείγματα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν νεολαίαν, οὐδεὶς ἐχέφρονῶν εἶναι δυνατόν νὰ τὸ ἀρηθῇ σοβαρῶς.

«Δίδει τρανὸν μάθημα».

Καθ' ἃ ἀνεγράφη εἰς τὸν Τύπον, ἡ Κυβέρνησις τῆς Νιγηρίας ἔλαβεν ἀσπρηὰ καὶ ἀποτελεσματικὰ μέτρα κατὰ τῆς πορνογραφίας, ἀπαγορεύσασα δι' εἰδικοῦ διατάγματος τὴν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ εἰσαγωγὴν ἐφημερίδων, βιβλίων καὶ παντῶν ἐν γένει ἐντύπων ἀνηθικῶν περιεχομένου. Τὰ μέτρα δὲ ταῦτα ἐλήφθησαν διὰ τὴν διασφάλισιν τῆς ἠθικῆς καὶ τὴν προστασίαν τῆς δημοσίας αἰδοῦς τῶν κατοίκων τῆς.

Ὡς ὀρθῶς ἐγράφη, ἀδιαμφισβητήτως, ἡ ἀπόφασις τῆς Νιγηρίας δίδει τρανὸν μάθημα εἰς πολλοὺς λαοὺς

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΕΛΛΑΔΟΣ

'Ιερά Μητρόπολις Μυτιλήνης

'Ο Σεβασμ. Μητροπολίτης Μυτιλήνης κ. 'Ιάκωβος ανταποκρινόμενος εις ευγενή πρόσκλησιν του Σεβασμ. Μητροπολίτου Σισανίου και Σιατίστης κ. Πολυκάρπου και του Δημάρχου τῆς πόλεως κ. Τζιβέλλη μετέβη εις Σιάτισταν τὴν 16ην Μαΐου πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν τέως πνευματικῶν του τέκνων καὶ ἵνα ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ μετάσχη εἰς τὰς τελετὰς τῆς 150ετηρίδος ἀπὸ τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821. Ἡ γενομένη ὑποδοχὴ εἴτε εἰς τὸ ἀεροδρόμιον Κοζάνης καὶ εἰς τὰ πρόθυρα τῆς πόλεως ὑπήρξεν ἀνωτέρα πάσης περιγραφῆς. Φάλαγξ ἐξ 100 αὐτοκινήτων ἐκ Σιατίστης ἀνέμενε τὸν λατρευτὸν Ἱεράρχην των εἰς τὸ ἀεροδρόμιον καὶ ἐκείθεν συνώδευσαν αὐτὸν οἰονεὶ παραληροῦντες ἀπὸ τὴν χαρὰν των εἰς τὴν Σιάτισταν. Εἰς τὰ προπύλαια τῆς πόλεως σύμπας ὁ λαὸς, ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδιὰ ὑπεδέχθησαν τὸν προσφιλεῖ παλαιὸν Ἱεράρχην των κλαίοντες ἀπὸ τὴν χαρὰν των, ρίπτοντες ἄνθη εἰς τὰς ὁδοὺς ὁπότεν θὰ διήρχετο καὶ κατασπαζόμενοι αὐτόν. Ὁ Σεβασμ.κ. 'Ιάκωβος κατηύθυνθη εἰς τὴν Ἱεράν Μητρόπολιν, ὅπου ὁ Ἅγιος Σισανίου ὑπεδέχθη αὐτὸν μετὰ τοῦ ἱεροῦ Κλήρου μετὰ πολλῆς τῆς ἐγκαρδιότητος. Τὸ ἑσπέρας ὁ Σεβασμ. Μυτιλήνης ἐχοροστάτησε κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ Ἑσπερινοῦ εἰς τὸν μεγαλοπρεπῆ Ναὸν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, πεπληρωμένον ἀσφυκτικῶς ὑπὸ τῷ πυκνοῦ ἐκκλησιασματος, ὅπου μετὰ τὴν ὥρασαν προσφώνησιν τοῦ Σεβασμ. Σιατίστης ὠμίλησε διὰ μικροῦ, ἀναμνησθεὶς τῶν παλαιῶν ἡμερῶν τοῦ πόνου καὶ τῆς ὀδύνης ὡς καὶ τοῦ μεγάλου καὶ πολυμύθου ἔργου τῆς ἀναστηλώσεως τῶν ἠθικῶν καὶ ὑλικῶν ἐρείπιων, ὅπερ ἐπετεύχθη κατὰ τρόπον θαυμαστὸν τῇ συνεργασίᾳ Ἐκκλησίας καὶ τοπικῶν παραγόντων, ὑπὸ τὴν προσωπικὴν αὐτοῦ κατεύθυνσιν. Ἐπηκολούθησε τὸ χειροφίλημα τοῦ Σεβασμιατάτου ἐν μέσῳ τῶν δακρύων χαρᾶς καὶ ἀγάπης διαρκέσαν περὶ τὰς 2 ὥρας. Τὴν ἐπομένην ἐτέλεσε τὴν Θ. Λειτουργίαν καὶ εἶτα παρηκολούθησεν, ὡς ἐκπρόσωπος τῆς Ἱεραῆς Συνόδου, τὴν ἐπίσημον δοξολογίαν καὶ τὰς ἄλλας ἐκδηλώσεις, ἀποκαλύψας ἐν τέλει τὸ μνημεῖον τοῦ ἐκ Σιατίστης καταγομένου Πατριάρχου τῶν Ἀχριδῶν Ζωσιμά, στηθὲν πρὸ τοῦ Μητροπολιτικοῦ μεγάρου.

Κατὰ τὰς ἀπογευματινὰς ὥρας ὁ Σεβασμ. Μητροπολίτης Μυτιλήνης ἐπεσκέφθη τὴν Ἱ. Μονὴν Παναγίας Μικροκάστρου, ὅπου τὰ Ἱδρύματα τῆς Ἱ. Μητροπόλεως, τὰ ὁπεία ἐν κόπῳ καὶ μόθῳ ἱδρυσεν, ὅταν ὑπῆρτε εἰς τὴν Ἐπαρχίαν ἐκείνην, τὴν Νεάπολιν καὶ τὸ Τσοτύλιον, ὅπου ὁ λαὸς μὲ ἐπικεφαλῆς τὰς Ἀρχὰς ὑπεδέχθη ἐν ἀκρατῆτῳ ἐνθουσιασμῷ καὶ βαθυτάτῃ συγκινήσει, ἥτις ἠῦρσκε διέξοδον μόνον εἰς τὰ δάκρυα. Βαθυτάτα συγκινημένος ὁ Σεβασμιατάτος ἐπεσκέφθη τὸν μεγαλοπρεπῆ Ναὸν τῆς Ἁγίας Μαρίνης, τὸ Γυμνοσιακὸν Οἰκοτροφεῖον καὶ Νοσοκομεῖον, ἅπαντα ἔργα τῶν χειρῶν του. Πανταχοῦ ἐγένοντο θερμὴ προσφωνήσεις, εἰς ἃς ἀπάντα ὁ Σεβασμιατάτος ἀναμνησκόμενος τῶν ἡμερῶν τῆς φρικτῆς δοκιμασίας καὶ τοῦ ἐπακολούθησαντος μεγάλου ἔργου τῆς δημιουργίας εἰς ὅλους σχεδὸν τοὺς τομεῖς τῆς θρησκευτικῆς, τῆς Ἐθνικῆς καὶ τῆς κοινωνικῆς ζωῆς.

τῆς Εὐρώπης, οἱ ὅποιοι ἐὰν θέλουν νὰ εἶναι ἀληθῶς πεπολιτισμένοι, ὀφείλουν νὰ μιμηθοῦν τὸ παράδειγμα τῆς» πρὸς ἀπόκρουσιν (τοῦ χειμάρρου τῶν πορνογραφικῶν ἐντύπων, ὅστις κατακλύζει τὸν εὐρωπαϊκὸν χῶρον).

Εἶναι καιρὸς ἐπὶ τέλους νὰ γίνῃ ἀντιληπτόν, ὅτι αἱ Κυβερνήσεις τῶν διαφόρων Κρατῶν πρέπει νὰ διώκουν οὐ μόνον τὴν διάδοσιν τῶν ναρκωτικῶν καὶ τῶν χημικῶν δηλητηρίων, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐμπόριον τῶν παντὸς εἶδους πνευματικῶν δηλητηρίων.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

'Ιερά Μητρόπολις Πολυανῆς καὶ Κιλκισίου

Προκειμένου νὰ προβῶμεν εἰς τὴν πλήρωσιν τῆς ὑπαρχούσης παρὰ τῇ Ἱεραῇ Μητροπόλει Πολυανῆς καὶ Κιλκισίου κενῆς θέσεως Ἱεροκήρυκος, παρακαλοῦμεν πάντας τοὺς βουλομένους νὰ καταλάβωσι ταύτην καὶ ἔχοντας πρὸς τοῦτο τὰ νόμιμα προσόντα, ὅπως ἐντὸς 20ῆμέρου ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς παρούσης ὑποβάλωσι τῇ Ἱεραῇ ἡμῶν Μητροπόλει πάντα τὰ ὑπὸ τοῦ Νόμου ὀριζόμενα δικαιολογητικά.

Διὰ πλείονας πληροφορίας δύνανται οἱ ἐνδιαφερόμενοι νὰ ἀποτείνωνται εἰς τὰ γραφεῖα τῆς Ἱεραῆς Μητροπόλεως.

Ἐν Κιλκίς τῇ 19ῃ Ἰουνίου 1971

† Ὁ Πολυανῆς καὶ Κιλκισίου ΧΑΡΙΤΩΝ

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΠΡΟΣ ΤΗΝ «ΕΚΚΛΗΣΙΑΝ»

Δημοσιεύομεν κατωτέρω ἐπιστολὴν τοῦ Πανος. Ἀρχιμανδρίτου Ἡλίας Μαστρογιαννοπούλου, ἀφορῶσαν τὴν εἰς τὴν Ἀγγλικὴν γλῶσσαν παρουσιασιν ἔργων τῆς Ὁρθοδόξου Παραδόσεως. Τὸ γεγονός τοῦτο κέκτηται ἰδιαιτέραν σημασίαν διὰ τὴν καθ' ἡμᾶς χρόνων πρὸς τὰς πηγὰς καὶ τὸν πλοῦτον τῆς Ὁρθοδόξου χριστιανικῆς Παραδόσεως.

Ἐν Τήνῳ τῇ 18ῃ Ἰουνίου 1971

'Αξιότιμε Κύριε Διευθυντά,

Νομίζω ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ πληροφορηθῆ τὸ Ἑλληνορθόδοξον κοινὸν μίαν ἀξιόλογον προσπάθειαν μερικῶν ἀγγλων Ὁρθοδόξων ἀδελφῶν μας, πρὸς παρουσίωσιν τῶν θησαυρῶν τῆς Παραδόσεώς μας εἰς τὴν ἀγγλικὴν γλῶσσαν καὶ κοινῶν. Εἰς τὸ ἐπίκεντρον αὐτῆς τῆς θεαρέστου προσπάθειας εἶναι ὁ ἀγγλος Ὁρθόδοξος ἱερεὺς καὶ θεολόγος τῆς Ὁξφόρδης π. Κάλλιστος Ware, γνωστὸς ἀπὸ τὸ βιβλίον του *The Orthodox Church* (Penguin Books).

Ὁ ἀκούραστος καὶ θερμουργὸς αὐτὸς ἐργάτης τοῦ Χριστοῦ μετέφρασε ἢ ἐπεμελήθη μέχρι σήμερον τέσσαρα σπουδαῖα ἔργα τῆς ὀρθοδόξου πνευματικότητος, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ τρία πρῶτα ἐξεδόθησαν ἀπὸ τὸν ὀνομαστὸν ἐκδοτικὸν οἶκον τοῦ Λονδίνου Faber and Faber. Ἴδου τὰ ἐν λόγῳ κείμενα:

- 1) *The art of prayer* (ὀρθόδοξος ἀνθολογία τοῦ ρώσου ἡγουμένου Χαρίτωνος τῆς Μονῆς Βολάμο) 1966.
- 2) *The Diary of a Russian Priest* (πνευματικὸν ἡμερολόγιον τοῦ π. Ἀλεξάνδρου Elchaninov) 1967.
- 3) *The Festal Menaion* (αἱ ἀκολουθίαι ἐννέα δεσποτικῶν καὶ θεομητορικῶν ἑορτῶν) 1969.
- 4) *The Arena* (ἀσκητικὸν καθοδηγητικὸν ἔργον τοῦ ἐπισκόπου Ἰγνατίου Brianchaninov), Madras 1970.

Εἰς τὸ ἐπίμοχθον αὐτὸ ἔργον ὁ νεαρὸς κληρικὸς ἑβροθήθη ἀπὸ τὰς εὐσεβεῖς κυρίας E. Palmer, E. Kadloubovsky, H.

Iswolsky και Sister Mary, ιδιαίτέρως δὲ ἀπὸ τὸν ἀδελφὸν τῆς πρώτης G.E.H. Palmer. Σημειωτέον, ὅτι ὁ π. Κάλλιστος, ὁ ὁποῖος ἔχει καρῆ μοναχὸς εἰς τὴν γεραρὰν μονὴν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου Θεολόγου τῆς Πάτμου, παρέμεινε καὶ προσφάτως ἐκεῖ ἐπὶ μερικὸς μῆνας, προετοιμάζων ἐν ἡσυχίᾳ καὶ σιωπῇ τὴν ἀγγλικὴν μετάφρασιν τοῦ Τριωδίου. Ἐπίσης, σχεδιάζει τὴν μετάφρασιν τῆς «Φιλοκαλίας» εἰς τὴν ἀγγλικὴν με τὸν Philip Sherrard καὶ ἄλλους ἀγγλους ὀρθοδόξους, δεδομένου, ὅτι ἡ προηγουμένη μετάφρασις (ἀπάνθισμα εἰς δύο τόμους ὑπὸ Kadloubovsky καὶ Palmer) εἶχε γίνῃ ἐκ τῆς ρωσικῆς.

Ἐπειδὴ ἤδη ἀνεφέρθη τὸ ὄνομα Palmer, πρέπει νὰ σιγηθῇ, ὅτι ὁ ἐν λόγῳ εὐπατρίδης, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξεν ὁ συν-μεταφραστὴς τῆς πρώτης μεταφράσεως, καθὼς καὶ τοῦ «Ἀοράτου πολέμου», εἶναι ὁ ἐμπνευστὴς καὶ τῆς νέας ἐκ τοῦ ἀγγλικοῦ πρωτοτύπου. Πρόκειται περὶ γόνου μεγάλης ἀγγλικῆς οἰκογενείας, ὁ ὁποῖος μετὰ τὸν πόλεμον ἐγκατέλειπε τὰ πάντα, ἐγένετο ὀρθόδοξος καὶ ζῆ μετὰ τῆς ἀδελφῆς του, ἐπίσης ὀρθόδοξου, βίου ἀσκητικόν, ἐπισκεπτόμενος συχνὰ τὸ Ἅγιον Ὄρος. Καὶ μία τελευταία λεπτομέρεια: Ὄταν ὁ κ. Palmer παρουσίασε τὴν πρώτην μετάφρασιν εἰς τοὺς ἐκδότας, συνήνησε μεγάλην ἀπροθυμίαν, διότι τὸ ἔργον ἐθεωρεῖτο ἐμπροκῶς μὴ συμφέρον. Χάρις ὁμως εἰς τὴν ἐπέμβασιν τοῦ ποιητοῦ T. S. Eliot, τὸ ἔργον τελικῶς ἐδημοσιεύθη καὶ σήμερον ἔχει μεγάλην ἀπήχησιν εἰς τὴν Ἀγγλίαν.

Αὐτὸ εἶναι τὸ μικρὸν χρονικὸν μῖς μεγάλης προσπάθειας, τὸ ὁποῖον ἐθεώρησα χρέος μου νὰ θέσω ὑπ' ὄψιν τῶν ἀναγνωστῶν τῆς «Ἐκκλησίας».

Μετὰ τιμῆς

Ἄρχιμ. ΗΛΙΑΣ ΜΑΣΤΡΟΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΙΣ

Φέρομεν εἰς γνῶσιν τῶν ἐνδιαφερομένων ὅτι τὸ ἄρτι συσταθέν, κατόπιν γενναίου φρονος χορηγίας τοῦ εὐσεβοῦς κ. Ἰωάννου Διαμαντῆ Πατέρα ἸΔΡΥΜΑ ΠΡΟΙΚΟΔΟΤΗΣΕΩΝ ἸΩΑΝΝΟΥ ΔΙΑΜΑΝΤΗ ΠΑΤΕΡΑ ΠΛΟΙΑΡΧΟΥ Ε.Ν. ΕΞ ΟΙΝΟΥΣΩΝ ΧΙΟΥ, προικοδοτεῖ κατὰ Ἰανουάριον ἐκάστου ἔτους θυγατέρας ναυτικῶν, αἱ ὁποῖαι κατὰ τὸ προηγουμένον ἔτος ἐτέλεσαν τὸν γάμον των, διὰ προικὸς ἀνερχομένης εἰς τὸ ποσὸν τῶν 1200 δολλαρίων Η.Π.Α.

Προικοδοτήσεως ἐκ μέρους τοῦ Ἰδρύματος δικαιούνται θυγατέρες ναυτικῶν αἱ ὁποῖαι εἶναι ἄποροι καὶ ὄρφαναι πατρὸς, τῶν ὁποίων ὁ πατὴρ εἶχε ναυτικὴν ὑπηρεσίαν ἀνωτέραν τῶν πέντε ἐτῶν, εἶναι αἱ ἴδιαι ἡλικίας μέχρι τριάκοντα ἐτῶν Ἑλληνίδες Ὀρθόδοξοι καὶ ὁ σύζυγός των Ἑλλην Ὀρθόδοξος, ἀμφότεροι δὲ οἱ σύζυγοι εἶναι σωματικῶς, πνευματικῶς καὶ ἠθικῶς ὑγιεῖς.

Αἱ αἰτήσεις τῶν υποψηφίων δικαιούχων δέον, ὅπως ὑποβάλλωνται τὸ βραδύτερον μέχρι τῆς 31ης Δεκεμβρίου ἐκάστους ἔτους. Αἱ υποψήφιοι δικαιούχοι προικοδοτήσεως διὰ πλείονας πληροφορίας δέον νὰ ἀπευθύνωνται εἰς τὰ Γραφεῖα τοῦ Ἰδρύματος, Ἱερὰν Ἀρχιεπισκοπὴν Ἀθηνῶν, ὁδὸς Ἀγίας Φιλοθέης 19, Ἀθῆναι τ.τ. 117.

Ὁ Πρόεδρος τοῦ Δ.Σ.

† Ὁ Ἀθηνῶν Ἱερώνομος

« ΕΚΚΛΗΣΙΑ »

ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
Ἐκδιδόμενον κατὰ δεκαπενθήμερον

ΕΠΟΠΤΕΥΟΥΣΑ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

† Ὁ Ἰωαννῶν ΣΕΡΑΦΕΙΜ

† Ὁ Σερβίων καὶ Κοζάνης ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

ΚΩΝ. Γ. ΜΠΟΝΗΣ

Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου

ΣΥΝΔΡΟΜΑΙ

A) Ἐσωτερικοῦ : Δραχμαὶ 200 ἑτησίως.

B) Ἐξωτερικοῦ : Δολλάρια 9 ἑτησίως.

Τιμὴ ἐκάστου τεύχους μετὰ τοῦ «ΕΦΗΜΕΡΙΟΥ»
δρχ. 6.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Κωνστ. Γ. Μπόνη, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Ἡ Ἐκκλησία ἐναντι τῶν Συγχρόνων Παγκοσμίων Προβλημάτων. (ΣΤ').

Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερωνύμου, Ἡ πρὸς τὸ Ἔθνος Παρακαταθήκη τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου.

Ἄρχιμ. Χριστοφόρου Σταυροπούλου, «Δι' ἀποκαλύψεως Ἰησοῦ Χριστοῦ».

Σάββα Ἀγουρίδου, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Ἀγιογραφικὰ κείμενα περὶ τοῦ γάμου.

Δ. Π. Οἰκονόμου, Ἡ ὀργάνωσις καὶ διοίκησις τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

Ἄρχιμ. Ἀναστασίου Γ. Γιαννουλάτου, Ὁ ὄρθρος τῆς Ὀρθοδοξίας εἰς τὴν Ἰαπωνίαν.

M. Jordan, Ἡ φιλανθρωπία καὶ κοινωνικὴ πρόνοια ἐν Βυζαντίῳ.

Συνοδικαὶ Ἐγκύκλιοι.

Παρατηρήσεων στήλη.

Ἐκκλησιαστικὰ Χρονικά.

Προκήρυξις ἐκλογῆς ἱερέως κ.λ.π.

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ
ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ
Ἀθῆναι, Ἰασιῶν 1 — Τηλέφ. 710.734.